

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN
TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)

13 päivänä joulukuuta 2006*

Yhdistetyissä asioissa T-217/03 ja T-245/03,

Fédération nationale de la coopération bétail et viande (FNCBV), kotipaikka Pariisi (Ranska), edustajinaan asianajajat R. Collin, M. Ponsard ja N. Decker,

kantajana asiassa T-217/03,

Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles (FNSEA), kotipaikka Pariisi,

Fédération nationale bovine (FNB), kotipaikka Pariisi,

Fédération nationale des producteurs de lait (FNPL), kotipaikka Pariisi, ja

Jeunes agriculteurs (JA), kotipaikka Pariisi,

edustajinaan asianajajat B. Neouze ja V. Ledoux,

kantajina asiassa T-245/03,

* Oikeudenkäyntikieli: ranska.

joita tukee

Ranskan tasavalta, asiamiehinään aluksi G. de Bergues, F. Million ja R. Abraham, sittemmin G. de Bergues, E. Belliard ja S. Ramet,

väliintulijana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään P. Oliver, A. Bouquet ja O. Beynet,

vastaajana,

jossa kantajat vaativat ensisijaisesti [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 2.4.2003 tehdyn komission päätöksen 2003/600/EY (asia COMP/C.38.279/F3 – ranskalainen naudanliha) (EUVL L 209, s. 12) kumoamista ja toissijaisesti kyseisellä päätöksellä määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista,

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN
OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja R. García-Valdecasas sekä tuomarit J. D. Cooke ja I. Labucka,

kirjaaja: E. Coulon,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 17.5.2006 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asiaa koskevat oikeussäännöt

- 1 Tiettyjen kilpailusääntöjen soveltamisesta maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan 4.4.1962 annetun asetuksen N:o 26 (EYVL 1962, 30, s. 993) 1 artiklassa säädetään, että [EY 81–EY 86] artiklaa sekä niiden täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä sovelletaan kaikkiin [EY 86] artiklan 1 kohdassa ja [EY 82] artiklassa tarkoitettuihin sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka koskevat EY:n perustamissopimuksen liitteessä [I] lueteltujen tuotteiden, muun muassa elävien eläinten ja lihan ja eläimen muiden syötävien osien tuotantoa tai kauppaa, jollei 2 artiklasta muuta johdu.
- 2 Kyseisen asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”[EY 81] artiklan 1 kohtaa ei sovelleta sellaisiin edellisessä artiklassa tarkoitettuihin sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka kuuluvat olennaisena osana kansallisiin markkinoihin tai jotka ovat tarpeen [EY 33] artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Sitä ei sovelleta sellaisiin yksittäisen jäsenvaltion

maataloustuottajien, tuottajien yhteenliittymien tai tällaisten yhteenliittymien muodostamien yhteenliittymien sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka koskevat maataloustuotteiden tuotantoa tai myyntiä taikka maataloustuotteiden yhteisten varastointi-, käsittely- tai jalostuslaitosten käyttöä sikäli kuin niihin ei sisälly velvoitetta noudattaa määrättyjä hintoja, jollei komissio toteaa, että kilpailu tällöin estyy tai että [EY 33] artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen vaarantuu.”

Tosiseikat

- 3 Asian T-217/03 kantaja, Fédération nationale de la coopération bétail et viande (FNCBV), on yhdistys, johon kuuluu 300 nautakarjan-, sikakarjan- ja lampaankasvatustalan tuottajien osuuskuntaa sekä lähes 30 teurastamo- ja lihanjalostusryhmittymää tai -laitosta Ranskassa.
- 4 Asian T-245/03 kantajat, Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles (FNSEA), Fédération nationale bovine (FNB), Fédération nationale des producteurs de lait (FNPL) ja Jeunes agriculteurs (JA), ovat Ranskan lainsäädännön mukaisesti perustettuja etujärjestöjä. FNSEA on Ranskan suurin maatalousalan etujärjestö. Alueellisesti FNSEA koostuu paikallisista yhdistyksistä, jotka ovat yhdistyneet departementtikohtaisesti maataloustuottajien ”fédération”- tai ”union”-yhdistykseen (FDSEA tai UDSEA). Alueelliset yhdistykset koordinoivat FDSEA- ja UDSEA-yhdistysten toimintaa alueittain. Lisäksi FNSEA:iin kuuluu 33 erityisyhdistystä, jotka puolustavat eri tuotannonalojen etuja ja joihin kuuluvat muun muassa FNB ja FNPL. JA:it edustavat alle 35-vuotiaita maanviljelijöitä. JA:ien paikalliseen yhdistykseen voi liittyä, jos kuuluu FDSEA:n tai UDSEA:n paikalliseen yhdistykseen.

I *Toinen niin sanottu ”hullun lehmän” -kriisi*

- 5 Lokakuusta 2000 alkaen useissa jäsenvaltioissa havaittiin uusia naudan spongiforminen enkefalopatia -tauditapauksia, niin sanottua ”hullun lehmän tautia”. Samaan aikaan suu- ja sorkkatauditapaukset koettelivat lammaskatraitia Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Tämä tilanne aiheutti kuluttajien luottamuksen menetyksen, mikä vaikutti yleisesti lihankulutukseen Euroopassa ja johti muun muassa naudanliha-alan uuteen kriisiin. Erityisesti Ranskassa naudanlihan kulutus laski voimakkaasti, ja Ranskaan viedyn tai Ranskasta tuodun naudanlihan määrä laski myös merkittävästi. Samalla tavoin naudanlihan tuotannon hinnat laskivat Ranskassa huomattavasti, kun taas lopulliset kulutushinnat pysyivät melko vakaina.
- 6 Yhteisön toimielimet toteuttivat useita toimenpiteitä tähän kriisiin vastatakseen. Näin ollen interventiojärjestelyiden, joita käytetään tiettyjen nautamäärien poistamiseksi markkinoilta tarjonnan ja kysynnän tasapainottamiseksi, soveltamisalaa laajennettiin ja elävien eläinten ostojärjestelmä ja tarjouskilpailuun perustuva ruhojen ja puoliruhojen ostojärjestelmä (niin kutsuttu ”erityinen ostojärjestelmä”) otettiin käyttöön. Lisäksi komissio antoi useille jäsenvaltioille, kuten Ranskalle, luvan myöntää korvauksia naudanliha-alalle.
- 7 Ranskalaiset maanviljelijät pitivät näitä toimenpiteitä kuitenkin riittämättöminä. Vuoden 2001 syys- ja lokakuussa karjankasvattajien ja teurastamoiden väliset suhteet olivat Ranskassa erityisen kiristyneet. Karjankasvattajien ryhmät pysäyttivät rekkoja laittomasti tarkastaakseen kuljetetun lihan alkuperän ja piirittivät teurastamoita. Joissakin tapauksissa tämä toiminta johti välineiden ja lihan tuhoamiseen. Mielenosoitukseen osallistuneet karjankasvattajat vaativat teurastamoiden piirityksen purkamisen vastineeksi teurastamoilta sitoumuksia, jotka koskivat muun muassa tuontien keskeyttämistä ja etujärjestön oman hinta-asteikon soveltamista.

II *Riidanalaisten sopimusten tekeminen ja hallinnollinen menettely komissiossa*

- 8 Lokakuussa 2001 naudanlihan kasvattajia edustavat yhdistykset (asian T-245/03 kantajat) ja teurastamoita edustavat yhdistykset (toisin sanoen Fédération nationale de l'industrie et des commerces en gros des viandes (FNICGV) ja asian T-217/03 kantaja) kokoontuivat useita kertoja. Ranskan maatalousministerin pyynnöstä 24.10.2001 pidetyn kokouksen päätteeksi näiden kuuden järjestön, FNSEA:n, FNB:n, FNPL:n, JA:n, FNCBV:n ja FNICGV:n välillä tehtiin sopimus ("Naudankasvattajien järjestöjen ja teurastamoiden järjestöjen välinen sopimus vähimmäishintojen asteikosta – teurasnaudat teurastamoon tuonnin vaiheessa").
- 9 Tässä sopimuksessa oli kaksi osaa. Ensimmäinen osa koski "tilapäistä sitoutumista tuonnin keskeyttämiseen", eikä siinä tehty erottelua erityyppisten naudanlihoiden mukaan. Toinen osa sisälsi "sitoutumisen soveltamaa teurasnautojen hinta-asteikkoa teurastamoon tuonnin vaiheessa" (joka koski nautoja, jotka on tarkoitettu lisääntymiseen tai maidontuotantoon), jota koskevat yksityiskohtaiset säännöt määriteltiin sopimuksessa. Näin ollen sopimuksessa oli luettelo ruhojen kilohinnoista tiettyjä nautojen luokkia varten, ja siinä määriteltiin, miten muihin luokkiin sovellettava hinta lasketaan muun muassa yhteisön viranomaisten vahvistaman erityisen ostohinnan mukaan. Sopimuksen oli tarkoitus tulla voimaan 29.10.2001, ja sitä piti soveltaa vuoden 2001 marraskuun loppuun asti.
- 10 Komissio osoitti Ranskan viranomaisille 30.10.2001 kirjeen, jossa niiltä pyydettiin tietoja 24.10.2001 tehdystä sopimuksesta.

- 11 Asian T-245/03 kantajat ja FNICGV pitivät 31.10.2001 kokouksen Rungisissa (Ranska) tämän viimeksi mainitun aloitteesta. Järjestöt tekivät seuraavan sopimuksen (jäljempänä Rungisin pöytäkirja):

”Tuontilihaa’ käsittelevä kokous

31.10.2001 – Rungis

Tuonti- ja vientialaan erikoistuneet ranskalaiset yritykset kokoontuivat 24.10.2001 tehdyn kansallisen alojenvälisen sopimuksen allekirjoittaneiden tuottajien järjestöjen (FNSEA, FNB, FNPL ja [JA]) kanssa.

--

Ne vahvistavat, että kysynnän ja tarjonnan tasapainon palauttaminen on ehdottoman tarpeellista --

Ennennäkemättömässä kriisitilanteessa, johon tuottajat ovat joutuneet, kasvattajien edustajat vaativat tuonti- ja vientiyrityksiä ymmärtämään, kuinka vakavasta kriisistä on kyse.

Vastauksena tähän tuonti- ja vientiyritykset sitoutuvat osoittamaan solidaarisuutensa.”

- 12 Ranskan viranomaiset vastasivat 9.11.2001 komission 30.10.2001 esittämään tiedonsaantipyynnöön.
- 13 Komissio osoitti 9.11.2001 asian T-245/03 kantajille ja FNICGV:lle tietojensaantipyynnön neuvoston 6.2.1962 antaman perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäisen täytäntöönpanoasetuksen N:o 17 (EYVL 1962, 13, s. 204) 11 artiklan nojalla. Koska komissiolla ei ollut tuolloin tiedossaan, että myös asian T-217/03 kantaja oli yksi 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittajista, se ei osoittanut sille tätä tietojensaantipyynnöä. Kyseessä olevat viisi järjestöä vastasivat 15. ja 23.11.2001.
- 14 FNICGV:n puheenjohtaja ilmoitti FNSEA:n puheenjohtajalle 19.11.2001, että hän katsoi joutuvansa aikaistamaan kyseiseen päivään sopimuksen viimeistä soveltamispäivää, jonka alun perin piti olla 30.11.2001.
- 15 Komissio osoitti 26.11.2001 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittaneille kuudelle järjestölle varoituskirjeen, jossa se ilmoitti, että sen tiedossa olleet tosiseikat osoittivat yhteisön kilpailusääntöjen ilmeistä rikkomista ja kehotti niitä esittämään huomautuksensa ja ehdotuksensa viimeistään 30.11.2001. Komissio totesi tässä kirjeessä, että ”koska ennen määräajan päättymistä ei ollut esitetty tyydyttäviä ehdotuksia, [se] aikoi aloittaa menettelyn, jonka yhteydessä todetaan, että näitä kilpailusääntöjä on rikottu, ja määrätään, että tämä kilpailusääntöjen rikkominen on lopetettava, mikäli sopimusta on jatkettu, ja jonka yhteydessä voidaan mahdollisesti määrätä sakkoja”. Järjestöt vastasivat komissiolle ja täsmensivät, että sopimus päättyy 30.11.2001 ja että sitä ei tultaisi uusimaan.

- 16 Komissio suoritti 17.12.2001 tarkastuksia FNSEA:n ja FNB:n toimitiloissa Pariisissa asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan nojalla, sekä FNICGV:n toimitiloissa Pariisissa saman asetuksen 14 artiklan 2 kohdan nojalla.
- 17 Komissio antoi 24.6.2002 kuudelle järjestölle osoitetun väitetiedoksiannon. Nämä esittivät siitä 23.9.–4.10.2002 päivätyt huomautuksensa. Järjestöjä kuultiin 31.10.2002.
- 18 Komissio lähetti kantajille 10.1.2003 asetuksen N:o 17/11 artiklan mukaisen tiedonsaantipyynnön. Se pyysi niitä muun muassa toimittamaan vuosien 2001 ja 2002 osalta jokaisen järjestön tulojen kokonaissumman ja tulojen alkuperän mukaan tehdyn erittelyn, järjestöjen tilinpäätöksen ja viimeisen saatavilla olevan verotuskauden osalta niiden suorien ja/tai välillisten jäsenten liikevaihdot (kokonaisliikevaihdot ja naudanlihan tuotantoon tai nautojen teurastukseen liittyvät liikevaihdot). Kantajat vastasivat tiedonsaantipyyntöön 22., 24., 27. ja 30.1.2003 päivätyillä kirjeillä.

III Riidanalainen päätös

- 19 Komissio teki 2.4.2003 päätöksen 2003/600/EY [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/C.38.279/F3 – ranskalainen naudanliha) (EUVL L 209, s. 12; jäljempänä riidanalainen päätös); tämä päätös osoitettiin kantajille ja FNICGV:lle.

- 20 Tämän päätöksen sanamuodon mukaan nämä järjestöt rikkoivat EY 81 artiklan 1 kohtaa, koska ne tekivät 24.10.2001 kirjallisen sopimuksen vähimmäisostohinnan vahvistamisesta naudanlihan tietyille laatuluokille ja naudanlihan Ranskaan tuonnin keskeyttämisestä ja vuoden 2001 marraskuun lopun ja joulukuun alun välisenä aikana samaa tarkoitusta varten suullisen sopimuksen, jota sovellettiin kyseisen kirjallisen sopimuksen päätyttyä.
- 21 Riidanalaisen päätöksen 135–149 perustelukappaleessa komissio päätti, että tässä asiassa ei sovelleta poikkeusta, josta asetuksessa N:o 26 säädetään tietyistä maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan liittyviä toimintoja varten, ja katsoi, että sopimus ei ollut tarpeellinen EY 33 artiklassa määrättyjen yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi riidanalainen sopimus ei kuulu niihin välineisiin, jotka mainitaan naudanliha-alan yhteisestä markkinajärjestelystä 17.5.1999 annetussa neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1254/1999 (EYVL L 160, s. 21) tai sen soveltamisasiakirjoissa. Lopuksi riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että toteutetut toimenpiteet eivät ole oikeasuhteisia väitettyihin tavoitteisiin nähden.
- 22 Riidanalaisen päätöksen mukaan kilpailusääntöjen rikkominen alkoi 24.10.2001 ja kesti ainakin 11.1.2002 asti, jolloin viimeinen sellainen paikallinen sopimus lakkasi olemasta voimassa, joka oli tehty kansallisen sitoumuksen soveltamista varten.
- 23 Kilpailusääntöjen rikkominen luokiteltiin sen vakavuuden ja kyseessä olevien markkinoiden maantieteellisen laajuuden vuoksi erittäin vakavaksi. Sen selvittämiseksi, kuinka laajasti kukin järjestö on siitä vastuussa, komissio otti huomioon pääasiallisen maatalousalan järjestön, FNSEA:n, ja jokaisen muun järjestön perimien vuotuisten maksujen määrien välisen suhteen. Koska kilpailusääntöjen rikkominen oli kestoltaan lyhyt, komissio ei korottanut sakon perusmäärää tällä perusteella.

24 Seuraavaksi komissio otti kantajien osalta huomioon useita raskauttavia seikkoja:

- se korotti FNSEA:lle, JA:lle ja FNB:lle määrättyjen sakkojen määrää 30 prosentilla, koska niiden jäsenet olivat komission mukaan käyttäneet väkivaltaa pakottaakseen teurastamoiden järjestöt allekirjoittamaan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen

- se katsoi kaikkien kantajien osalta raskauttavaksi seikaksi sen, että sopimusta jatkettiin salassa komission 26.11.2001 päivätyn varoituskirjeen jälkeen, ja korotti niille määrättyä sakkoa 20 prosentilla

- se otti huomioon määrävän aseman, joka FNB:lla väitetään olleen kilpailusääntöjen rikkomisen valmistelussa ja toteuttamisessa, ja korotti sille määrättyä sakkoa 30 prosentilla.

25 Lisäksi komissio otti huomioon useita lieventäviä seikkoja:

- koska FNPL:llä oli passiivinen rooli tai koska se vain seurasi muita, komissio alensi sille määrättyä sakkoa 30 prosentilla

- asian T-217/03 kantajan osalta komissio otti huomioon ensimmäiseksi sen, että Ranskan maatalousministeri ilmoitti tukevansa sopimuksen tekemistä (sakon

alentaminen 30 prosentilla), ja toiseksi sen, että maanviljelijät piirittivät laittomasti sen jäsenten toimitiloja (uusi alentaminen 30 prosentilla).

- 26 Lisäksi asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa sovellettavien suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) 5 kohdan b alakohdan mukaisesti komissio otti huomioon kyseessä olevan asian erityiset olosuhteet, muun muassa taloudellisen tilanteen eli etenkin alalla vallinneen kriisin, ja alensi edellä mainittujen korotusten ja alennusten soveltamisesta seuraavien sakkojen määrää 60 prosentilla.
- 27 Riidanalaisen päätöksen päätösosassa säädetään muun muassa seuraavaa:

”1 artikla

[FNSEA], [FNB], [FNPL], [JA:t], [FNICGV] ja [FNCBV] ovat rikkoneet [EY] 81 artiklan 1 kohtaa tehdessään 24 päivänä lokakuuta 2001 sopimuksen, jonka tarkoituksena on ollut keskeyttää naudanlihan tuonti Ranskaan ja vahvistaa tietyille kotieläinluokille vähimmäishinta, ja tehdessään marras–joulukuun vaihteessa 2001 suullisen sopimuksen, jolla on ollut vastaava tarkoitus.

Rikkominen alkoi 24 päivänä lokakuuta 2001 ja sen vaikutukset ulottuivat vähintään 11 päivään tammikuuta 2002.

2 artikla

Edellä 1 artiklassa tarkoitettujen yhdistysten on välittömästi lopetettava mainitussa artiklassa tarkoitettu rikkominen, jolleivät ne ole sitä jo tehneet, ja pidättäytyttävä vastaisuudessa kaikista kartelleista, joilla voi olla samanlainen tai vastaava tarkoitus tai vaikutus.

3 artikla

Määrätään seuraavat sakot:

- FNSEA: 12 miljoonaa euroa,
- FNB: 1,44 miljoonaa euroa,
- JA: 600 000 euroa,
- FNPL: 1,44 miljoonaa euroa,
- FNICGV: 720 000 euroa,
- FNCBV: 480 000 euroa.”

Asian käsittelyn vaiheet ja asianosaisten vaatimukset

- 28 Kantajat nostivat nyt käsiteltävänä olevan kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 19. ja 20.6.2003 toimittamallaan kannekirjelmillä.
- 29 Myös FNICGV nosti 7.7.2003 toimittamallaan kannekirjelmällä kanteen, jossa se vaati ensisijaisesti sille riidanalaisella päätöksellä määrätyn sakon kumoamista ja toissijaisesti tämän sakon määrän alentamista (asia T-252/03). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti 9.11.2004 tekemällään määräyksellä, että FNICGV:n kanne jätetään tutkimatta.
- 30 Kantajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 2. ja 11.7.2003 toimittamallaan erillisillä asiakirjoilla välitoimia koskevia määräyksiä muun muassa pankkitakauksen asettamisvelvollisuuden, jonka täyttäminen asetettiin riidanalaisessa päätöksessä edellytykseksi sille, ettei määrättyä sakkoa peritä välittömästi, lykkäämiseksi kokonaan tai osittain.
- 31 Ranskan tasavalta esitti 7.10.2003 jokaisessa asiassa väliintulohakemukset, joissa se pyysi saada osallistua oikeudenkäynteihin tukeakseen kantajien vaatimuksia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen viidennen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 6.11.2003 antamallaan määräyksillä Ranskan tasavallan väliintulijaksi. Ranskan tasavalta esitti väliintulokirjelmänsä 23.12.2003.
- 32 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin 21.1.2004 antamalla määräyksillä muun muassa lykättiin kantajien – FNPL:tä lukuun ottamatta, koska se ei esittänyt tällaista vaatimusta – sen velvollisuuden täyttämistä, jonka mukaan niiden on asetettava komissiolle pankkitakauksia, jotta sakkoja ei peritä välittömästi, määrätyn jakson ajaksi ja tietyin edellytyksin.

- 33 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ryhtyi prosessinjohtotoimenpiteisiin ja pyysi 21.2., 8.3. ja 9.3.2006 asianosaisia esittämään tiettyjä asiakirjoja ja vastaamaan tiettyihin kysymyksiin. Asianosaiset vastasivat näihin pyyntöihin asetetuissa määräaajoissa.
- 34 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn.
- 35 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ensimmäisen jaoston puheenjohtaja päätti 3.4.2006 tekemällään määräyksellä asianosaisia kuultuaan yhdistää asiat T-217/03 ja T-245/03.
- 36 Asianosaisten lausumat sekä heidän vastauksensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin kuultiin 17.5.2006 pidetyssä istunnossa.
- 37 Kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin
- ensisijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen
 - toissijaisesti kumoaa niille riidanalaisella päätöksellä määrätty sakot tai sen sijasta alentaa niiden määrää
 - velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

38 Ranskan tasavalta, joka väliintulijana tukee kantajien vaatimuksia, vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

- kumoaa riidanalaisen päätöksen
- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

39 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

- hylkää kanteet
- velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

40 Kantajat toimittivat 19. ja 22.5.2006 päivätyissä kirjeissä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle asiakirjoja, jotka kuuluvat komission hallinnolliseen asiakirja-aineistoon ja joita ei ollut aikaisemmin toimitettu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti 7.7.2006 antamallaan määräyksellä aloittaa suullisen käsittelyn uudestaan työjärjestyksen 62 artiklan mukaisesti.

41 Kuultuaan osapuolia ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi työjärjestyksen 64 artiklassa tarkoitettuna prosessinjohtotoimen sen, että kantajien 19. ja 22.5.2006 toimittamat asiakirjat liitetään asiakirja-aineistoon. Komissio esitti näistä asiakirjoista huomautuksensa 2.8.2006 päivätyssä kirjeessä.

42 Suullinen käsittely päätettiin 2.9.2006.

Asiakysymys

43 Kantajat vaativat ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista. Toissijaisesti kantajat vaativat niille riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista.

I Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset

44 Kantajat esittävät viisi kanneperustetta tukeakseen vaatimuksiaan, joiden mukaan riidanalainen päätös on kumottava. Ensimmäinen kanneperuste koskee EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytysten arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä. Toinen kanneperuste koskee kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden ja keston arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä. Kolmas kanneperuste koskee sitä, että riidanalaiseen sopimukseen ei sovellettu asetuksessa N:o 26 säädettyä poikkeusta. Neljäs kanneperuste koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista. Lopuksi viides kanneperuste koskee perusteluvollisuuden laiminlyöntiä.

A Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytysten arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä

45 Kantajat eivät kiistä 24.10.2001 tehdyn sopimuksen tekemistä, mutta ne kiistävät, että tällä sopimuksella olisi rikottu EY 81 artiklan 1 kohtaa. Asian T-245/03 kantajat

arvostelevat sitä, että komissio määritteli ne tässä määräyksessä tarkoitetuiksi yritysten yhteenliittymiksi, ja väittävät, että komissio rajoitti riidanalaisessa päätöksessä niiden ammatillista järjestäytymisvapautta. Lisäksi asian T-217/03 kantaja väittää, että kyseessä olevalla sopimuksella ei ollut tuntuvaa vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Lopuksi molempien asioiden kantajat väittävät, että riidanalaisella sopimuksella ei rajoitettu kilpailua.

1. Kantajien määrittelemisen yritysten yhteenliittymiksi

a) Asianosaisten lausumat

⁴⁶ Asian T-245/03 kantajat väittävät ensimmäiseksi, että komissio teki ilmeisen arviointivirheen ja sovelsi virheellisesti EY 81 artiklan 1 kohtaa katsoessaan, että kantajat ovat yritysten yhteenliittymiä. Kantajat väittävät, että vaikka otetaan huomioon niiden pyramidin muotoisten hierarkkisten rakenteiden kaksi alinta tasoa (toisin sanoen departementtien yhdistykset ja paikalliset yhdistykset), niiden jäsenet eivät ole yrityksiä vaan maatalousalan yhdistyksiä tai etujärjestöjä. Samalla tavoin paikallisten yhdistysten jäseniä ei myöskään voida rinnastaa yrityksiin, koska paikallisiin yhdistyksiin liittymisen edellytys ei ole, että jäsen on maatalousyritys, koska tämä liittyminen ei liity maatalon pitäjän asemaan, jos kyse on yksittäisestä maatilasta (koska yksittäisen maatalon pitäjän puoliso voi liittyä jäseneksi), eikä oikeushenkilön edustajan asemaan, jos toimintaa harjoitetaan yhtiömuodossa (koska jokainen yhtiökumppani päättää omasta paikallisesta yhdistykseen liittymisestään). Toiseksi kantajat katsovat, että komissio ei perustellut riittävästi riidanalaisessa päätöksessä sitä, miksi ne määriteltiin yritysten yhteenliittymiksi. Erityisesti komissio ei vastannut FNSEA:n hallinnollisen menettelyn yhteydessä tältä osin esittämiin huomautuksiin.

47 Komissio huomauttaa ensimmäiseksi, että sen määrittelemistä varten, ovatko kantajat yritysten yhteenliittymiä, on määriteltävä, keitä niiden jäsenet loppujen lopuksi ovat. Nyt esillä olevassa asiassa nämä jäsenet ovat maataloustuottajia, jotka ovat epäilyksettä EY 81 artiklan mukaisia yrityksiä. Toiseksi komissio väittää, että riidanalaisessa päätöksessä esitetään yksityiskohtaisesti syyt, joiden vuoksi se katsoi, että kantajat ovat yritysten yhteenliittymiä tässä määräyksessä tarkoitetulla tavalla.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

48 Heti aluksi on huomautettava, että asian T-217/03 kantaja ei kiistä, etteikö 24.10.2001 tehty sopimus olisi sen osalta EY 81 artiklan 1 kohdan mukainen yritysten yhteenliittymien välinen sopimus. Asian T-245/03 kantajat sen sijaan väittävät edelleen, että niitä ei voida luokitella tämän määräyksen mukaisiksi yritysten yhteenliittymiksi. Ne väittävät, etteivät niiden suorat ja välilliset jäsenet ole yrityksiä.

49 EY 81 artiklan 1 kohtaa sovelletaan yhteenliittymiin siltä osin kuin yhteenliittymien omassa tai niihin liittyvien yritysten toiminnassa pyritään tuottamaan niitä vaikutuksia, joita kyseisellä määräyksellä pyritään poistamaan (yhdistetyt asiat 209/78–215/78 ja 218/78, Van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, Kok. Ep. V, s. 355, 88 kohta). Kun otetaan huomioon tämän määräyksen tarkoitus, yritysten yhteenliittymän käsitettä on tulkittava siten, että sillä voidaan tarkoittaa myös yritysten yhteenliittymistä muodostuvia yhteenliittymiä (ks. tältä osin asia T-193/02, Piau v. komissio, tuomio 26.1.2005, Kok. 2005, s. II-209, 69 kohta ja analogisesti asia T-136/94, Eurofer v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-263, 9 kohta).

- 50 Nyt esillä olevassa asiassa kantajat eivät tehneet riidanalaisia sopimuksia varsinaisten jäsentensä, jotka siis ovat maatalousalan yhdistyksiä tai etujärjestöjä, etujen mukaisesti ja nimissä, vaan sellaisten maataloustuottajien etujen mukaisesti ja nimissä, jotka ovat näiden viimeksi mainittujen perusjäseniä. Niinpä 24.10.2001 tehty sopimus, jonka nimi on "Naudankasvattajien järjestöjen ja teurastamoiden järjestöjen välinen sopimus", tehtiin muun muassa "naudankasvattajia edustavien järjestöjen" välillä, "uusia suhteita koskevien mahdollisuuksien avaamiseksi alalla kaikkien toimijoiden, kasvattajien ja yritysten, kohtuullisen tulotason takaamiseksi". Samalla tavoin Rungisin pöytäkirjassa viitataan nimenomaisesti "tuottajien järjestöihin". On siis aiheellista päätellä, että komissiolla oli oikeus ottaa huomioon asian T-245/03 kantajien välilliset jäsenet tai perusjäsenet, toisin sanoen maataloustuottajat, sen arvioimiseksi, olivatko kantajat EY 81 artiklan 1 kohdan mukaisia yritysten yhteenliittymiä.
- 51 On siis tarkasteltava, katsoiko komissio asianmukaisesti, että maataloustuottajia, jotka ovat näiden kantajien perusjäseniä tai välillisiä jäseniä, voidaan pitää yrityksinä EY 81 artiklan soveltamista varten.
- 52 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yrityksen käsitteeseen kilpailuoikeuden yhteydessä kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (asia C-55/96, Job Centre, tuomio 11.12.1997, Kok. 1997, s. I-7119, 21 kohta). Taloudellista toimintaa on kaikki toiminta, jossa tavaroita tai palveluja tarjotaan tietyillä markkinoilla (asia T-513/93, Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali v. komissio, tuomio 30.3.2000, Kok. 2000, s. II-1807, 36 kohta).
- 53 Maataloustuottajien eli maanviljelijöiden tai karjankasvattajien toiminta on selvästi luonteeltaan taloudellista. Maataloustuottajat tuottavat hyödykkeitä, joita ne tarjoavat ostettavaksi korvausta vastaan. Maataloustuottajat ovat siis EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja yrityksiä.

- 54 Näin ollen yhdistykset, joihin maataloustuottajat liittyvät ja jotka edustavat niitä, ja järjestöt, joihin nämä yhdistykset kuuluvat, voidaan luokitella yritysten yhteenliittymiksi tämän määräyksen soveltamista varten.
- 55 Se seikka, että paikallisiin yhdistyksiin voivat kuulua myös maataloustuottajien puoliset, ei voi kumota tätä päätelmää. Ensinnäkin on todennäköistä, että maanviljelijöiden tai karjankasvattajien puoliset, jotka itse ovat maatalousalan etujärjestön paikallisen yhdistyksen jäseniä, osallistuvat myös perheen maatalon tehtäviin. Toiseksi on joka tapauksessa siten, että vain se seikka, että yritysten yhteenliittymään voi kuulua myös henkilöitä tai yksiköitä, joita ei voida luokitella yrityksiksi, ei ole riittävä poistamaan EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua yhteenliittymältä tällaista ominaisuutta. Samalla tavoin on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan yhtiön muodossa toimivan maatalon tapauksessa etujärjestön jäsenenä ei ole tämä yhtiö edustajansa kautta, vaan jokainen yhtiökumppani. Kuten on jo todettu (ks. edellä 52 kohta), yrityksen määritelmän kannalta kyseessä olevan maatalon oikeudellisella asemalla tai muodolla ei ole merkitystä, vaan merkitystä on tämän viimeksi mainitun ja siihen osallistuvien henkilöiden toiminnalla.
- 56 Lopuksi myös se perusteluvollisuuden loukkaamista koskeva väite on hylättävä, jonka mukaan komissio ei vastannut riidanalaisessa päätöksessä huomautuksiin, jotka FNSEA esitti hallinnollisen menettelyn yhteydessä vastustaakseen luokittelusta yritysten yhteenliittymäksi.
- 57 On muistutettava, että vaikka komission on EY 253 artiklan mukaisesti ilmoitettava ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin päätöksen laillisuus perustuu, sekä ne toteamukset, joiden vuoksi se on tehnyt päätöksensä, komissiolta ei kuitenkaan edellytetä, että se tarkastelee jokaista oikeus- ja tosiasiakysymystä, joka on nostettu esiin hallinnollisen menettelyn aikana (yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 388 kohta).

58 Nyt esillä olevassa asiassa riidanalaisessa päätöksessä esitellään tiivistetysti FNSEA:n väite, jonka mukaan se ei ole yritys eikä yritysten yhteenliittymä, vaan ammatillinen etujärjestö, ja FNPL:n ja JA:ien tältä osin esittämät perustelut (ks. riidanalaisen päätöksen 97 perustelukappaleen toinen luettelukohta, 98 perustelukappale ja 99 perustelukappaleen toinen luettelukohta). Nämä perustelut hylätään yksityiskohtaisesti riidanalaisessa päätöksessä. Siinä nimittäin selitetään, että kantajat edustavat maataloustuottajia, jotka harjoittavat toimintaa, jossa he tuottavat hyödykkeitä ja tarjoavat niitä myytäväksi, ja että asetuksella N:o 26 ei olisi tarkoitusta, jos nämä viimeksi mainitut eivät olisi myös yrityksiä (riidanalaisen päätöksen 105 perustelukappale), että se seikka, että kantajat ovat järjestäytyneet ammatillisten etujärjestöjen muotoon Ranskan code de travail'ssa (työlaki) tarkoitetulla tavalla, ei mitenkään poista niiltä niiden yritysten yhteenliittymien asemaa (riidanalaisen päätöksen 110 ja 111 perustelukappale), että niiden etujärjestötoiminta ei luo niille oikeutta rikkoa kilpailuoikeuden sääntöjä ja että Ranskan Conseil de la concurrence (kilpailuviranomainen) on määrännyt seuraamuksia samankaltaisille järjestöille (ks. riidanalaisen päätöksen 112–114 perustelukappale). Lopuksi riidanalaisessa päätöksessä muistutetaan myös asian kannalta merkityksellisestä komission päätöskäytännöstä ja oikeuskäytännöstä (riidanalaisen päätöksen 104 ja 116 perustelukappale).

59 Edellä todetun valossa on pääteltävä, että komissio perusteli riittävästi riidanalaisessa päätöstä sitä, miksi kantajat luokiteltiin yritysten yhteenliittymiksi.

60 Näin ollen tämä väite on hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Jäsenvaltioiden välistä kauppaa koskevan tuntevan vaikutuksen puuttuminen

a) Asianosaisten lausumat

61 Asian T-217/03 kantaja väittää, että komissio ei ole esittänyt näyttöä siitä, että riidanalainen sopimus vaikutti tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tämä

kantaja väittää, että kyseisen sopimuksen osa, joka liittyy tuontien keskeyttämiseen, asetettiin välittömästi kyseenalaiseksi Rungisin pöytäkirjassa ja että joka tapauksessa se maahantoi hyvin vähän nautoja, minkä vuoksi tämä seikka ei koskenut sitä mitenkään. Tämä kantaja väittää, että sen jäseninä on kasvattajien osuuskuntia, joilla on omia teurastamoalan tytäryhtiöitä, ja että nämä osuuskunnat keräävät ja myyvät lähes yksinomaan jäsentensä tuottamaa naudanlihaa. Lisäksi komissio ei voinut sen mukaan perustella tällaista kaupankäyntiin kohdistuvaa vaikutusta koskevaa väitettä pelkästään sopimuksen mahdollisista vaikutuksista tekemällään arviolla, vaan sen olisi pitänyt arvioida sopimuksen todellisia vaikutuksia. Markkinoilla kyseisen jakson aikana tapahtunutta kehitystä koskevasta arviosta ei kuitenkaan asian T-217/03 kantajan mukaan käy ilmi, että sopimus vaikutti tuontien määrään. Vähimmäisos-
tohintojen osalta kantaja huomauttaa, että sopimus oli voimassa noin kuukauden ajan ja että se ei vaikuttanut tämän lyhyen voimassaolon takia mitenkään Ranskaan suuntautuviin tuonteihin.

- 62 Komissio väittää, että sopimus, jonka tarkoitus on tuontien rajoittaminen, voi jo luonteensa vuoksi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Komissio väittää myös, että hintoja koskeva sopimus saattoi yhtä lailla vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 63 EY 81 artiklan 1 kohtaa sovelletaan vain sopimuksiin, jotka voivat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Jotta yritysten välinen sopimus voisi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on oltava nähtävissä riittävän todennäköisesti ja objektiivisten oikeudellisten seikkojen tai tosiseikkojen perusteella, että se voi tosiasiallisesti tai mahdollisesti vaikuttaa välillisesti tai välittömästi jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tavalla, joka voisi haitata jäsenvaltioiden välisten yhtenäismarkkinoiden tavoitteiden toteutumista (asia C-359/01 P, *British Sugar v. komissio*, tuomio 29.4.2004, Kok. 2004, s. I-4933, 27 kohta ja yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, *SCK ja FNK v. komissio*, tuomio 22.10.1997, Kok. 1997, s. II-1739, 175 kohta).

- 64 Nyt esillä olevassa asiassa 24.10.2001 tehty sopimus sisälsi sitoumuksen keskeyttää väliaikaisesti naudanlihan tuonnit Ranskaan. Kuten riidanalaisessa päätöksessä todetaan, Ranska on yksi tärkeimpiä naudanlihan tuojia yhteisössä. Lisäksi suurin osa (noin 95 prosenttia) näistä tuonneista on peräisin muista jäsenvaltioista (riidanalaisen päätöksen 11 perustelukappale). Tästä johtuu, että riidanalainen sopimus saattoi väistämättä vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 65 Tätä päätelmää ei voida kumota kantajan väitteellä, jonka mukaan tästä 24.10.2001 tehdyn sopimuksen osasta ”Tuonnit” luovuttiin vain joitakin päiviä myöhemmin, 31.10.2001 tehdyn Rungisin pöytäkirjan myötä. Kaikki sopimukset, jotka täyttävät EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset, kuuluvat nimittäin tämän määräyksen soveltamisalaan. Joka tapauksessa, kuten jäljempänä todetaan (ks. edellä 136 kohta), Rungisin pöytäkirja, jonka otsikko on ”’Tuontilihaa’ käsittelevä kokous”, koski nimenomaisesti tuonteja, eikä se merkinnyt, että tuontien keskeyttämistoimenpiteistä, joista kantajat olivat päättäneet, luovuttiin kokonaan.
- 66 Myös kantajan se väite on hylättävä, jonka mukaan sopimuksen ”Tuonteja” koskeva osa ei koskenut sitä, koska sen jäsenet eivät maahantuoneet naudanlihaa miltei lainkaan. Kantajan esittämistä luvuista käy ilmi, että sen jäsenten maahantuonti vastaa Ranskaan suuntautuneista naudanlihan kokonaistuonneista prosenttimäärää, joka on alhainen, muttei kuitenkaan täysin mitätön (noin 1,5 prosenttia vuonna 2001, toisin sanoen 3 865 tonnia). Lisäksi komissio pysyi istunnon aikana väitteessään, jota kantaja ei kiistänyt ja jonka mukaan kantajan jäsenet maahantoivat aikaisemmin suurempia määriä naudanlihaa (15 000 tonnia kriisin alkua edeltäneen vuoden aikana). On myös todettava, että vaikka kantajan jäseninä olevat osuuskunnat keräävät ja myyvät jäsentensä tuottaman naudanlihan, ne voivat myös myydä sellaisten karjankasvattajien tuotteita, jotka eivät ole niiden jäseniä, siltä osin kuin tämä toiminta ei ylitä 20:tä prosenttia niiden vuotuisesta liikevaihdosta. Lopuksi,

joka tapauksessa, koska kilpailusääntöjen rikkominen, johon kantaja osallistui, voi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, komissio ei ollut velvollinen osoittamaan, että kantajan yksittäisellä osallistumisella oli vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (asia T-14/89, Montedipe v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1155, 254 kohta).

67 Lisäksi on todettava, että jo pelkästään riidanalaisen sopimuksen se osa, jonka tarkoitus on ottaa käyttöön vähimmäishinta-asteikko, saattoi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Yhden jäsenvaltion koko alueen kattava kilpailua rajoittava toiminta edistää jo sinänsä kansallista eristymistä, mikä estää perustamissopimuksen tavoitteena olevaa taloudellista vuorovaikutusta (em. yhdistetyt asiat SCK ja FNK v. komissio, tuomion 179 kohta). Tältä osin on tarkasteltava muun muassa yhteistoimintajärjestelyn suhteellista merkitystä kyseessä olevilla markkinoilla ja taloudellista tilannetta, jossa se tapahtuu. Nyt esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että Ranskan osuus yhteisön nautakarjasta on yli 25 prosenttia (riidanalaisen päätöksen kymmenes perustelukappale). Lopuksi yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että tuonneille avoimien markkinoiden osalta kansallisen hintasopimuksen tehneet osapuolet voivat säilyttää markkinaosuutensa ainoastaan suojautumalla ulkomaiselta kilpailulta (ks. em. asia British Sugar v. komissio, tuomion 28 kohta).

68 Lopuksi, ja toisin kuin kantaja väittää, komissiolla ei ollut velvollisuutta osoittaa, että riidanalainen sopimus vaikutti käytännössä tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Kuten edellä 63 kohdassa todetaan, EY 81 artiklan 1 kohdassa edellytetään nimittäin ainoastaan, että kilpailua rajoittavat sopimukset ja yhdenmu-
kaistetut menettelytavat ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (ks. myös em. asia Montedipe v. komissio, tuomion 253 kohta).

69 Näin ollen tämä väite on hylättävä.

3. Kilpailun rajoittamisen puuttuminen

a) Asianosaisten lausumat

- 70 Kantajat väittävät, että riidanalainen sopimus ei rajoittanut kilpailua eikä se näin ollen kuulu EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.
- 71 Kantajien mukaan komissio teki virheen katsoessaan, että kyseessä olevan sopimuksen tavoite oli kilpailunvastainen. Kantajat katsovat, että komissio ei voinut lukea kyseisen sopimuksen ”Tuontaja” koskevaa osaa niiden syyksi ja että komission oli pohdittava yksinomaan mahdollista hintoja koskevaa kilpailun rajoittamista. Riidanalaisen asteikon hinnat kuitenkin vahvistettiin kantajien mukaan tukeutumalla naudanliha-alan yhteisen markkinajärjestelyn yhteydessä komission itsensä vahvistamiin interventiohintoihin, jotka kantajien mukaan olivat markkinoiden viitehinnat ja hyvin alhaiset. Lisäksi sopimuksen käytännön vaikutukset olivat kantajien mukaan hyvin rajalliset tai jopa olemattomat, ja niiden kesto oli hyvin lyhyt, eikä niillä ollut vaikutuksia kuluttajahintoihin.
- 72 Kantajat väittävät myös, että 24.10.2001 tehty sopimus koski vain suositeltua vähimmäishintaa, jonka noudattamiseen kantajat eivät voineet jäseniään määrätä. Koska kyseessä on vertikaalinen sopimus, suositushintojen vahvistaminen ei ole kilpailun rajoittamista. [EY] 81 artiklan 3 kohdan soveltamisesta tiettyihin vertikaalisten sopimusten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmiin 22.12.1999 annetun komission asetuksen (EY) N:o 2790/1999 (EYVL L 336, s. 21) 4 artiklan a kohdassa nimittäin kielletään vain ostajan jälleenmyyntihinnan vahvistaminen, kun taas nyt esillä olevassa asiassa teurastamot voivat vapaasti määritellä suurille kauppaketjuille tai tukkukauppiaille asettamansa hinnat. Lopuksi kantajat korostavat maatalousalan erityispiirteitä, joiden vuoksi kysynnän ja tarjon-

nan spontaani tasapaino ei voi syntyä pysyvällä tavalla, ja sitä, että maatalousalalla tarvitaan muuten kuin markkinoiden kautta tapahtuvaa sääntelyä, koska kilpailusääntöjä ei sovelleta maatalousalalla sellaisenaan. Väitteidensä tueksi asian T-245/03 kantajat esittävät 2.6.2003 päivätyn oikeudellisen lausunnon.

73 Lisäksi kantajat huomauttavat, että arvioidessaan kilpailun rajoittamista komission on otettava huomioon oikeudellinen ja taloudellinen kokonaistilanne, jossa sopimus on tehty, ja muistuttavat, että kaikki yritysten väliset sopimukset, jotka rajoittavat osapuolten tai jonkin osapuolen toimintavapautta, eivät välttämättä kuulu EY 81 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon piiriin (asia C-309/99, Wouters ym., tuomio 19.2.2002, Kok. 2002, s. I-1577, 97 kohta). Sopimukseen, jonka tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen tai jonka vaikutuksesta kilpailua rajoitetaan, ei sovelleta tätä kieltoa, jos sopimuksen avulla voidaan turvata luonteeltaan erilaisia tavoitteita, sikäli kuin nämä kilpailua rajoittavat vaikutukset ovat tarpeelliset tätä turvaamista varten ja kun niillä ei estetä kilpailua kokonaan yhteismarkkinoiden merkittäväällä osalla. Komission olisi siis pitänyt tehdä perusteellinen ja konkreettinen arvio kyseessä olevan sopimuksen luonteesta ja tarkoituksesta sekä sen vaikutuksista, mitä se ei kantajien mukaan tehnyt.

74 Kantajat väittävät myös, että komissio aliarvioi äärimmäistä kriisitilannetta, jossa ranskalaiset naudankasvattajat olivat tosiseikkojen tapahtuma-aikana. Ne muistuttavat, että nautojen hinnat, joita riidanalainen sopimus koski, laskivat vuonna 2001 keskimäärin alhaisimmalle tasolle sitten vuoden 1980 ja että tuottajille maksetut hinnat jäivät sen jälkeen, kun niistä oli vähennetty kuljetuskustannukset, niiden omakustannushintoja alhaisemmiksi, myös sen jälkeen kun niistä oli vähennetty saadut tuet. Kantajien mukaan naudanhinnan kulutus Euroopassa väheni melkein 10 prosenttia vuonna 2001, mikä vaikutti suoraan ranskalaisiin kasvattajiin, jotka olivat vaarassa joutua pois markkinoilta.

75 Kantajat väittävät myös, että toteutetut yhteisön toimenpiteet olivat riittämättömät, jotta kriisiin olisi voitu vastata. Muun muassa erityistä ostojärjestelmää sovelletaan

vasta teurastamolta poistumisen yhteydessä, kun taas tuottajien tulojen kannalta on merkitystä vain teurastamolle saapumisen vaiheella. Näin ollen jotta yhteisön toteuttamilla hintoja koskevilla toimenpiteillä olisi vaikutuksia tuottajiin, tuottajien ja teurastamoiden on kantajien mukaan tehtävä toimialojen välinen sopimus.

- 76 Tältä osin asian T-245/03 kantajat väittävät, että komission olisi pitänyt tarkastella 24.10.2001 tehtyä sopimusta sääntelevänä toimenpiteenä ja että Ranskassa valtio ja maatalousalan etujärjestöt hallinnoivat perinteisesti yhdessä maatalousalaa. Kantajat väittävät vastanneensa Ranskan hallituksen nimenomaisesti ja julkisesti esittämään pyyntöön, jonka tarkoitus oli estää naudanlihan tuottajien taloudellinen katastrofi, josta olisi voinut aiheutua naudanliha-alan kuihtuminen ja josta aiheutui jo vakavia häiriöitä yleiseen järjestykseen. Kantajat toteavat, että Ranskan maatalousministeri toimi sopimuksen alullepanijana ja että tämä ilmoitti Ranskan parlamentille tekemässään ilmoituksessa tukevensa kyseisen sopimuksen laatimista.
- 77 Komissio huomauttaa, että koska riidanalaisen sopimuksen osapuolet sopivat kansallisten markkinoiden sulkemisesta ja vähimmäishintojen vahvistamisesta, on pääteltävä, että sopimuksen tarkoitus oli kilpailun rajoittaminen. Komissio väittää, että se otti joka tapauksessa riidanalaisessa päätöksessä huomioon taloudellisen ja oikeudellisen tilanteen, jossa sopimus tehtiin. Komissio lisää, että yhteisön tasolla toteutettiin useita toimenpiteitä kriisin syvenemisen estämiseksi. Lopuksi komissio väittää, että se, että Ranskan maatalousministeri kannusti sopimuksen tekemiseen, ei liity minkäänlaiseen sääntelytoimivaltaan.
- 78 Lisäksi komissio vaatii, että asian T-245/03 kantajien liitteenä esittämä oikeudellinen lausunto jätetään tutkimatta. Sen mukaan kirjelmien liitteillä on puhtaasti todistuksellinen ja täydentävä tehtävä (asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1881) ja laillisten edustajien on arvioitava yhteisön oikeutta koskevat kysymykset varsinaisissa oikeudenkäyntiasia-kirjoissa.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

79 Aluksi on hylättävä komission vaatimus, jonka mukaan asian T-245/03 kantajien esittämä oikeudellinen lausunto on jätettävä tutkimatta. On korostettava, että kaikki kanteen yhteydessä esitetyt asiakirjat liitetään välttämättä asiakirja-aineistoon. Se, voiko kantaja vedota joihinkin näihin asiakirjoihin tai voiko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottaa ne huomioon, on eri kysymys. On todettava, että kannekirjelmää voidaan tukea ja täydentää tietyiltä osin viittaamalla sen liitteinä olevien asiakirjojen kohtiin edellyttäen, että oikeudellisten perusteluiden keskeiset seikat esitetään kannekirjelmässä itsessään (ks. vastaavasti asia T-87/05, EDP v. komissio, tuomio 21.9.2005, Kok. 2005, s. II-3745, 155 kohta ja asia T-209/01, Honeywell v. komissio, tuomio 14.12.2005, Kok. 2005, s. II-5527, 57 kohta). Nyt esillä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kantajat ovat selittäneet riittävästi kirjelmässään väitettään, jonka mukaan riidanalaista sopimusta on pidettävä kansallisena sääntelytoimenpiteenä. Kyseessä olevan liitteen tehtävä on näin ollen vain tukea ja täydentää tätä väitettä. Kantajalla oli täten oikeus vedota siihen.

80 Esittämänsä väitteen osalta kantajat tuovat esiin, että riidanalaisen sopimuksen tarkoituksena tai vaikutuksena ei ollut kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen yhtenäismarkkinoilla EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla.

81 Aluksi on muistutettava, että kantajien 24.10.2001 tekemässä sopimuksessa oli ensimmäiseksi kyse sitoumuksesta keskeyttää naudanlihan tuonti Ranskaan ja toiseksi sitoumuksesta soveltaa teurasnautojen vähimmäishinta-asteikkoa teuras-tamoon tuonnin vaiheessa. Toisin kuin kantajat väittävät, edellä 65 ja 66 kohdassa esitetyistä syistä sen arvioinnissa, onko riidanalainen sopimus luonteeltaan rajoittava, on otettava huomioon paitsi edellä mainittujen, hintoja koskevien toimenpiteiden rajoittava luonne, myös tuontien keskeytystä koskevien toimenpi-teiden rajoittava luonne.

- 82 Näin ollen ensimmäiseksi on aiheellista todeta, että riidanalaisen sopimuksen mukaiseen tuontien keskeyttämiseen sitoutumisen tarkoitus oli muun muassa sen estäminen, että Ranskaan saapuu kantajien vahvistaman hinta-asteikon hintoja edullisempaa naudanlihaa, jotta voidaan varmistaa ranskalaisten tuottajien tuotannon menekki ja kyseisen hinta-asteikon tehokkuus. On todettava, että riidanalaisen sopimuksen tarkoitus oli näin ollen Ranskan sisäisten markkinoiden sulkeminen ja kilpailun rajoittaminen yhtenäismarkkinoilla.
- 83 Siltä osin kuin toiseksi on kyse hinta-asteikon laatimisesta, on muistutettava, että EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa määrätään nimenomaisesti, että sellaisilla toimenpiteillä rajoitetaan kilpailua, joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hintojen vahvistaminen on nimittäin ilmeistä kilpailun rajoittamista (asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1063, 109 kohta ja yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, tuomio 15.9.1998, Kok. 1998, s. II-3141, 136 kohta).
- 84 Käsiteltävänä olevassa asiassa kantajat sopivat tiettyjä nautojen luokkia varten teurastamoon tuonnin vaiheessa sovellettavasta ostohintojen hinta-asteikosta, jossa on luettelo ruhojen kilohinnoista tiettyjä nautaluokkia varten ja jossa määriteltiin, miten muihin luokkiin sovellettava hinta lasketaan muun muassa yhteisön viranomaisten vahvistaman, erityisen ostojärjestelmän mukaisen ostohinnan mukaan. Toisin kuin kantajat väittävät, riidanalaisen sopimuksen kyseessä olevien sopimuseksojen sanamuodosta seuraa, että hinnat eivät olleet suositus- tai ohjehintoja vaan vähimmäishintoja, joita sopimuksen allekirjoittaneet etujärjestöt sitoutuivat noudattamaan. Kyseisessä sopimuksessa nimittäin todetaan, että ”maksujen olisi ainakin vastattava tätä asteikkoa”. Samalla tavoin asian T-245/03 kantajien jäsenilleen 8.11.2001 osoittamassa viestissä, jossa kerrotaan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen soveltamisesta, viitataan ”vähimmäishinta-asteikon” soveltamiseen.
- 85 Nyt esillä olevassa asiassa kyseessä olevan kaltaisen sopimuksen, joka on tehty maataloustuottajien ja teurastamoiden etujärjestöjen välillä, jossa vahvistetaan

vähimmäishinnat tiettyjä nautojen luokkia varten ja jonka tarkoituksena on näiden hintojen tekeminen pakolliseksi kaikille kyseisten markkinoiden taloudellisille toimijoille, tavoite on vapaan kilpailun rajoittaminen näillä markkinoilla (ks. tältä osin asia 123/83, BNIC, tuomio 30.1.1985, Kok. 1985, s. 391, 22 kohta) muun muassa rajoittamalla keinotekoisesti karjankasvattajien ja teurastamoiden kaupallista neuvottelumarginaalia ja vääristämällä hintojen muodostumista kyseessä olevilla markkinoilla.

- 86 Kantajien väite, jonka mukaan maatalousmarkkinat ovat säänneltyjä markkinoita, joilla kilpailusääntöjä ei sovelleta täysin sellaisenaan ja joilla hintojen muodostuminen ei aina vastaa vapaaseen tarjontaan ja kysyntään, ei voi tehdä tyhjäksi tätä päätelmää. Maatalousalaan liittyy toki tiettyjä erityispiirteitä, ja sitä säännellään hyvin yksityiskohtaisesti ja usein sen toimintaan melko vakavasti puuttuen. On kuitenkin todettava, kuten kolmannen kanneperusteen tarkastelun yhteydessä jäljempänä todetaan, että yhteisön kilpailusääntöjä sovelletaan maataloustuotteiden markkinoihin, vaikka tietyistä poikkeuksista on säädetty näiden markkinoiden erityistilanteen huomioon ottamiseksi.
- 87 Kantajat eivät voi vedota myöskään väitteeseen, jonka mukaan riidanalaisen asteikon hinnat eivät olleet luonteeltaan rajoitettavia, koska ne vahvistettiin komission itsensä vahvistamien erityisen ostojärjestelmän hintojen mukaan. Asianosaisten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyynnöstä esittämien vertailevien taulukoiden tarkastelusta käy ilmi, että vaikka sopimuksessa vahvistettiin keski- tai heikkolaatuisten nautojen hinnat erityisessä ostojärjestelmässä sovellettujen hintojen perusteella, korkealaatuisia nautoja (jotka vastasivat 30:tä prosenttia teurastuksista vuonna 2001) varten sopimuksessa vahvistetut hinnat olivat sen sijaan huomattavasti korkeammat kuin kyseiset interventiohinnat. Joka tapauksessa vain se seikka, että vähimmäishinnat vahvistettiin julkisen interventiohinnan mukaan, ei ole riittävä poistamaan riidanalaisen sopimuksen rajoittavaa luonnetta. Tämä viittaus julkiseen interventiohintaan ei tee tyhjäksi riidanalaisen hinta-asteikon kilpailunvastaista tarkoitusta, joka on määrätyn markkinahinnan vahvistaminen suoraan ja keinotekoisesti, eikä se mahdollista tämän asteikon rinnastamista erilaisiin maatalousalan yhteisten markkinajärjestelyiden julkisiin tuki- ja interventiomekanismeihin, joiden tarkoitus on yhden tuotannon osan poistamisen avulla tervehdyttää markkinoita, joille on ominaista tietynasteinen ylitarjonta.

- 88 Kantajat väittävät lisäksi, että asetuksen N:o 2790/1999 4 artiklan a alakohdan sanamuodon mukaan vertikaalisessa sopimuksessa on kiellettyä vain se, että rajoitetaan ostajan mahdollisuutta asettaa oma jälleenmyyntihinta, ja ne väittävät, että riidanalaisella sopimuksella vahvistetussa hinta-asteikossa ei rajoitettu teurastamoiden mahdollisuutta määrittellä hintansa asiakkailleen. Tällä asetukseen N:o 2790/1999 tehdyllä viittauksella ei kuitenkaan ole merkitystä käsiteltävänä olevassa asiassa. Kyseisen asetuksen 3 artiklassa suljetaan pois vertikaalisia sopimuksia varten säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalasta tapaukset, joissa tavarantoimittajan osuus merkityksellisillä markkinoilla on yli 30 prosenttia. Komissio huomauttaa, että kantajana olevien karjankasvattajien etujärjestöjen jäsenten tuotanto oli huomattavasti enemmän kuin 30 prosenttia Ranskan naudanlihan markkinoista, eivätkä kantajat ole kiistäneet tätä.
- 89 Kantajien siitä väitteestä, jonka mukaan ne eivät voineet edellyttää jäseniltään niiden vähimmäishintojen noudattamista, joista oli päätetty, on todettava, että jotta yhteenliittymien väliseen sopimukseen sovelletaan EY 81 artiklan 1 kohtaa, ei edellytetä, että kyseessä olevat yhteenliittymät voivat pakottaa jäsenensä täyttämään sopimuksessa asetetut velvollisuudet (ks. vastaavasti asia 71/74, Frubo v. komissio, tuomio 15.5.1975, Kok. 1975, s. 563, 29–31 kohta). Lisäksi on korostettava, että edellä mainittuun asiassa Wouters ym. annettuun tuomioon tehty viittaus ei ole esillä olevan asian kannalta merkityksellinen, koska asiaan, jonka yhteydessä tämä tuomio annettiin ja joka koski sitä, että ammatillinen yhteenliittymä säänteli asianajajan ammatin harjoittamista ja organisointia, liittyvät tosiseikat ja oikeudelliset kysymykset eivät ole verrattavissa nyt esillä olevan asian tosiseikkojen ja oikeudellisten kysymysten kanssa.
- 90 Kantajat eivät myöskään voi vedota riidanalaisen sopimuksen perustelemiseksi naudanliha-alalla tosiseikkojen tapahtuma-ajankohtana vallinneeseen kriisiin, joka kosketti erityisesti ranskalaisia naudankasvattajia. Tämä seikka ei nimittäin sellaisenaan voi johtaa päätelmään, että EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset eivät täyty (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 740 kohta). Joka tapauksessa on todettava, että komissio ei jättänyt arvioinnissaan ottamatta huomioon alalla vallinnutta kriisiä, kuten erityisesti riidanalaisen päätöksen 10–15 ja 130 perustelukappaleesta käy ilmi. Lisäksi komissio

otti tämän kriisin huomioon sakkojen määrän määrittelyssä alentamalla sakkojen määrää 60 prosentilla (ks. riidanalaisen päätöksen 182–185 perustelukappale).

91 Myös se kantajien väite on hylättävä, jonka mukaan riidanalainen sopimus oli kansallinen sääntelytoimenpide, joka vastasi Ranskassa perinteistä käytäntöä, että hallinto ja maatalousalan etujärjestöt huolehtivat hallinnoinnista yhdessä ja jota voitiin perustella viranomaisten toteuttamien toimenpiteiden tehottomuudella. Tältä osin on muistutettava ensimmäiseksi, että oikeudellisella asiayhteydellä, jossa EY 81 artiklassa tarkoitetut sopimukset tehdään, ja oikeudellisilla luonnehdinnoilla, joita kansallisissa oikeusjärjestyksissä on tästä oikeudellisesta asiayhteydestä tehty, ei ole vaikutusta yhteisön kilpailusääntöjen soveltamiseen (em. asia BNIC, tuomion 17 kohta). Toiseksi on todettava, että istunnon aikana Ranskan tasavallan asiamiehet sulki pois mahdollisuuden, että riidanalainen sopimus kuuluu hallinnon ja maatalousalan etujärjestöjen yhteishallinnoinnin piiriin, ja täsmensivät, että tällaisessa yhteishallinnossa viimeksi mainitut ovat edustettuina kansallisissa ja yhteisön neuvoo-antavissa elimissä. Kolmanneksi on todettava, että julkisten toimenpiteiden väitetyllä riittämättömyydellä tietyn toimialan ongelmien ratkaisemiseksi ei voida perustella yksityisten toimijoiden, joita nämä ongelmat koskettavat, kilpailusääntöjen vastaisia käytäntöjä tai sitä, että nämä toimijat vaativat itselleen oikeuksia, jotka kuuluvat kansallisille tai yhteisön viranomaisille, korvatakseen viranomaisten toiminnan omalla toiminnallaan.

92 Samalla tavoin kun on kyse Ranskan maatalousministerin osuudesta 24.10.2001 tehtyyn sopimukseen, riittää, kun todetaan, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sillä, että kansalliset viranomaiset ovat tienneet yritysten toiminnasta, sallineet sen tai jopa rohkaisseet siihen, ei missään tapauksessa ole vaikutusta EY 81 artiklan soveltamiseen (asia T-7/92, Asia Motor France ym. v. komissio, tuomio 29.6.1993, Kok. 1993, s. II-669, Kok. Ep. XIV, s. II-85, 71 kohta ja em. asia Tréfilunion v. komissio, tuomion 118 kohta).

93 Lopuksi kantajien se väite on hylättävä, jonka mukaan komissio ei osoittanut, että riidanalainen sopimus vaikutti tuonteihin tai markkinahintoihin. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan nimittäin EY 81 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa sopimuksen konkreettisten vaikutusten huomioon ottaminen on tarpeetonta, kun on ilmeistä, että sen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla. Näin ollen todellisten kilpailunvastaisten vaikutusten toteen näyttämistä ei edellytetä, kunhan moititun toiminnan kilpailunvastainen tarkoitus näytetään toteen (em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 741 kohta ja asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok. 2000, s. II-2707, 178 kohta). Kuten juuri on todettu, komissio on osoittanut, että riidanalaisen sopimuksen tarkoituksena oli vapaan kilpailun rajoittaminen kyseessä olevilla markkinoilla (ks. edellä 82–85 kohta). Komission ei siten tarvinnut tutkia sitä, oliko näillä toimenpiteillä konkreettisia vaikutuksia kilpailuun yhteismarkkinoilla, muun muassa Ranskassa.

94 Kaiken edellä todetun valossa tämä väite on hylättävä.

4. Etujärjestötoiminnan määrittelyminen

a) Asianosaisten lausumat

95 Asian T-245/03 kantajat väittävät, että komissio teki ilmeisen arviointivirheen rajoittaessaan heidän osaltaan ammatillista järjestäytymisvapautta, josta määrätään 7.12.2000 Nizzassa annetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL 2000, C 364, s. 1) 12 artiklan 1 kohdassa. Kantajien mukaan komissio muun muassa jätti huomioimatta ranskalaisten maatalousalan etujärjestöjen omat hallinnointitehtävät. Samalla tavoin komissio oli äärimmäisen epätarkka edellyttäessään etujärjestöiltä, joille se määräsi seuraamuksia, että niiden on pidättäydyttävä vastaisuudessa kaikista

sopimuksista, yhdenmukaistetuista menettelytavoista tai päätöksistä, joiden tarkoitus tai vaikutus voi olla samanlainen tai vastaava kuin kilpailusääntöjen rikkomisella, josta niitä syytetään, vaikka ammatillisen etujärjestön tehtävä on järjestää sen jäsenten välistä yhteistoimintaa niiden kollektiivisten etujen puolustamiseksi.

- 96 Komissio väittää, että se seikka, että kantajat ovat etujärjestöjä, ei vapauta niitä kilpailusääntöjen, jotka ovat pakottavia sääntöjä, soveltamisesta.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 97 EY 3 artiklan 1 kohdan g ja j alakohdan sanamuodon mukaan yhteisön toimintaan sisältyy samanaikaisesti sekä järjestelmä, jolla taataan, ettei kilpailu sisämarkkinoilla vääristy, että sosiaalipolitiikka. EY 137 artiklan 1 kohdan f alakohdassa määrätään täten, että yhteisö tukee ja täydentää jäsenvaltioiden toimintaa työntekijöiden ja työnantajien edustamisen ja heidän etujensa kollektiivisen turvaamisen alalla, ja EY 139 artiklan 1 kohdassa määrätään, että työmarkkinaosapuolten välinen vuoropuhelu yhteisön tasolla voi johtaa sopimussuhteisiin. EY 81 artiklan 1 kohdassa puolestaan kielletään sopimukset, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla. Tämä artikla on perustavanlaatuisen määräys, joka on välttämätön yhteisölle annettujen tehtävien täyttämiseksi ja erityisesti sisämarkkinoiden toimivuuden varmistamiseksi (asia C-126/97, Eco Swiss, tuomio 1.6.1999, Kok. 1999, s. I-3055, 36 kohta).

- 98 Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että vaikka työnantajia ja työntekijöitä edustavien etujärjestöjen välisillä kollektiivisilla sopimuksilla on luonnostaan tiettyjä

kilpailua rajoittavia vaikutuksia, sosiaalipoliittiset päämäärät, joihin näillä sopimuksilla pyritään, vaarantuisivat kuitenkin vakavalla tavalla, jos työmarkkinaosapuoliin sovellettaisiin EY 81 artiklan 1 kohtaa silloin, kun ne pyrkivät yhdessä löytämään keinoja työehtojen ja työolojen parantamiseksi. Perustamissopimuksen määräysten tarkoituksen- ja johdonmukaisesta tulkinnasta seuraa siis, että näistä määräyksistä ilmenee kokonaisuutena tarkasteltuna, että työmarkkinaosapuolten kollektiivisten neuvottelujensa yhteydessä tekemät sopimukset tällaisten tavoitteiden saavuttamiseksi eivät luonteensa ja kohteensa vuoksi kuulu EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan (asia C-67/96, Albany, tuomio 21.9.1999, Kok. 1999, s. I-5751, 59 ja 60 kohta). Sen sijaan yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että tätä viimeksi mainittua määräystä sovelletaan toimialojen välisiin sopimuksiin, joita ovat tehneet järjestöt, jotka edustavat tuottajia, osuuskuntia, työntekijöitä ja teollisuudenaloja julkisoikeudellisessa elimessä (em. asia BNIC, tuomion 3 ja 16–20 kohta ja asia 136/86, BNIC, tuomio 3.12.1987, Kok. 1987, s. 4789, 3 ja 13 kohta).

99 Esillä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että riidanalaisen sopimuksen luonteen ja kohteen vuoksi ei ole perusteltua jättää siihen soveltamatta EY 81 artiklan 1 kohtaa.

100 Ensimmäiseksi on todettava, että kyseinen sopimus ei ole työehtosopimus ja että sitä ei tehty työnantajia ja työntekijöitä edustavien järjestöjen välillä. Karjankasvattajat eivät millään tavoin ole työsuhteessa teurastamoihin, koska ne eivät suorita työtehtäviä niitä varten ja niiden johdolla, eivätkä ne ole osa niitä (ks. vastaavasti asia C-22/98, Becu ym., tuomio 16.9.1999, Kok. 1999, s. I-5665, 26 kohta). Kuten on todettu, karjankasvattajien voidaan katsoa olevan yrityksiä EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla (ks. edellä 53 kohta). Riidanalainen sopimus on siis toimialojen välinen sopimus, joka on tehty naudanliha-alan tuotantoketjun kahden portaan välillä. Toiseksi sopimuksessa ei pyritä toimenpiteisiin, joilla on tarkoitus parantaa työehtoja ja työoloja, vaan siinä pyritään keskeyttämään naudanlihan tuonnit ja vahvistamaan vähimmäishinnat tiettyjä nautojen luokkia varten. Näiden toimenpiteiden tarkoituksena on kuitenkin nyt esillä olevassa asiassa kilpailun rajoittaminen yhtenäismarkkinoilla (ks. edellä 82 ja 85 kohta).

101 Tästä johtuu, että vaikka asian T-245/03 kantajat voivat maatalousalan etujärjestöinä perustellusti puolustaa jäsentensä etuja, ne eivät voi tässä asiassa vedota ammatilliseen järjestäytymisvapauteen perustellakseen EY 81 artiklan 1 kohdan vastaisia toimia.

102 Myös kantajien se väite on hylättävä, jonka mukaan määrätessään niille riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa velvollisuuden pidättäytyä vastaisuudessa kaikista kartelleista, joilla voi olla samanlainen tai vastaava tarkoitus tai vaikutus kuin todetulla kilpailusääntöjen rikkomisella, komissio puuttui rajoittavasti niiden ammatillisten etujärjestöjen tehtävään toteuttaa yhteistoimintoja niiden kollektiivisten etujen puolustamista varten. Velvoittaessaan kantajat pidättäytymään moititun toiminnan toistamisesta tai vastaavien toimenpiteiden toteuttamisesta komissio ainoastaan lausui, mitä seurauksia riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa olevasta lainvastaisuutta koskevasta toteamuksesta on kantajien tulevan toiminnan kannalta (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. II-3757, 311 kohta). Tämä määräys on lisäksi riittävän täsmällinen ja perustuu seikkoihin, jotka johtivat komission toteamaan sen toiminnan lainvastaisuuden, josta seuraamuksia määrättiin, joten on selvää, että tällainen määräys ei koske kantajien yleistä etujärjestötoimintaa.

103 Edellä todetun valossa tämä väite on hylättävä.

104 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

B Toinen kanneperuste, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden ja keston arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä

105 Kantajat riitauttavat komission vahvistaman kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden ja keston. Ensimmäiseksi kantajat väittävät, että 24.10.2001 tehdyn sopimuksen osa

”Tuonnit” lakkasi olemasta voimassa Rungisin pöytäkirjan allekirjoittamisen myötä 31.10.2001. Toiseksi kantajat kiistävät, että 24.10.2001 tehtyä kirjallista sopimusta jatkettiin suullisella sopimuksella, jonka tarkoitus oli sama.

1. Alustavat kysymykset

a) Paikallisten sopimusten huomioon ottaminen

Asianosaisten lausumat

106 Kantajat väittävät, että komissio ei voinut käyttää karjankasvattajien paikallisten yhdistysten ja yksittäisten teurastamoiden välillä tehtyjä paikallisia sopimuksia perusteena määritellessään kansallisten etujärjestöjen syyksi luettavan kilpailusääntöjen rikkomisen kestoja. Kantajat muistuttavat, että komissiolla on todistustaakka sopimuksen kestosta ja että siltä osin kuin komissio päätti käyttää perusteena suoria asiakirjatodisteita osoittaakseen kilpailusääntöjen rikkomisen ja siihen osallistumisen, se ei voi olettaa sopimuspuolen osallistuneen siihen vielä sen jälkeen, kun se on viimeksi todistetusti osallistunut johonkin tämän sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteeseen (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 4281–4283 kohta).

107 Kantajat huomauttavat, että ne eivät allekirjoittaneet kyseessä olevia paikallisia sopimuksia, koska erilliset oikeudelliset yksiköt, toisin sanoen maatalousalan etujärjestöjen departementtien yhdistykset, departementtien JA:t tai paikalliset yhdistykset tekivät ne. Nämä paikalliset sopimukset, erityisesti ne, jotka tehtiin 30.11.2001 jälkeen, olivat kantajien mukaan yksinomaan näiden viimeksi mainittu-

jen toiminnan tulos, ja ne olivat riippuvaisia näiden järjestöjen kyvystä saada ostajansa soveltamaan vähimmäishintoja. Tältä osin kantajat viittaavat FNB:n johtajan 29.11.2001 pidetyssä kokouksessa käsin kirjoittamiin huomautuksiin ("hinta-asteikoista neuvoteltava alueittain"). Se seikka, että FNB toimitti viitehinta-asteikon sitä vaatineille departementtien yhdistyksille, ei voi kumota tätä päätelmää, koska asteikkoa ei toimitettu kansallisen sopimuksen soveltamisen yhteydessä, vaan näiden yhdistysten johtamien paikallisten neuvotteluiden yhteydessä. Näin ollen E. C., yksi FNB:n johtajista, toimitti kantajien mukaan tämän asteikon 11.12.2001 yhdelle departementin yhdistykselle ja muistutti sitä nimenomaisesti, että tämän hinta-asteikon voimassaoloa ei jatkettu sopimuksella. Lopuksi kantajat kiistävät komission väitteen, jonka mukaan paikallisten sopimusten tekstissä toistettiin miltei sanatakkasti kansallisen sopimuksen teksti.

108 Kantajat huomauttavat lisäksi, että näiden paikallisten sopimusten allekirjoittajat eivät osallistuneet hallinnolliseen menettelyyn komissiossa. Kantajat eivät kuitenkaan voi antaa vastauksia niiden puolesta. Näin ollen se, että näitä asiakirjoja ei jätetty asian käsittelyn ulkopuolelle, on ristiriidassa puolustautumisoikeuksien kanssa ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen kanssa.

109 Komissio puolestaan toteaa, että se saattoi pätevästi ottaa huomioon 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen tehdyt lukuisat sopimukset arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa. Sen mukaan nämä paikalliset sopimukset muodostivat riidanalaisen sopimuksen pääasialliset täytäntöönpanotoimet erityisesti kirjallisen sopimuksen voimassaolon päättymisen jälkeen. Lisäksi kantajilta takavarikoitiin kaikki näihin sopimuksiin liittyvät asiakirjat, joista komission mukaan on käynyt ilmi, että kansalliset etujärjestöt seurasivat tarkasti laatimansa kansallisen sopimuksen täytäntöönpanoa paikallisesti.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

110 Kantajat väittävät, että kilpailusääntöjen rikkomista arvioidakseen komissio ei voinut ottaa huomioon sopimuksia, joita kantajat itse eivät olleet tehneet vaan jotka olivat

tehneet yhtäältä kasvattajien departementtien yhdistykset tai paikalliset yhdistykset ja toisaalta teurastamoyhtiöt.

- 111 Sitä ei kuitenkaan ole kiistetty, että kyseessä olevat kasvattajien etujärjestöt tai paikalliset yhdistykset olivat asian T-245/03 kantajien jäseniä suoraan tai välillisesti.
- 112 On todettava, että 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittamisen johdosta karjankasvattajien kansalliset etujärjestöt kehottivat jäseniään panemaan täytäntöön kyseisen sopimuksen paikallisesti. Asian T-245/03 kantajien jäsenilleen 25.10.2001 osoittamassa kirjeessä, jossa mainitaan edellisenä päivänä tapahtuneesta sopimuksen allekirjoittamisesta, todetaan seuraavaa: ”Meidän on vastedes noudatettava hyvin tiukasti sopimusta koko maassa – – Kehotamme teitä myös hankkimaan mahdollisimman pian niiden yritysten allekirjoitukset, jotka eivät vielä ole allekirjoittaneet sopimusta. Yritykset sitoutuvat myös asettamaan kotimaiset tavarantoimitukset etusijalle.” Samalla tavoin asian T-245/03 kantajien jäsenilleen osoittamassa kirjeessä, joka on päivätty 13.12.2001, todetaan seuraavaa: ”– – pyydämme koko FNSEA-verkostoa ryhtymään toimenpiteisiin – – jokaisen teurastamon hintojen tarkastamiseksi, jotta tavoitteeksi asettamiimme vähimmäistuotantohintoja noudatetaan. Tätä varten pyydämme teitä järjestämään kaikkiin departementtissanne sijaitseviin teurastamoihin kohdistuvat toimenpiteet.” Lopuksi asian T-245/03 kantajien jäsenyhdistyksilleen 8.11.2001 osoittamasta kirjeestä käy ilmi, että näillä viimeksi mainituilla oli velvollisuus ilmoittaa kansallisille etujärjestöille kaikki toteutettuja toimia koskevat tiedot järjestön jatkostrategian valmistelusta varten; näitä tietoja olivat muun muassa ”täsmällinen ja yksityiskohtainen luettelo yrityksistä, jotka eivät edelleenkään [olleet] allekirjoittaneet hinta-asteikkoa tai jotka [olivat] allekirjoittaneet sen mutta jotka eivät [soveltaneet] sitä”.
- 113 Asiakirja-aineistosta käy siis ilmi, että asian T-245/03 kantajat kannustivat jäseniään toteuttamaan niiden alueilla toimiviin teurastamoyrityksiin kohdistuvia konkreetti-

sia toimenpiteitä ja osallistumaan täten riidanalaisen sopimuksen täytäntöönpanoon. Departementtien yhdistysten ja paikallisten yhdistysten toiminta kuului täten kansallisten etujärjestöjen kanssa toteutettuun yhteiseen strategiaan, jonka tarkoitus oli taata kansallisella tasolla päätettyjen toimenpiteiden tehokkuus koko Ranskan alueella. Yksi tämän strategian välineistä oli nimenomaan sopimusten tekeminen kasvattajien paikallisten yhdistysten ja teurastamoyritysten välillä.

- 114 Basse-Normandien alueen Fédération régionale des syndicats d'exploitants agricolesin (FRSEA) FNSEA:lle 9.11.2001 lähettämässä faksissa, jossa vastattiin FNSEA:n 8.11.2001 lähettämään kyselyyn, todetaan seuraavaa: ”Toimenpiteet ja strategiat hinta-asteikon soveltamiseksi: – – alueellisen sitoumuksen virallinen allekirjoittaminen: hinta-asteikon ehtojen ja hintojen noudattaminen [Basse-Normandien] FRSEA:n ja teurastamoiden välillä. Kaikki osapuolet ovat sitoutuneet kirjallisesti ja ovat palauttaneet meille asiakirjan.” Samalla tavoin Finistèren departementin FDSEA:n FNB:lle 19.11.2001 lähettämässä faksissa todetaan seuraavaa: ”[Vähimmäis]hinta-asteikkoa varten toteutettujen toimenpiteiden osalta tehtiin teurastamoiden kanssa suullisia sopimuksia. Kirjallista sopimusta ei ole vielä palautettu meille, emmekä ole vastaanottaneet karjankasvattajien valituksia siitä, että hinta-asteikkoa ei noudatettaisi.” Lopuksi Isèren departementin FDSEA:n FNSEA:lle ja FNB:lle 13.11.2001 lähettämän faksin liitteenä oli paikallisen sopimuksen malli; tämän sopimuksen otsikko oli ”Vähimmäishinta-asteikkoa koskevan kansallisen sopimuksen soveltaminen”, ja siinä oli lausekkeita, jotka koskivat hinta-asteikon noudattamiseen sitoutumista ja tuontien keskeyttämistä väliaikaisesti ”uusiin kansallisiin neuvotteluihin asti”.

- 115 Lisäksi sillä seikalla, että näiden paikallisten sopimusten allekirjoittajina olivat teurastamoyritykset eivätkä niitä kansallisella tasolla edustavat etujärjestöt (kuten FNICGV ja asian T-217/03 kantaja), ei myöskään voida perustella sitä, että nämä sopimukset jätettäisiin ottamatta huomioon tässä asiassa. Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sellaisen kansallisen sopimuksen olemassaolo, joka on tehty karjankasvattajien ja teurastamoiden edustajien välillä, oli ratkaiseva seikka teurastamoyritysten sen vastustuksen voittamisessa, joka koski karjankasvattajien edustajien niille toimittamien paikallisten sopimusten hyväksymistä.

- 116 Lopuksi asiakirja-aineistosta käy ilmi, että toisin kuin kantajat väittävät, kyseessä olevissa paikallisissa sopimuksissa usein toistettiin oleellisilta osin kansallisen sopimuksen sisältö. Itse asiassa nämä paikalliset sopimukset muodostuivat usein vain kansallisen sopimuksen sananmukaisesta toistamisesta (ks. esim. 31.10.2001 allekirjoitettu sopimus mm. Loiren departementin FDSEA:n ja saman departementin teurastamoerytysten välillä).
- 117 Edellä todetun valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että näitä paikallisia sopimuksia ei voida pitää sellaisten itsenäisten neuvotteluiden tuloksena, jotka eivät liity kansallisen sopimuksen soveltamiseen. Paikallisella tasolla tehdyillä sopimuksilla jatkettiin ja sovellettiin riidanalaista sopimusta.
- 118 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo siis, että komissiolla oli oikeus ottaa nämä paikalliset sopimukset huomioon sen kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden ja keston arvioimista varten, josta kantajia moititaan.
- 119 Lisäksi on aiheellista hylätä kantajien väite, jonka mukaan paikallisten sopimusten huomioon ottamisella rikotaan niiden puolustautumisoikeuksia. On todettava, että paikallisia sopimuksia koskevat asiakirjat, joita komissio käytti perusteena riidanalaisessa päätöksessä ja jotka löydettiin kantajien toimistoissa suoritettujen tarkastusten yhteydessä, kuuluivat hallinnolliseen asiakirja-aineistoon. Kantajilla oli täten mahdollisuus esittää huomautuksia näistä asiakirjoista komissiossa käydyssä menettelyä aikana.

b) Asiakirja-aineiston asiakirjojen järjesteleminen ja valinta, niihin viittaaminen ja niiden tulkinta

Asianosaisten lausumat

- 120 Kantajat väittävät, että komissio väärästi riidanalaisessa päätöksessä FNB:n johtajan toimistosta löydettyjä käsinkirjoitettuja muistiinpanoja, joiden avulla komissio näytti suurelta osin toteen riidanalaisen sopimuksen laajuuden ja keston. Näin ollen komissio antoi kantajille tiedon vain valitsemistaan otteista, ei järjestänyt niitä kronologisesti eikä koonnut niitä yhteen, minkä johdosta ne sekoittuivat kantajien mukaan muiden asiakirja-aineiston sisältämien asiakirjojen kanssa. Lisäksi nämä muistiinpanot oli kirjoitettu epäjärjestykseen täyteen kirjoitetuille sivuille ja niistä oli usein mahdoton saada selvää.
- 121 Kantajat kiistävät lisäksi useiden riidanalaisessa päätöksessä olevien lainausten paikkansapitävyyden tai niistä tehdyn tulkinnan ja katsovat, että ne ovat epätäydellisiä, asiayhteydestään irrallisia tai virheellisiä, että todellisuudessa ne puhuvat komission väitettä vastaan, että niitä ei ole päivätty ja että niissä tarkoitettujen kokousten osallistujia ei voida tunnistaa. Lopuksi kantajat väittävät, että komissio käänsi todistustaakan tulkitessaan asiakirja-aineiston asiakirjoja, koska se oletti kantajien rikkoneen tietoisesti kilpailusääntöjä ja otti huomioon vain asianosaisia vastaan eikä niiden puolesta puhuvat asiakirjat.
- 122 Komissio huomauttaa, että se ei voi lainata päätöksen tekstissä kaikkia päätöksen perusteena olevia asiakirjoja kokonaisuudessaan, ja väittää, että valinta voidaan riitauttaa vain, jos se on johtanut asiakirjojen vääristymiseen. Lisäksi komissio hylkää muut kantajien esittämät väitteet.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 123 Kantajat eivät kiistä sitä, että ne saivat tutustua kaikkiin asiakirjoihin, jotka kuuluivat komission hallinnolliseen asiakirja-aineistoon (kahta komission ja Ranskan tasavallan Euroopan unionin pysyvän edustuston välistä kirjettä lukuun ottamatta). Erityisesti komissio huomauttaa, mitä kantajat eivät ole kiistäneet, että kantajat saivat tutustua täydelliseen jäljennökseen FNB:n johtajan kyseessä olevista käsikirjoitetuista muistiinpanoista. Näin ollen kantajilla oli mahdollisuus yksilöidä kaikki niiden puolesta puhuvat asiakirjat asiakirja-aineistossa ja vedota niihin. Lisäksi kantajat eivät väitä, että komissio olisi poistanut asiakirja-aineistosta tai jättänyt lisäämättä siihen kantajien puolesta puhuvia asiakirjoja, jotka ne olivat yksilöineet tai toimittaneet.
- 124 Lisäksi on huomautettava, kuten kantajat ovat tehneet, että komissio perusteli riidanalaisessa päätöksessä tekemiään päätelmiä useasti otteilla niistä lukuisista käsikirjoitetuista muistiinpanoista, jotka löydettiin ja joista otettiin jäljennökset kantajien toimitiloissa tehtyjen tarkastusten yhteydessä. Näitä muistiinpanoja ei ole suurelta osin allekirjoitettu tai päivätty, eikä niiden sisältö ole aina kovin helposti luettavissa. On kuitenkin huomautettava, että asiakirjan päiväyksen tai allekirjoituksen puute tai se seikka, että se on kirjoitettu epäselvästi, ei poista tältä asiakirjalta kaikkea todistusvoimaa, kun sen alkuperä, todennäköinen päiväys ja sen sisältö voidaan määritellä riittävän varmasti (ks. vastaavasti asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-757, Kok. Ep. XII, s. II-49, 86 kohta).
- 125 Nyt esillä olevassa asiassa komissio mainitsi riidanalaisessa päätöksessä sen, että asiakirjaa ei ollut päivätty, sekä lisäsi asiakirjan sisällön tai asiayhteyden mukaan arvioidun päiväyksen. Jos asiakirjassa mainittiin vain kokouksiin osallistuneiden nimikirjaimet, komissio myös yleensä päätteli asiayhteyden mukaan, keitä nämä henkilöt olivat. Lopuksi kantajien niiden moitteiden osalta, jotka koskevat näiden käsikirjoitetujen muistiinpanojen järjestämistä ja luokittelua, komissio selitti, että asiakirja-aineiston asiakirjat järjestettiin kronologisesti niiden laatimispäivän tai, kun

on kyse tarkastuksesta peräisin olevista asiakirjoista, löytämispäivän mukaan, koska asiakirjat numeroitiin tässä viimeksi mainitussa tapauksessa niistä tehtyjen luetteloiden järjestyksen mukaan.

- 126 Kantajien väitteitä, jotka koskevat erityisesti tiettyjen todistuskeinojen käyttämistä ja tulkitsemista riidanalaisessa päätöksessä, tarkastellaan jäljempänä, koska ne voivat asettaa kyseenalaisiksi komission toteamukset kilpailusääntöjen rikkomisen laajuudesta ja kestosta.

2. Tuonteja koskevan sopimuksen lukeminen kantajien syyksi

a) Asianosaisten lausumat

- 127 Kantajat väittävät, että Rungisin pöytäkirjan allekirjoittaminen 31.10.2001 johti siihen, että kansallisen sopimuksen osa, joka koski tuontien keskeyttämistä – joka oli tullut voimaan 29.10.2001 –, päättyi vain kaksi päivää myöhemmin, 31.10.2001. Sopimuksen ”Tuonteja” koskeva osa ei siis ehtinyt olla voimassa, eikä sitä voi näin ollen lukea kantajien syyksi.

- 128 Kantajat väittävät, että komissio väärästi nyt esillä olevan asian tosiseikkoja ja teki ilmeisen arviointivirheen katsoessaan, että kyseinen Rungisin pöytäkirja sisälsi sopimuksen, jolla pyrittiin rajoittamaan tuontien määriä. Siihen sisältynyt tuonti- ja vientialan yritysten sitoumus ”solidaarisuutensa” osoittamisesta ei kantajien mukaan koskenut tuonteja, ja siihen sisältyi vain FNICGV:n karjankasvattajien yhdistysten

pyynnöstä uudelleen esittämä vakuutus, että se jatkaisi tavaran hankintoja hinta-asteikossa asetettujen edellytysten mukaisesti. Asian T-217/03 kantaja huomauttaa lisäksi, että koska se ei allekirjoittanut Rungisin pöytäkirjaa, tämä sitoumus ”solidaarisuuden” osoittamisesta ei missään tapauksessa koskenut sitä. Lopuksi kantajat väittävät, että ilmoitukset, joita FNICGV:n puheenjohtaja teki pöytäkirjan allekirjoittamispäivänä, vahvistavat, että ”Tuonteja” koskevasta osasta oli luovuttu.

129 Samalla tavoin kantajat väittävät, että vakuuttaessaan, että hinta-asteikko ja tuontien keskeyttäminen ovat välttämättä yhteydessä toisiinsa, komissio sekoitti keskenään sen, mitä tuottajat olisivat halunneet, ja sen, mikä asian laita todellisuudessa oli Rungisin pöytäkirjan jälkeen. Kantajat muistuttavat myös niiden teurastamo-maahantuojien ja tukkuliike-maahantuojien, jotka ovat FNICGV:n jäseniä, alusta alkaen erittäin kriittisen kannan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen ”Tuonteja” koskevaa osaa kohtaan ja väittävät, että tämä etujärjestö hyväksyi tämän osan vain symbolisena eleenä ja että sen voimassaoloaikaa ei voitu jatkaa.

130 Lisäksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ottanut huomioon asiakirjoja, jotka kantajien mukaan osoittavat, että tuonteja koskeva sopimus ei ollut enää voimassa. Kantajat viittaavat ensimmäiseksi karjankasvattajien kansallisten etujärjestöjen jäsenilleen 8.11.2001 osoittamaan kirjeeseen, josta kantajien mukaan käy ilmi, että 24.10.2001 tehtyä sopimusta sovellettiin vain vähimmäishinta-asteikon osalta, koska siinä ei ollut minkäänlaista viittausta minkäänlaiseen tuontien rajoittamiseen. Toiseksi kantajat mainitsevat 14.11.2001 päivätyn käsikirjoitetun muistiinpanolapun, jossa todetaan seuraavaa: ”rajattu sopimus: tuonnit jatkuvat nyt; ei painostustoimenpiteitä”.

131 Kantajat huomauttavat lisäksi, että komissio yksilöi vain yhden Rungisin pöytäkirjan allekirjoittamisen jälkeen tehdyn paikallisen sopimuksen, jossa oli tuontien keskeyttämistä koskeva lauseke, toisin sanoen Isèren departementissa laaditun sopimuksen. Basse-Normandien alueen FRSEA:sta peräisin oleva 9.11.2001 päivätty

asiakirja ja Finistèren departementin FDSEA:sta peräisin oleva 19.11.2001 päivätty asiakirja ovat kantajien mukaan vain selontekoja, joista ei käy ilmi, että kyseessä oleviin paikallisiin sopimuksiin kuului sitoumus tuontien keskeyttämiseen. Kantajien mukaan muita komission mainitsemia paikallisia sopimuksia ei tehty Rungisin pöytäkirjan jälkeen. Esimerkiksi Loiren departementissa tehdyn sopimuksen päiväys on kantajien mukaan 31.10.2001.

132 Lopuksi kantajat väittävät, että kaupan määrää kuvaavien käyrien tarkastelu vahvistaa, että tuontien keskeyttäminen ei jatkunut 31.10.2001 jälkeen. Kantajat selittävät, että maahantuodun naudanlihan määrän väitetty lasku vuoden 2001 marras- ja joulukuussa selittyy kuukausittain tuodun määrän jatkuvalla vaihtelulla, ja katsovat, että tämän yksittäisen laskun ja väitetyn sopimuksen olemassaolon välillä ei voida osoittaa minkäänlaista syy-yhteyttä.

133 Komissio väittää, että 24.10.2001 tehdyn sopimuksen ”Tuonteja” koskevaa osaa ei kumottu Rungisin pöytäkirjalla 31.10.2001 alkaen. Komissio väittää, että tämän pöytäkirjan tarkoituksena oli joustavoittaa sitoumusta tuontien kokonaan lopettamiseen, joka oli liian tiukka toimenpide, mutta koska siinä viitattiin ”solidaarisuuteen”, se johti edullisempien tuontien rajoittamiseen. Komissio katsoo, että kantajat eivät ole selittäneet, miten vähimmäishintoja koskeva sopimus voi menestyä, jos edullisempien tuotteiden tuonnit jatkuivat samanaikaisesti. Lopuksi komissio väittää, että useisiin paikallisiin sopimuksiin, jotka tehtiin Rungisin pöytäkirjan allekirjoittamispäivänä tai sen jälkeen kansallisen sopimuksen soveltamista varten, sisältyi edelleen sitoumus tuontien keskeyttämisestä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

134 Aluksi on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan siinä tapauksessa, että ”Tuonteja” koskeva osa kumottiin Rungisin pöytäkirjalla, mainittua osaa ei voida lukea niiden

syyksi. Se seikka, että kilpailusääntöjen rikkominen oli hyvin lyhytkestoinen, ei nimittäin voi asettaa kyseenalaiseksi EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen olemassaoloa.

- 135 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että vähimmäishintojen vahvistamista koskeva sopimus tarvitsi valvontaa tai tuontien rajoittamista koskevia toimenpiteitä, jotta se olisi voinut olla tehokas. Koska nyt esillä olevassa asiassa muista jäsenvaltioista, muun muassa Saksasta ja Alankomaista, peräisin oleva naudanliha oli edullisempaa kuin Ranskassa tuotettu naudanliha ja kun otetaan huomioon ylitarjonta, hinta-asteikon tehokkuuden kannalta oli välttämätöntä, että Ranskassa sijaitsevat teurastamoyritykset tekivät hankintansa ranskalaisilta karjankasvattajilta. Muuten tällä hinta-asteikolla ei olisi voitu helpottaa ranskalaisten karjankasvattajien kriisiä vaan pahentaa sitä, koska teurastamot olisivat alkaneet hankkia muista jäsenvaltioista tai jopa kolmansista valtioista peräisin olevia tuotteita.
- 136 Joka tapauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että toisin kuin kantajat väittävät, 31.10.2001 tehdyllä Rungisin pöytäkirjalla ei kumottu kaikkia tuontien keskeyttämistä koskevia toimenpiteitä, joita 24.10.2001 tehtyyn sopimukseen sisältyi, vaikka, kuten komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut, sillä rajoitettiin niitä.
- 137 Heti aluksi on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan tämä pöytäkirja ei koskenut tuonteja vaan hinta-asteikkoa. Rungisin pöytäkirjan otsikko on ”’Tuontilihaa’ käsittelevä kokous”. Siinä todetaan, että ”tuonti- ja vientialalle erikoistuneet ranskalaiset yritykset ovat kokoontuneet 24.10.2001 tehdyn toimialojen välisen sopimuksen allekirjoittaneiden tuottajien kattojärjestöjen kanssa”. Pöytäkirjan viittaukset koskevat tuonti- ja vientiyrityksiä, mutta siinä ei sen sijaan viitata hinta-asteikkoon ollenkaan. Näin ollen Rungisin pöytäkirja koski riidanalaisen sopimuksen ”Tuonteja” koskevaa osaa. Tämä päätelmä vahvistetaan FNICGV:n puheenjohtajan sen jäsenille 31.10.2001 lähettämässä viestissä.

138 On kuitenkin todettava, että Rungisin pöytäkirjassa todetaan muutaman alustavan huomautuksen jälkeen muun muassa seuraavaa:

”Ennennäkemättömässä kriisitilanteessa, johon tuottajat ovat joutuneet, kasvattajien edustajat vaativat tuonti- ja vientiyriytyksiä ymmärtämään, kuinka vakavasta kriisistä on kyse.

Vastauksena tähän tuonti- ja vientiyriytykset sitoutuvat osoittamaan solidaarisuutensa.”

139 Kun otetaan huomioon nyt esillä olevan asian olosuhteet, muun muassa se, että tuonteja oli valvottava hinta-asteikon, joka pysyi kokonaan voimassa, tehokkuuden varmistamiseksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että tämä sitoutuminen ”solidaarisuuteen”, jonka tuonti- ja vientialan yritykset hyväksyivät, on ymmärrettävä, kuten komissio on riidanalaisessa päätöksessä arvioinut, siten, että tuonti- ja vientialan yritykset suostuivat rajoittamaan naudanlihan tuonteja ranskalaisten karjankasvattajien tuotannon hyväksi.

140 Tätä päätelmää ei kumoa edellä mainittu FNICGV:n puheenjohtajan sen jäsenille 31.10.2001 lähettämä viesti, jossa todetaan seuraavaa: ”Olemme päässeet kompromissiin – –, jonka avulla tuontiyriytykset voivat jatkaa toimintaansa ja taata parhaalla mahdollisella tavalla yritystemme tuottamien ja myymien tuotteiden vapaan liikkumisen.” Tämä kohta jää epäselväksi 24.10.2001 tehdyn sopimuksen sen selkeän sanamuodon rinnalla (siis ”sitoutuminen tuontien väliaikaiseen keskeyttämiseen”), josta FNICGV:n johtaja muistuttaa viestissään. FNICGV:n puheenjohtaja mainitsee ”kompromissista” ja viittaa kyseessä olevien tuotteiden vapaan liikkuvuuden ”parhaaseen mahdolliseen”, ei täydelliseen, toteutumiseen.

- 141 Edellä todetun valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että riidanalaisen sopimuksen ”Tuonteja” koskevaa osaa ei kumottu täysin Rungisin pöytäkirjalla.
- 142 Tätä päätelmää eivät kumoa kaksi asiakirjaa, joihin kantajat ovat vedonneet osoittaakseen, että ”Tuonteja” koskeva osa ei ollut enää voimassa vuoden 2001 marraskuussa.
- 143 Kun nimittäin on kyse asian T-245/03 kantajien jäsenilleen lähettämästä 8.11.2001 päivätyistä kirjeistä, sen tarkoitus oli ”kaksi viikkoa allekirjoittamisen jälkeen ja viikko vähimmäishinta-asteikon käyttöön ottamisen jälkeen tarkastella tämän sopimuksen soveltamista ja noudattamista departementeissa”. Kuten kantajat toteavat, kyseisessä muistiossa viitataan vain hinta-asteikon soveltamistoimenpiteisiin. Vain se seikka, että tässä kirjeessä ei viitata ”Tuonteja” koskevaan osaan, ei kuitenkaan sellaisenaan ole riittävä osoitus siitä, että tästä osasta oli luovuttu.
- 144 FNSEA:n osastopäällikön laatimien 14.11.2001 päivätyjen käsikirjoitettujen muistiinpanojen osalta näissä muistiinpanoissa todellakin mainitaan seuraavaa: ”rajattu sopimus: tuonnit jatkuvat nyt; ei painostustoimenpiteitä”. On kuitenkin huomautettava, kuten komissio on tehnyt, että näiden muistiinpanojen asiayhteydestä käy ilmi, että niiden nyt esillä olevan asian kannalta merkityksellisessä osassa viitataan asian T-245/03 kantajien strategian määrittelemiseen näiden kantajien vastauksen valmistelemiseksi komission 9.11.2001 esittämään tiedonsaantipyyntöön (ks. edellä 13 kohta). Näin ollen nämä asiakirjat sisältävät vain sen kannan, jonka kantajat halusivat komissiolle ilmoittaa. Näiden käsikirjoitettujen muistiinpanojen tekstissä on useita viittauksia ”Brysseliin”, ”BXL:ään” ja ”Kilpailuasioiden PO:hon”. Niissä todetaan seuraavaa: ”Kilpailuasioiden PO → FNSEA:n teksti aamupäivän loppuun mennessä” ja tämän jälkeen seuraavaa: ”Yhdenmukaistettu tai yhteinen vastaus”. Tietyt näistä käsikirjoitetuista kohdista vahvistavat, että ote, johon kantajat ovat vedonneet, oli osa huomautuksia, jotka oli lisättävä komissiolle toimitettavaan vastaukseen. On mainittava esimerkiksi seuraavat, kyseisessä

asiakirjassa kyseessä olevan otteen läheisyydessä olevat huomautukset: ”Puolustuksen linjat” tai ”tuottajien puolustus”. Näin ollen on pääteltävä, että otteet, joihin kantajat vetoavat, eivät ole objektiivisia ja luotettavia, jotta niiden voitaisiin katsoa olevan todistusvoimaisia.

- 145 Lisäksi on todettava myös, että Rungisin pöytäkirjan allekirjoittamisen päivänä tai sen jälkeen tehtiin useita paikallisia sopimuksia, jotka sisältävät tuontien keskeyttämistä koskevia lausekkeitä. Näin ollen Loiren departementin FDSEA:n 31.10.2001 päivätyssä muistiossa mainitaan kyseisenä päivänä tehdystä sopimuksesta FDSEA:n, JA:ien departementin keskusjärjestön ja ”departementin liha-alan” välillä. Tässä muistiossa todetaan, että ”kaikki paikalle kutsutut yritykset – – allekirjoittivat sopimuksen ja sitoutuivat soveltamaan sitä”. Liitteenä olevassa sopimuksessa kuitenkin toistetaan miltei sanatarkasti 24.10.2001 tehty sopimus, ja se sisältää ”sitoumuksen tuontien väliaikaisesta keskeyttämisestä”. Samalla tavoin asiakirja-aineistosta käy ilmi, että Isèren departementissa tehtiin vuoden 2001 marraskuussa teurastamoiden kanssa ainakin kolme paikallista sopimusta, joilla pannaan toimeen kansallinen sopimus ja jotka sisältävät velvollisuuden keskeyttää tuonnit väliaikaisesti ”uusiin kansallisiin neuvotteluihin asti”: Provi-yhtiön kanssa tehtiin sopimus ennen 13.11.2001, Bigard-konsernin kanssa tehtiin sopimus 13.11. ja Carrel- ja Isère Viandes et salaisons -yhtiöiden kanssa tehtiin sopimukset 15.11.

- 146 Lisäksi on hylättävä kantajien moitteet, jotka koskevat sitä, että riidanalaisessa päätöksessä käytetään Basse-Normandien departementin FRSEA:n 9.11.2001 ja Finistèren departementin FDSEA:n 19.11.2001 laatimia asiakirjoja, ja jotka perustuvat siihen, että nämä asiakirjat ovat vain pöytäkirjoja, joista ei käy ilmi, että kyseessä olevat paikalliset sopimukset sisälsivät sitoumuksen tuontien keskeyttämiseen. On todettava ensinnäkin, että komissio ei lainannut 19.11.2001 päivätyä asiakirjaa osoittaakseen ”Tuonteja” koskevan osan olemassaolon vaan esimerkkinä siitä, että hinta-asteikkoa sovellettiin paikallisesti (ks. riidanalaisen päätöksen 86 perustelikappale ja edellä 114 kohta). Toiseksi 9.11.2001 päivätyyn asiakirjan osalta riittää, kun todetaan, että komissio käytti sitä vain esimerkkinä siitä, että lihan

alkuperästä tehtiin paikallisia tarkastuksia (ks. riidanalaisen päätöksen 80 perustelukappale). Kyseessä olevassa asiakirjassa on seuraava kohta: ”Ornen ja Calvadosin departementit tekevät tuontilihaa sisältävien rekkojen tarkastuksia: ei huomautettavaa.”

- 147 Myös ne väitteet on hylättävä, joita kantajat perustelevat naudanlihan Ranskaan suuntautuvien tuontien määrän tilastollisella arviolla. On korostettava, että vaikka komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä, että saatavilla olevat tilastot osoittivat tuontien laskeneen huomattavasti marraskuussa 2001 lokakuuhun 2001 verrattuna ja joulukuussa 2001 marraskuuhun 2001 verrattuna ja tuontien määrän nousseen selvästi tammikuussa 2002 (riidanalaisen päätöksen 78 perustelukappale), komissio kuitenkin päätteli, että tämän tuonnin vähenemisen ei voitu varmasti katsoa johtuvan sopimuksesta (riidanalaisen päätöksen 167 perustelukappale). Koska komissio ei käyttänyt näitä tilastotietoja esittääkseen näyttöä sopimuksen ”Tuonteja” koskevan osan kestosta, kantajien väitteillä, joilla riitautetaan näiden lukujen tulkinta, ei ole asian kannalta merkitystä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo joka tapauksessa, että kantajien esittämien tilastojen perusteella ei voida päätellä, että tuonteja koskeva sopimus lakkasi olemasta voimassa 31.10.2001.

- 148 Siltä osin kuin lisäksi on kyse asian T-217/03 kantajan väitteestä, jonka mukaan Rungisin pöytäkirjaan sisältyvä sitoutuminen solidaarisuuteen ei koskenut sitä, koska se ei allekirjoittanut tätä asiakirjaa, riittää, kun todetaan, että tämä pöytäkirja ei sisältänyt uutta sopimusta ja sillä vain rajoitettiin alkuperäistä tuontien keskeyttämistä koskevaa lauseketta, joka sisältyi 24.10.2001 tehtyyn sopimukseen, jonka asian T-217/03 kantaja allekirjoitti. Lisäksi on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyynnöstä asian T-217/03 kantaja myönsi, että se ei ilmoittanut jäsenilleen naudanlihan tuontien rajoitusten väitetystä kumoamisesta Rungisin pöytäkirjan allekirjoittamisen yhteydessä tai myöhemmin. Kantaja perusteli tätä sillä, että tuonteja koskevat toimenpiteet eivät koskeneet sen jäseniä. On kuitenkin muistutettava, että ainakin tietyt sen jäsenet toivat nautoja Ranskaan, vaikka nämä määrät olivatkin melko pieniä suhteessa kokonaistuonteihin (ks. edellä 66 kohta).

149 Kaiken edellä todetun valossa on katsottava, että komissio ei tehnyt virhettä katsoessaan, että Rungisin pöytäkirjasta huolimatta 24.10.2001 tehdyn sopimuksen ”Tuonteja” koskevasta osasta ei luovuttu kokonaan 31.10.2001 alkaen.

3. Vuoden 2001 marraskuun jälkeen tehdyn salaisen suullisen sopimuksen lukeminen kantajien syyksi

a) Asianosaisten lausumat

150 Kantajat väittävät, että komissio päätteli virheellisesti, että asianomaiset jatkoivat 24.10.2001 tehtyä sopimusta 30.11.2001 jälkeen suullisesti ja salassa.

151 Kantajat muistuttavat, että sopimuksen jatkaminen voidaan päätellä vain sellaisten seikkojen perusteella, joista käy ilmi kaikkien osapuolten suostumuksen ilmaus. Näin ollen komission olisi nyt esillä olevassa asiassa esitettävä näyttöä siitä, että tuottajien etujärjestöt ja teurastamoiden etujärjestöt halusivat kummatkin jatkaa sopimusta. Teurastamoiden edustajilla, FNICGV:lla ja asian T-217/03 kantajalla, oli kuitenkin useita syitä olla jatkamatta sopimusta vuoden 2001 marraskuun lopun jälkeen sen jälkeen kun komissio ilmoitti niille katsovansa, että tällä sopimuksella rikotaan EY 81 artiklaa. Täten FNICGV ilmoitti jäsenilleen 30.11.2001, että sopimusta ei jatketa.

152 Lisäksi kantajat huomauttavat, että se seikka, että sopimuksen uusimista harkittiin tai että siitä keskusteltiin, ei riitä osoitukseksi siitä, että sitä tosiasiallisesti jatkettiin. Kantajat väittävät lisäksi, että komissio ei voinut käyttää perusteina yksinomaan

seikkoja, jotka ovat peräisin vain kasvattajien etujärjestöjen yksipuolisista ilmoituksista, jotka sisälsivät vain etujärjestön toimintaan liittyviä vaatimuksia. Koska todistustaakka kuuluu komissiolle, sen piti kantajien mukaan esittää teurastamoilta peräisin olevaa näyttöä, jossa vahvistetaan, että teurastamot kannattivat hintasteikon voimassa pitämistä kansallisella tasolla 30.11.2001 jälkeen.

- 153 Kantajat riitauttavat päätelmät, jotka komissio on tehnyt FNB:n johtajan käsin kirjoitettujen niiden muistiinpanojen perusteella, jotka koskevat 29.11. ja 5.12.2001 pidettyjä kokouksia. Kantajien mukaan näistä asiakirjoista käy ilmi, että karjankasvattajien edustajat toivat näissä kokouksissa esiin, että vuoden 2001 joulukuusta alkaen ne pyrkisivät etujärjestön toiminnan avulla saamaan teurastamot sovelta-
maan asteikon mukaisia hintoja. Kantajat kiistävät myös komission väitteen, jonka mukaan tämä sopimuksen väitetty jatkaminen salassa koski myös tuonteja, ja toteavat, että yhdessäkään 29.11. ja 5.12.2001 pidettyihin kokouksiin liittyvässä asiakirjassa, joihin komissio on viitannut, ei millään tavoin viitata tuonteihin.
- 154 Lisäksi kantajat toteavat, että komissio yrittää perustella suullisen sopimuksen olemassaoloa sen salaisella luonteella. Vaikka FNB:n edustajan lehtiössä käytettiin sanaa ”salainen”, käytäntö oli kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, koska kasvattajien etujärjestöt saattoivat etujärjestön toimintaan liittyvät vaatimuksensa julkisuuteen. Kantajat huomauttavat, että tässä asiayhteydessä salaisesta sopimuksesta ei olisi ollut minkäänlaista etua, koska sopimuksen allekirjoittaneiden etujärjestöjen johtajat eivät olisi voineet antaa sitä tiedoksi kaikille jäsenilleen.
- 155 Siltä osin kuin on kyse väitetyistä 30.11.2001 jälkeen tehdyistä paikallisista sopimuksista, komissio yksilöi niistä kantajien mukaan vain yhden, toisin sanoen sen, joka tehtiin 18.12.2001 FDSEA:n, Sarthen departementin JA:ien ja Socopa-konsernin välillä. Kantajien mukaan komissio perusteli tällä ainoalla sopimuksella väitettään, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkominen jatkui 30.11.2001 jälkeen. Lisäksi kantajat väittävät, että komissiolla ei ollut hallussaan tämän sopimuksen

tekstiosaa, koska asiakirjoissa, joissa siihen viitataan, mainitaan vain hinta-asteikko, joka ei ollut sama kuin 24.10.2001 tehdystä kansallisesta sopimuksessa. Lisäksi väitetyissä ”jatketuissa sopimuksissa”, jotka komissio on yksilöinyt, ei mainita päiväystä, allekirjoittajia tai aluetta, josta oli kyse.

- 156 Asian T-217/03 kantaja väittää myös, että koska komissio ei esittänyt yhtäkään teurastamoiden laatimaa tai niitä koskevaa asiakirjaa, sen olisi pitänyt osoittaa riidanalaisen sopimuksen soveltaminen 30.11.2001 jälkeen käyttämällä perusteena sellaisia esimerkkejä markkinahinnoista, jotka osoittivat, että asteikko oli yhä voimassa. Vaikka komissio yritti osoittaa 24.10.2001 tehdyn sopimuksen olemassaolon sellaisilla esimerkeillä kansallisista hinnoista, jotka koskivat kyseisen sopimuksen soveltamisen kolmea ensimmäistä viikkoa, se ei kantajien mukaan toimittanut yksinkään lukuja, jotka liittyivät mainitun sopimuksen väitettyyn jatkamiseen.
- 157 Lopuksi kantajat huomauttavat, että komissio ilmoitti niille 26.11.2001 päivätyllä kirjeellä, että seuraamuksia voitiin määrätä vain 24.10.2001 tehdyn kirjallisen sopimuksen jatkamisen perusteella. Kantajat päättelevät, että koska komissio määräsi niille seuraamuksia esittämättä näyttöä suullisesta sopimuksesta, jolla väitetysti jatkettiin mainittua kirjallista sopimusta, komissio paitsi teki ilmeisen arviointivirheen ja oikeudellisen virheen, myös laiminlöi sitoumuksiaan kantajiin, mikä merkitsee kantajien mukaan luottamuksensuojan rikkomista.
- 158 Komissio väittää, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuun sopimukseen ei sovelleta mitään muotovaatimusta, koska muu kuin kirjallinen sopimus voi varsin hyvin muodostaa lainvastaisen yhteistoimintajärjestelyn. Komissio huomauttaa, että vuoden 2001 marraskuun toisen puoliskon aikana kantajat aikoivat vielä jatkaa sopimusta kirjallisesti ja, että sen jälkeen kun osapuolet luopuivat mahdollisuudesta jatkaa sopimusta kirjallisesti, ne sopivat kahden 29.11. ja 5.12.2001 pidetyn kokouksen yhteydessä, että sopimusta jatketaan salassa. Lisäksi komissio toteaa,

että useat asiakirjat osoittavat, että sopimusta jatkettiin 30.11.2001 jälkeen, ja väittää, että näin ollen ei ollut tarpeellista esittää lisäksi näyttöä sopimuksen vaikutuksista. Komissio kiistää lopuksi tulkinnan, jonka kantajat tekivät sen 26.11.2001 päivätystä kirjeestä, ja väittää, että koska sopimus uusittiin, tällä asialla ei ole asian kannalta merkitystä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

159 On muistutettava, että 24.10.2001 tehdyn sopimuksen piti sen mukaan päättyä vuoden 2001 marraskuun lopussa. Riidanalaisesta päätöksestä käy kuitenkin ilmi, että 19.11.2001, siis muutamia päiviä komission tiedonsaantipyynnön vastaanottamisen jälkeen, FNICGV:n puheenjohtaja ilmoitti FNSEA:n puheenjohtajalle olevansa ”velvollinen aikaistamaan kyseiseen päivään sopimuksen lopullista soveltamispäivää” (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappale). Asiakirja-aineistosta ei kuitenkaan käy ilmi, että muut sopimuksen allekirjoittaneet tahot todellakin aikaistivat sopimuksen voimassaolon päättymistä. Lisäksi kantajat eivät kiistä sitä, että 24.10.2001 tehty sopimus päättyi 30.11.2001, vaan sen, että tätä sopimusta jatkettiin suullisesti ja salassa niin, että se oli voimassa myös tämän viimeksi mainitun päivän jälkeen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on siis tarkasteltava vain tätä viimeksi mainittua kysymystä.

160 Tältä osin on huomautettava, kuten komissio on istunnon aikana vahvistanut, että kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen määritellään riidanalaisessa päätöksessä karjankasvattajien etujärjestöjen ja teurastamoiden etujärjestöjen välillä tehdyksi sopimukseksi. Näin ollen, kuten kantajat väittävät, näyttääkseen toteen väitetyn suullisen sopimuksen, jolla komission mukaan jatkettiin 24.10.2001 tehtyä sopimusta tai uusittiin se, komission piti osoittaa, että sekä karjankasvattajien että teurastamoiden edustajat liittyivät tähän sopimukseen.

- 161 Kantajien ne väitteet on sen sijaan hylättävä, joiden mukaan komissio ei voinut käyttää perusteena vain karjankasvattajien edustajilta peräisin olevia asiakirjoja vaan sen oli esitettävä myös teurastamoilta peräisin olevia asiakirjoja. Komissiolla ei nimittäin ollut velvollisuutta esittää suoraan teurastamoiden edustajilta peräisin olevaa näyttöä, jos muut asiakirja-aineiston asiakirjat osoittavat riittäväällä tavalla niiden osallistuminen sopimukseen (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 512 kohta).
- 162 On kuitenkin todettava, että osoittaakseen, että 24.10.2001 tehtyä sopimusta jatkettiin niin, että se oli voimassa myös vuoden 2001 marraskuun jälkeen, komissio tukeutui riidanalaisessa päätöksessä useisiin seikkoihin: ensimmäiseksi asiakirjoihin, jotka osoittavat, että sopimus oli tarkoitus uusida, myös sen jälkeen, kun FNICGV 19.11.2001 väitetysti irtisanoi sopimuksen (riidanalaisen päätöksen 46–53 perustelukappale); toiseksi asiakirjoihin, joissa mainitaan kaikkien asianosaisten välillä tehty sopimus, johon kuului myös sitoutuminen olla paljastamatta sitä ja joka tehtiin kahden 29.11. ja 5.12.2001 pidetyn kokouksen yhteydessä (riidanalaisen päätöksen 57–70 perustelukappale); kolmanneksi seikkoihin, jotka merkitsevät, että sopimusta sovellettiin vuoden 2001 marraskuun lopun jälkeen (riidanalaisen päätöksen 78–95 perustelukappale).
- 163 Seuraavaksi on siis arvioitava näitä komission esittämiä todistuskeinoja kantajan niistä esittämien väitteiden valossa.

Sopimuksen jatkamisen valmistelu

- 164 Komissio huomauttaa riidanalaisessa päätöksessä, että vuoden 2001 marraskuun toisen puolikkaan aikana asianomaiset aikoivat jatkaa riidanalaista sopimusta kirjallisesti (riidanalaisen päätöksen 48–53 perustelukappale). Komissio perusteli tätä muun muassa FNB:n johtajan käsikirjoitetuilla muistiinpanoilla ja sähköpostilla, jonka Bretagnen FRSEA:n edustaja lähetti 28.11.2001 FNB:lle.

- 165 Ensimmäiseksi on todettava, että kyseisissä käsinkirjoitetuissa muistiinpanoissa mainitaan työkokouksesta, joka komission mukaan pidettiin 22. ja 27.11.2001 välisenä aikana ja johon sen mukaan osallistui FNICGV:n puheenjohtaja L. S. Näistä muistiinpanoista käy ilmi, että kokouksessa neuvoteltiin "Alan sopimuksen" tulevaisuudesta vuoden 2001 marraskuun jälkeen sekä "Hintoja" koskevan osan että "Tuonteja" koskevan osan osalta. Näiden neuvotteluiden aikana FNICGV väitetyksi kieltäytyi "kirjallisen sopimuksen jatkamisesta". Muistiinpanoissa harkitaan myös "lailliseen tilanteeseen palaamista". "Sopimuksen kehittämisen" mahdollisuutta kuitenkin tarkasteltiin.
- 166 Toiseksi on huomautettava, että edellä mainitussa 28.11.2001 päivätyssä sähköpostissa todetaan seuraavaa: "hinta-asteikon soveltamista jatketaan tulevina viikkoina: kaikki teurastamot, joihin on oltu yhteydessä, ovat ilmoittaneet olevansa valmiit pitämään asteikon voimassa, jos kaikki toimijat sitoutuvat siihen samanaikaisesti". Tämä kohta paljastaa kuitenkin vain sen, että tietyt teurastamot olivat valmiita pitämään voimassa hintoja koskevat toimenpiteet, jos asiasta tehdään sopimus.
- 167 On siis todettava, että vaikka komissiolla oli oikeus käyttää näitä asiakirjoja osoittaakseen, että kantajat olivat suunnitelleet 24.10.2001 tehdyn kirjallisen sopimuksen jatkamista ja neuvotelleet siitä, nämä asiakirjat eivät kuitenkaan yksin osoita, että sopimusta tosiasiallisesti jatkettiin.

Sopimuksen jatkaminen 29.11. ja 5.12.2001 pidetyissä kokouksissa

- 168 Komissio väittää, että sen jälkeen, kun sopimuspuolet olivat luopuneet ajatuksesta jatkaa sopimusta kirjallisesti, ne päättivät 29.11. ja 5.12.2001 pidetyissä kahdessa kokouksessa, että sopimusta jatketaan salassa.

– 29.11.2001 pidetty kokous

169 Siltä osin kuin on kyse 29.11.2001 pidetystä kokouksesta, komissio tarkastelee riidanalaisessa päätöksessä ensin (57–60 perustelukappale) FNB:n puheenjohtajan käsinkirjoitettuja muistiinpanoja. Näissä muistiinpanoissa viitataan nimenomaisesti ”kokoukseen torstaina 29.11.”. Kuten otsikosta käy ilmi, näiden muistiinpanojen ensimmäinen osa koskee kantajien vastauksen valmistelemista komission 9.11.2001 esittämään tiedonsaantipyyntöön. Tässä osassa on muun muassa seuraava kohta: ”Tuonnit jatkuivat. Hintasopimusta ei noudatettu täysin. Sopimus, vaikeuksia → hinta-asteikoista neuvoteltava alueittain”, ja varsinkin seuraava kohta: ”OK, hyväksytään se, ettei sopimusta jatketa.” Samalla tavoin oikealla ylhäällä olevassa laatikossa lukee seuraavaa: ”Ulkopuolista tietoa? + ei enää sopimusta? + hintasopimus”. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että nämä kohdat kuvaavat asiayhteytensä vuoksi vain sen kannan määrittelemistä, jota kantajat aikoivat puolustaa komissiossa. Näin ollen, toisin kuin kantajat väittävät, nämä otteet eivät osoita, että riidanalaisen toimenpiteiden soveltaminen oli päätetty lopettaa.

170 Tämän jälkeen todetaan seuraavaa: ”Ei voida jatkaa sellaisenaan moitittavan luonteen vuoksi. Painostusta interventiohintojen noudattamiseksi on jatkettava (itse asiassa tämä merkitsee asteikon soveltamista). Ei enää mieletöntä tiedotusta asiasta.” Tästä kohdasta käy ilmi, että kasvattajien etujärjestöt aikoivat jatkaa vähimmäishintojen soveltamisen edellyttämistä, mutta tällä kertaa virallisesti etujärjestön vaatimuksena. Muistiinpanoissa nimittäin lukee seuraavaa: ”Puhuttava alueellisten asteikkojen ohjehinnoista?”. Samalla tavoin muistiinpanoissa todetaan seuraavaa: ”kirje FNICGV:lle – FNCBV:lle. FNB: otetaan huomioon KOM, ei sopimusta vaan järjestön tavoitteita jatketaan”. Lopuksi niissä todetaan vielä seuraavaa: ”COMM. Lehdistö. Hinta-asteikko = EY:n vastainen, ei siis voida jatkaa, mutta toimintaa jatketaan hintasuosituksen, meidän karjankasvattajien, etujärjestön tavoitteiden hyväksi”.

171 Lisäksi näissä käsinkirjoitetuissa muistiinpanoissa on kohtia, joista käy ilmi, toisin kuin kantajat väittävät, että teurastamoiden edustajat suostuivat tähän strategiaan,

jolla pyrittiin jatkamaan vähimmäishintojen noudattamista. Niissä on nimittäin useita viittauksia ”LS”-nimiseen henkilöön, ja komissio on tunnistanut, että kyseessä on FNICGV:n puheenjohtaja, eivätkä kantajat ole kiistäneet tätä. Niinpä niissä todetaan seuraavaa:

- ”Allekirjoitettua sopimusta ei voida jatkaa (LS). LS = Markkinoilta poisvetämiselle vahvistettu hinta on OK”. Näiden mainintojen alapuolella on hintaluettelo tiettyjä naudanlihan luokkia varten, ja hinnat on ympyröity ja niihin on merkitty maininta ”sopimus OK”.

- ”viitehintä’, ’kannattava hinta’, ’tavoitehintä’, ’karjankasvattajien tavoitehintä’, ’tavoitehintä’, ’karjankasvattajien tavoite’ LS = en kirjoita mitään / puh.”.

¹⁷² Samalla tavoin näissä otteissa viitataan useaan kertaan nimikirjaimiin ”FT”, jotka ilmeisesti tarkoittavat asian T-217/03 kantajan puheenjohtajaa.

¹⁷³ Lopuksi on todettava, että tämän asiakirjan viimeisellä sivulla (”Yhteenveto”) todetaan seuraavaa: ”Hyvä lopputulos, yksimielinen. ’sopimus’ ’karjankasvattajien tavoitehinnan’ noudattamisesta (suullinen / puh.)”.

¹⁷⁴ Kaiken edellä todetun valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, toisin kuin kantajat väittävät, että 29.11.2001 pidettyä kokousta koskevia käsikirjoitettuja muistiinpanoja voidaan tulkita siten, että teurastamoiden edustajat suostuivat jatkamaan riidanalaisten toimenpiteiden soveltamista. Se väite on siis hylättävä, jonka mukaan näistä asiakirjoista käy ilmi vain, että karjankasvattajien etujärjestöt

halusivat jatkaa näiden toimenpiteiden soveltamista vain niiden etujärjestötoiminnan yhteydessä ja ilman teurastamoiden kanssa tehtyä sopimusta. Kyseisten muistiinpanojen sisältö nimittäin kumoaa tämän väitteen.

- 175 Lisäksi, kuten riidanalaisessa päätöksessä todetaan (ks. 63 perustelukappale), useat muut asiakirjat vahvistavat, että kantajat sopivat suullisesti tämän 29.11.2001 pidetyn kokouksen yhteydessä, että riidanalaista sopimusta jatketaan.
- 176 Ensimmäiseksi FNB:n varapuheenjohtaja G. H. totesi 4.12.2001 Vendée agricole -lehdelle antamassaan haastattelussa, joka julkaistiin FNSEA:n Internet-sivuilla, seuraavaa: ”Korostimme viime viikolla tämän hinta-asteikon merkitystä hintojen alamäen pysädyttämiseksi. Yritykset myöntävät sen merkityksen, mutta haluavat samalla noudattaa Brysselin suosituksia. Vastedes emme enää puhu hinta-asteikkoa koskevasta toimialojen välisestä sopimuksesta, vaan vähimmäishintatavoitteesta. Ajamme edelleen takaa yhdistyksen hinta-asteikon käsitettä!” FNB:n varapuheenjohtaja lisäsi tähän, että ”uutta’ sopimusta ei ole kirjallisena. On vain puheita. Mutta niiden merkitys on erittäin suuri. Yritysten valtakunnalliset edustajat ovat myös välittäneet suullisesti tiedoksi neuvottelujemme sisällön”. Varapuheenjohtaja totesi useiden Vendéen departementissa sijaitsevien teurastamoiden osalta seuraavaa: ”Vaadimme niiltä selvitystä, jotta tietäisimme, ovatko ne saaneet [viime viikolla neuvoteltujen hintojen tiimoilta] kansalliselta järjestöltään samanlaiset ohjeet kuin me olemme saaneet.”
- 177 Toiseksi riidanalaisen päätöksen 64 perustelukappaleessa mainitaan Vendéen departementin yhdistyksen 5.12.2001 päivätystä ajankohtaiskatsauksesta. Tässä asiakirjassa todetaan seuraavaa: ”Naudanliha-alan suullinen sopimus, joka vahvistettiin viime viikon lopulla, konkretisoituu hitaasti kentällä – – Tästä ’järjestelystä’ ilmoitetaan ensi viikon alussa koko alalle.” Asiakirjassa viitataan mielenosoittajien ja yhden teurastamon välisiin keskusteluihin ja täsmennetään seuraavaa: ”Teurastamon johto keskusteli [FNICGV:n puheenjohtajan kanssa], ja hän vahvisti viime viikon neuvottelujen tulokset.”

– 5.12.2001 pidetty kokous

- 178 Naudanliha-alan kansallisen toimintapäivän yhteydessä 5.12.2001 pidetyn kokouksen osalta on aluksi tarkasteltava, kuten riidanalaisen päätöksen 66 perustelukappaleessa on tehty, 6.12.2001 päivättyä sähköpostiviestiä, jonka Bretagnen FRSEA:n edustaja lähetti alueensa FDSEA:ien puheenjohtajille. Tässä sähköpostiviestissä, jossa viitataan ”eiliseen kokoukseen”, todetaan seuraavaa:

”FNICGV:n ja FNCBV:n valtakunnalliset puheenjohtajat totesivat vähimmäishintojen osalta olevansa tietoisia siitä, että markkinahinnat on säilytettävä ja annettava tiedoksi jäsenille. Asiasta ei kuitenkaan ole kirjallista sopimusta, ja hintojen säilyttäminen riippuu valmiudestamme harjoittaa alalla riittävää painostusta. Niinpä ehdotankin, että otatte jo tänä viikonloppuna yhteyttä – – departementtinne teurastamoihin varmistaaksenne, että ne ovat sitoutuneet säilyttämään hinnat aiemmalla ja tarkistetulla tasolla ja varoittaaksenne niitä mahdollisista etujärjestötoimista, joita voimme alkaa toteuttaa jo ensi viikolla, jos sitoumusta ei noudateta.”

- 179 Seuraavaksi riidanalaisessa päätöksessä otetaan huomioon, sen 67 perustelukappaleessa, FNPL:n tiedote, joka lähetettiin faksitse 10.12.2001 ja jossa myös mainitaan naudanliha-alan kansallisesta toimintapäivästä, jonka yhteydessä ”vahvistettiin, että hinta-asteikon noudattamista jatketaan”. Tässä tiedotteessa mainitaan, että ”teurastamojen edustajat ([FT ja LS]) kannattavat suullisesti sovitun hinta-asteikon soveltamista”.

- 180 Lopuksi riidanalaisen päätöksen 68 ja 69 perustelukappaleessa viitataan muihin FNB:n johtajan käsikirjoitettujen muistinpajojen kohtiin, joiden otsikko on ”Naudanliha-alan toimintapäivä – 5.12.2001”. Näissä muistinpajoissa todetaan seuraavaa: ”unohdetaan tuonnin vastustaminen ja keskitytään ravitsemisliikkeisiin”, ”oli virhe kirjoittaa tuonnin keskeyttämisestä, saimme Brysselin ja muiden COPA:n jäsenten haukkumiset. Jatketaan ’tavoitehintojen’ tai haluamiemme vähimmäishin-

tojen noudattamista, mutta ei kirjoiteta siitä”. Heti asian T-217/03 kantajan ja FNICGV:n puheenjohtajien esittämiksi todettujen huomautusten jälkeen todetaan myös seuraavaa: ”ei enää kirjoittelua, vaan toiminnan jatkamista”. Lisäksi FNICGV:n puheenjohtaja totesi seuraavaa: ”säilytämme sitoumukse[mme] noudattaa erityistä ostohintaa” ja ”viesti välitetty yrityksillemme – – hinta-asteikkoa jatketaan epävirallisesti”. Lopuksi asian T-217/03 kantajan puheenjohtajan väitetään todenneen tältä osin seuraavaa: ”selvä, mutta kaikkien on oltava mukana”. Tämän viimeksi mainitun maininnan osalta, toisin kuin asian T-217/03 kantaja väittää, viittaus siihen, että ”kaikkien on oltava mukana”, ei tee hinta-asteikon soveltamista mahdottomaksi, eikä se tee tyhjäksi kyseisen toteamuksen todistusarvoa.

Sopimuksen soveltaminen vuoden 2001 marraskuun lopun jälkeen

- 181 Lisäksi riidanalaisessa päätöksessä on viittauksia useisiin paikallisesti toteutettuihin toimiin, jotka vahvistavat, että sopimuksen soveltamista jatkettiin 30.11.2001 jälkeen (riidanalaisen päätöksen 92–94 perustelukappale).
- 182 Erityisesti Vendéen departementin FDSEA:n 18.12.2001 tekemässä ilmoituksessa todetaan, että yksi teurastamo (Socopa-konserni) antoi sen jälkeen, kun sen toimitiloja oli piirretty, hyväksynnän vähimmäishinta-asteikon soveltamiseen naaraspuolisiin nautoihin 11.1.2002 asti.
- 183 Samalla tavoin asiakirja-aineistossa on kahtena kappaleena asiakirja, jonka otsikko on ”25.10.2001 tehty (uusittu) sopimus” ja jossa on seuraava maininta: ”allekirjoittajina FNSEA, FNB, FNICGV ja FNCBV/SICA, jotka sopivat myös täytäntöönpanosta”. Kuten kantajat toteavat, näitä asiakirjoja ei ole päivätty. Komissio on kuitenkin tunnistanut ne riidanalaisen päätöksen 94 perustelukappaleessa ja toteaa, että kyseessä ovat ”FDSEA 79:n” 13.12.2001 päivätty faksi ja Deux-Sèvresin departementin FDSEA:n samana päivänä eräälle teurastamolle osoittama asiakirja.

- 184 Lopuksi Maine-et-Loiren departementin FDSEA:n edustajan FNB:n johtajalle 11.12.2001 lähettämässä faksissa, jonka otsikko on ”Tarkastukset Maine-et-Loiren teurastamoissa”, todetaan seuraavaa: ”ei mitään poikkeavaa – hinta-asteikkoa noudatetaan – ei tuontia”.

Päätelmät

- 185 Kaiken edellä todetun valossa on katsottava, että komissio osoitti riidanalaisessa päätöksessä oikeudellisesti riittävällä tavalla, että kantajat jatkoivat riidanalaisen sopimuksen soveltamista suullisesti ja salassa niin, että se oli voimassa myös vuoden 2001 marraskuun lopun jälkeen, ja että ne tekivät näin komission 26.11.2001 päivätyistä niistä kirjeistä huolimatta, joissa kantajille ilmoitettiin, että tämä sopimus merkitsi yhteisön kilpailusääntöjen rikkomista.
- 186 Tätä päätelmää ei voida kumota kantajien väitteillä, joiden mukaan sopimuksen jatkaminen salassa tekisi siitä tehottoman. On tärkeää todeta, että asiakirja-aineistossa on todellakin useita viittauksia kantajien tahtoon olla paljastamatta julkisesti karjankasvattajien edustajien ja teurastamoiden edustajien välistä sitoumusta kirjallisen sopimuksen päättymisen jälkeen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien kuitenkin katsoo, että tämä salainen luonne ei tehnyt sopimuksesta tehotonta, muun muassa siltä osin kuin karjankasvattajien etujärjestöjen julkisesti pyytämät hinnat olivat edelleen hinta-asteikon hinnat, vaikka ne esitettiin tällä kertaa etujärjestötoimintaan liittyvänä vaatimuksena, ja siltä osin kuin ne ilmoittivat nämä hinnat jäsenilleen. Samalla tavoin asiakirja-aineiston perusteella voidaan todeta, että myös teurastamoiden edustajat ilmoittivat hinnat suullisesti tietyille teurastamoyrityksille (ks. edellä 177 kohta).
- 187 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien katsoo, että sopimuksen jatkamista ei voida riitauttaa vain FNICGV:n 30.11.2001 päivätyyn sen tiedotteen perusteella, jossa todetaan, että ”teurasnautoihin sovellettavan vähimmäishinta-asteikon voi-

massaolo päättyy 24.10.2001 eikä sitä jatketa” ja että ”tähän päädyttiin [edellisenä päivänä] Pariisissa pidetyssä sopimuksen allekirjoittajien kokouksessa”. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nimittäin katsoo, että tämä toteamus oli osa FNICGV:n tiedotusstrategiaa, muun muassa sen jälkeen kun komissio varoitti tätä järjestöä mahdollisuudesta, että sille määrätään seuraamuksia riidanalaisten sopimusten takia. Joka tapauksessa, kuten edellä on todettu, tämän päivän jälkeen laaditut asiakirjat osoittavat, että FNICGV:n puheenjohtaja osallistui sopimuksen uusimiseen.

- 188 Lopuksi koska komissio on esittänyt asiakirjatodisteiden avulla näytön siitä, että sopimusta jatkettiin, sillä ei ollut velvollisuutta, toisin kuin kantajat väittävät, esittää tästä sopimuksen jatkamisesta näyttöä sellaisen tarkastelun avulla, joka koskee sopimuksen vaikutuksia kyseessä olevan ajanjakson aikana sovellettuihin hintoihin.
- 189 Näin ollen komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä aivan oikein, että kilpailusääntöjen rikkominen kesti 24.10.2001 alkaneen ja 11.1.2002 päättyneen jakson ajan.
- 190 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

C Kolmas kanneperuste, joka koskee asetuksessa N:o 26 säädetyn poikkeuksen soveltamatta jättämistä

1. Asianosaisten lausumat

- 191 Kantajat väittävät, että komissio rikkoi asetusta N:o 26 ja teki ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä kieltäytyessään soveltamasta riidanalaiseen sopi-

mukseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamista koskevaa poikkeusta, josta säädetään kyseisen asetuksen 2 artiklassa tiettyjä maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan liittyviä toimintoja varten. Kantajat väittävät edelleen, että kyseessä oleva sopimus oli tarpeellinen yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamista varten.

192 Kantajat väittävät siis, kuten riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että riidanalaisen sopimuksen tarkoitus oli taata nautakarjan kasvattajille vähimmäiselintaso. Lisäksi kantajat toteavat, että markkinoiden vakauttamisen tavoite oli myös toteutunut, koska kyseisellä sopimuksella otettiin käyttöön hintamekanismi, joka edesauttoi häiriöiden poistamista ja mahdollisti karjankasvattajille tuotantonsa myynnin tuottavilla hinnoilla ja siis kriisitilanteeseen reagoimisen niin, etteivät kasvattajat kadonneet markkinoilta. Sopimuksella ei myöskään vaarannettu tavoitteita, jotka liittyivät tuotannon kasvuun ja tavarantoimitusten sekä kohtuullisten hintojen takaamiseen kuluttajille, joiden kannalta sopimuksella ei ollut vaikutuksia.

193 Kantajat katsovat, että nyt esillä olevassa asiassa komissiolla oli velvollisuus yrittää sovitella nämä eri tavoitteet keskenään (asia 5/73, Balkan-Import-Export, tuomio 24.10.1973, Kok. 1973, s. 1091, 24 kohta ja yhdistetyt asiat 197/80–200/80, 243/80, 245/80 ja 247/80, Ludwigshafener Walzmühle ym. v. neuvosto ja komissio, tuomio 17.12.1981, Kok. 1981, s. 3211, 41 kohta). Erityisesti naudanliha-alan poikkeuksellisen kriisin vuoksi komission olisi pitänyt myöntää etusija tavoitteille, joilla pyrittiin vakauttamaan markkinat ja takaamaan maatalousväestölle kohtuullinen elintaso. Näin ollen komission olisi pitänyt katsoa, että kaikkien EY 33 artiklan 1 kohdassa mainittujen tavoitteiden vertailun perusteella voitiin todeta, että asetuksessa N:o 26 säädettyä poikkeusta sovelletaan.

194 Asian T-245/03 kantajat arvostelevat lisäksi komission väitettä, joka esitetään riidanalaisen päätöksen 146 ja 147 perustelukappaleessa ja jonka mukaan se seikka, että toteutetuista toimenpiteistä ei säädetä asetuksessa N:o 1254/1999, on riittävä

sulkemaan pois asetuksen N:o 26 2 artiklassa säädetyn poikkeuksen soveltamisen. Asian T-217/03 kantaja puolestaan väittää, että komissio teki ilmeisen arviointivirheen ja oikeudellisen virheen katsoessaan, että sopimus ei kuulunut yhteisen markkinajärjestelyn tavoitteisiin. Kantaja väittää muun muassa, että sopimus oli asetuksen N:o 1254/1999 2 ja 31 perustelukappaleessa ja sen 38 artiklan 1 kohdassa asetettujen tavoitteiden mukainen.

195 Lopuksi kantajat väittävät, että komissio teki ilmeisen arviointivirheen ja oikeudellisen virheen katsoessaan, että riidanalainen sopimus oli suhteeton. Komissio ei myöskään perustellut tätä väitettä tai selittänyt, minkä muiden kuin sopimuksen mukaisten toimenpiteiden avulla hintojen romahdus olisi voitu estää.

196 Komissio väittää, että asetuksen N:o 26 2 artiklassa säädettyä poikkeusta on tulkittava ja sovellettava suppeasti. Nyt esillä olevassa asiassa riidanalaisella sopimuksella voi komission mukaan olla merkitystä parhaimmillaan vain yhden EY 33 artiklassa vahvistetun viiden tavoitteen saavuttamisessa (siis sen, jolla pyritään takaamaan kohtuullinen elintaso maatalousväestölle), ja neljä muuta tavoitetta ei selvästikään kata sitä. Lisäksi siinä mennään nautanliha-alan yhteistä markkinajärjestelyä pidemmälle, ja se on joka tapauksessa suhteeton asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen nähden. Sopimukseen ei siis voida soveltaa kyseessä olevaa poikkeusta.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

197 Heti aluksi on todettava, että toimivan kilpailun ylläpito maataloustuotteiden markkinoilla kuuluu yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteisiin. Vaikka EY 36 artiklassa onkin jätetty neuvoston tehtäväksi sen määrittäminen, missä määrin maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan sovelletaan yhteisön kilpailusääntöjä, jotta otettaisiin huomioon näiden tuotemarkkinoiden erityinen tilanne, on kuitenkin

siten, että tässä määräyksessä vahvistetaan periaate, jonka mukaan yhteisön kilpailusääntöjä sovelletaan maatalousalalla (asia C-137/00, Milk Marque ja National Farmers' Union, tuomio 9.9.2003, Kok. 2003, s. I-7975, 57 ja 58 kohta).

198 Asetuksen N:o 26 1 artiklan mukaisesti EY [81] artiklan 1 kohtaa sovelletaan kaikkiin tässä määräyksessä tarkoitettuihin sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka koskevat EY:n perustamissopimuksen liitteessä [I] lueteltujen tuotteiden, muun muassa elävien eläinten ja lihan ja eläimen muiden syötävien osien tuotantoa tai kauppaa, jollei saman asetuksen 2 artiklasta muuta johdu. Tässä viimeksi mainitussa säännöksessä säädetään muun muassa, että EY [81] artiklan 1 kohtaa ei sovelleta sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka ovat tarpeen EY [33] artiklassa esitettyjen yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi.

199 Koska asetuksen N:o 26 2 artiklassa on kyse poikkeuksesta EY 81 artiklan 1 kohdan yleisesti sovellettavaan sääntöön, sitä on tulkittava suppeasti (ks. asia C-399/93, Oude Luttikhuis ym., tuomio 12.12.1995, Kok. 1995, s. I-4515, 23 kohta ja yhdistetyt asiat T-70/92 ja T-71/92, Florimex ja VGB v. komissio, tuomio 14.5.1997, Kok. 1997, s. II-693, 152 kohta). Lisäksi vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan ensimmäistä virkettä, jossa tästä poikkeuksesta säädetään, sovelletaan ainoastaan, jos kyseisellä sopimuksella edistetään kaikkien 33 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamista (ks. em. asia Oude Luttikhuis ym., tuomion 25 kohta; em. yhdistetyt asiat Florimex ja VGB v. komissio, tuomion 153 kohta ja vastaavasti em. asia Frubo v. komissio, tuomion 25–27 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on kuitenkin todennut, että jos näiden toisinaan vastakkaisten tavoitteiden välillä on ristiriita, komissio voi yrittää sovittaa ne yhteen (em. yhdistetyt asiat Florimex ja VGB v. komissio, tuomion 153 kohta). Lopuksi, kuten asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan ensimmäisen virkkeen sanamuodosta seuraa, kyseessä olevan sopimuksen on oltava ”tarpeen” näiden tavoitteiden toteuttamiseksi (em. asia Oude Luttikhuis ym., tuomion 25 kohta ja ks. myös vastaavasti em. yhdistetyt asiat Florimex ja VGB v. komissio, tuomion 171 ja 185 kohta).

200 EY 33 artiklan 1 kohdan sanamuodon mukaan yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteena on

a) lisätä maatalouden tuottavuutta edistämällä teknistä kehitystä sekä varmistamalla, että maataloustuotantoa kehitetään järkipäisesti ja että tuotannon tekijöitä, varsinkin työvoimaa, hyödynnetään parhaalla mahdollisella tavalla,

b) taata näin maatalousväestölle kohtuullinen elintaso erityisesti lisäämällä maataloudessa työskentelevien henkeä kohti laskettuja tuloja

c) vakauttaa markkinat

d) varmistaa tarvikkeiden saatavuus

e) taata kohtuulliset kuluttajahinnat.”

201 Kantajat väittävät, että riidanalainen sopimus oli tarpeen näistä tavoitteista kahden toteuttamiseksi, toisin sanoen sen, jolla pyritään takaamaan maatalousväestölle kohtuullinen elintaso, ja sen, jolla pyritään vakauttamaan markkinat, ja että riidanalainen sopimus ei vaikuttanut kolmeen muuhun tavoitteeseen, joiden toteutumista sillä ei siis haitattu.

- 202 Kuten kantajat toteavat, riidanalaisen sopimuksen ensisijainen tavoite oli auttaa nautakarjan kasvattajia Ranskassa tällä toimialalla nyt esillä olevien asioiden tosiseikkojen tapahtuma-aikana vallinneessa kriisissä. Näin ollen voidaan katsoa, että sopimuksen tavoite on kohtuullisen elintason takaaminen maatalousväestölle EY 33 artiklan 1 kohdan b alakohdan sanamuodon mukaisesti.
- 203 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo kuitenkin, että 24.10.2001 tehdyllä sopimuksella ei pyritty EY 33 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaiseen markkinoiden vakauttamiseen ja että sitä ei voitu pitää tältä osin tarpeellisena. Kuten riidanalaisessa päätöksessä todetaan, naudanliha-alalla vuosina 2000 ja 2001 vallinnut kriisi perustui kysynnän ja tarjonnan väliseen huomattavaan epätasapainoon, joka oli seurausta lähinnä kulutuksen merkittävästä laskusta, joka taas johtui uusien hullun lehmän tautitapausten ja suu- ja sorkkatautitapausten löytymistä seuranneesta luottamuksen horjumisesta (ks. riidanalaisen päätöksen 12, 13 ja 142 perustelukappale). Näin ollen kyseessä olevien markkinoiden vakauttaminen edellytti ennen kaikkea toimenpiteitä, joilla pyrittiin vähentämään huomattavan ylijäämäisen tarjonnan määrää ja edistämään voimakkaasti laskenutta naudanlihan kulutusta.
- 204 Riidanalaisessa sopimuksessa ei kuitenkaan sovittu tämänkaltaisista toimenpiteistä. Lisäksi siinä vahvistetut vähimmäishinnat eivät paitsi pystyneet myötävaikuttamaan markkinoiden vakauttamiseen, niillä myös saatettiin jopa estää tämän tavoitteen toteutuminen siltä osin kuin ne saattoivat johtaa hintojen korotukseen, joka saattoi entisestään vähentää kulutusta ja kasvattaa täten kysynnän ja tarjonnan välistä kuilua. Hinta-asteikon laatiminen merkitsi lisäksi hintojen keinotekoisista vahvistamista, joka on sekä hintojen luonnollisen markkinaehtoisen muodostumisen vastaista että julkisten tuki- ja interventiomekanismien vastaista. Kyseessä saattoi myös olla vain puhtaasti suhdanteisiin liittyvä toimenpide, joka ei ollut omiaan vaikuttamaan kyseessä oleviin markkinoihin keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä. Lisäksi naudanlihan tuontien rajoittamiseen Ranskassa liittyi väistämättä uhka, että naudanlihan yhteisön sisäinen vaihdanta vääristyy ja että siis kyseessä olevien markkinoiden vakautta vahingoitetaan useassa jäsenvaltiossa.

- 205 Sopimusta, jolla rajoitetaan edullisempien tuotteiden tuonteja ja vahvistetaan vähimmäishintoja, ei myöskään voida pitää vaikutuksettomana sen tavoitteen kannalta, jolla pyritään takaamaan EY 33 artiklan 1 kohdan e alakohdassa tarkoitettujen kohtuullisten kuluttajahinnat. Kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 144 perustelukappaleessa ja mitä kantajat eivät ole kiistäneet, kun on erityisesti kyse ravitsemisliikkeiden toimialasta, jolla tuontilihaa käytetään paljon, tuontien keskeyttämisestä saattoi todennäköisesti aiheutua hintojen nousua. Lisäksi asteikon hinnat, vaikka ne vahvistettiin teurastamolle saapumisen vaiheen osalta, voitiin yhtä hyvin vyöryttää kuluttajille.
- 206 Edellä todetun valossa on todettava, että riidanalaisen sopimuksen voidaan katsoa olleen tarpeellinen vain sen tavoitteen kannalta, jolla pyrittiin takaamaan kohtuullinen elintaso maatalousväestölle. Sen sijaan tästä sopimuksesta saattoi aiheutua vahinkoa ainakin kohtuullisten kuluttajahintojen vahvistamiselle. Lopuksi riidanalainen sopimus ei liittynyt – eikä se sitä suuremmalla syyllä ollut tarpeen – markkinoiden vakauttamiseen, tarvikkeiden saatavuuden varmistamiseen ja maatalouden tuottavuuden lisäämiseen. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien katsoo edellä 199 kohdassa mainitun oikeuskäytännön valossa, että komissio ei tehnyt virhettä katsoessaan, että näiden eri tavoitteiden vertailun perusteella ei voitu päätellä, että asetuksen N:o 26/2 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä virkkeessä säädettyä poikkeusta voitiin soveltaa nyt esillä olevassa asiassa.
- 207 Lisäksi on hylättävä väitteet, jotka koskevat riidanalaisen päätöksen 146 ja 147 perustelukappaleessa olevaa toteamusta, jonka mukaan riidanalainen sopimus ei kuulu niihin välineisiin, jotka mainitaan naudanliha-alan yhteistä markkinajärjestelyä koskevissa säädöksissä ja erityisesti asetuksessa N:o 1254/1999. Toisin kuin asian T-245/03 kantajat väittävät, komissio ei todennut, että tämä seikka oli sellaisenaan riittävä sulkemaan pois asetuksen N:o 26 perustuvan poikkeuksen soveltamisen, vaan komissio vain otti tämän seikan huomioon, ja lisäksi täysin oikein, tukeakseen toteamustaan, jonka mukaan kyseessä oleva sopimus ei ollut tarpeen yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamiseksi (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Florimex ja VGB v. komissio, tuomion 148–151 kohta). Myös asian T-217/03 kantajan se väite on hylättävä, jonka mukaan sopimus kuului tämän asetuksen tavoitteisiin. Kantajan mainitsemissa säännöksissä (siis kyseisen asetuksen

2 ja 31 perustelukappale ja 38 artiklan 1 kohta) muun muassa vain säädetään yhteisön toimielimillä olevasta mahdollisuudesta toteuttaa toimenpiteitä, jos markkinat häiriintyvät (ks. tältä osin kyseisen asetuksen 43 artikla), eikä niillä voida mitenkään perustella tuontien rajoittamista ja vähimmäishintojen vahvistamista koskevaa yksityistä sopimusta.

208 Siltä osin kuin lopuksi on kyse väitteistä, jotka liittyvät riidanalaisen toimenpiteiden oikeasuhteisuuteen, on hylättävä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä koskeva väite. Komissio perusteli riidanalaisen päätöksen 148 perustelukappaleessa oikeudellisesti riittävällä tavalla päätelmänsä, jonka mukaan hintojen vahvistaminen ja tuontien keskeyttäminen olivat vakavia kilpailun rajoituksia eikä niitä voitu pitää sopimuksen tavoitteisiin suhteutettuina. Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ollut velvollinen yksilöimään, mitä toimenpiteitä kantajat olisivat voineet toteuttaa, jotta sopimus olisi ollut yhteensopiva asetuksen N:o 26 2 artiklan kanssa. Väitettä, jonka mukaan komissio teki virheen ottaessaan huomioon tässä säännöksessä säädetyn poikkeuksen soveltamisen arvioinnin yhteydessä sopimuksen mukaisten toimenpiteiden suhteettomuuden, ei myöskään voida hyväksyä. Oikeuskäytännöstä käy ilmi, että tämän poikkeuksen soveltamiseksi toimenpiteiden voidaan katsoa olevan tarpeelliset yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamista varten vain, jos ne ovat oikeasuhteiset (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Florimex ja VGB v. komissio, tuomion 177 kohta). Nyt esillä olevassa asiassa tuontien rajoittamista ja hintojen vahvistamista ei kuitenkaan voitu edes maataloustuotteiden markkinoiden erityispiirteisiin ja tosiseikkojen tapahtuma-aikana naudanliha-alalla vallinneeseen kriisiin nähden pitää asetettuihin tavoitteisiin nähden oikeasuhteisina toimenpiteinä, koska nämä toimenpiteet muodostivat vakavan yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisen.

209 Kaikesta edellä todetusta johtuu, että tämä kanneperuste on hylättävä.

D Neljäs kanneperuste, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista

1. Asianosaisten lausumat

- 210 Kantajat väittävät, että väitetiedoksiannossa, jolla sovelletaan puolustautumisoikeuksien noudattamisen peruseriaa, on oltava väitteistä riittävän selvästi muotoiltu, vaikka vain tiivistelmän muodossa esitetty selvitys, jotta ne, joita asia koskee, voisivat tosiasiallisesti saada tiedon siitä, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen, jotta ne voivat puolustautua tehokkaasti ennen kuin komissio tekee lopullisen päätöksen (asia T-352/94, *Mo och Domsjö v. komissio*, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1989, 63 kohta).
- 211 Nyt esillä olevassa asiassa kantajat väittävät ensimmäiseksi, että komissio ei maininnut väitetiedoksiannossaan, että muiden etujärjestöjen kuin FNSEA:n sakkojen määrän määrittelemistä varten se ottaisi huomioon etujärjestöjen jäsenten maksamien vuosimaksujen määrän. Toiseksi kantajat väittävät, että komissio ei mitenkään maininnut väitetiedoksiannossa, että se laskisi sakkojen määrän niiden suorien tai välillisten jäsenten liikevaihtojen mukaan. Näin ollen komissio ei saattanut kantajien tietoon tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, joille riidanalainen päätös perustuu, muun muassa tärkeimpiä sakon määrän laskemisessa käytettyjä seikkoja, eivätkä kantajat voineet näin ollen esittää tältä osin huomautuksiaan.
- 212 Kantajat huomauttavat, että yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että väitetiedoksiannolla, jossa rikkojaksi määritellään kollektiivinen yksikkö, ei riittävän selvästi ilmoiteta tämän yksikön muodostaville yhtiöille, että kullekin niistä tullaan määräämään sakkoja, jos rikkomisen todetaan tapahtuneen, eikä siinä varoiteta

riittävällä tavalla kyseisiä yhtiöitä siitä, että sakkojen määrän vahvistaminen perustuu arvioon siitä, missä määrin kukin yhtiö on osallistunut menettelyyn, jolla kilpailusääntöjä väitetään rikotun (yhdistetyt asiat C-395/96 P ja C-396/96 P, *Compagnie maritime belge transports ym. v. komissio*, tuomio 16.3.2000, Kok. 2000, s. I-1365, 144–146 kohta).

- 213 Lopuksi kantajat väittävät, että se, että komissio lähetti 10.1.2003 kirjeen, jossa niiltä pyydettiin taloudellisia tietoja, ei ollut riittävä takaamaan puolustautumisoikeuksien noudattamista. Kantajat katsovat, että koska tämä kirje lähetettiin sen jälkeen, kun kantajat esittivät huomautuksensa ja kun niitä oli kuultu, kantajilla ei ollut enää mahdollisuutta puolustautua kyseessä olevien seikkojen osalta. Lisäksi komission aiheet eivät millään tavoin käyneet ilmi tästä vaatimuksesta.
- 214 Komissio huomauttaa, että oikeuskäytännön mukaan sillä on väitetiedoksiannossaan vain velvollisuus todeta, että se aikoo tarkastella, onko kyseessä oleville yrityksille aiheellista määrätä sakkoja, ja ilmoittaa pääasialliset tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka saattavat johtaa sakkoihin (yhdistetyt asiat 100/80–103/80, *Musique Diffusion française ym. v. komissio*, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, 21 kohta).
- 215 Komission mukaan kantajat eivät voineet olla tietämättömiä siitä, että niiden jäsenten suorittamien jäsenmaksujen määrä otettaisiin huomioon, ja kantajilla oli täysi vapaus esittää väitetiedoksiannosta huomautuksensa. Komission mukaan kantajilla oli myös mahdollisuus esittää kantansa niiden jäsenten liikevaihtoa koskevasta kysymyksestä, koska komissio lähetti niille 10.1.2003 tätä koskevan tiedonsaantipyynnön (ks. tältä osin em. yhdistetyt asiat *Musique diffusion française ym. v. komissio*, tuomion 23 kohta).
- 216 Lopuksi komissio kiistää edellä mainitun yhdistetyissä asioissa *Compagnie maritime belge transports ym.* vastaan komissio annetun tuomion, johon kantajat ovat

vedonneet, merkityksen asian kannalta. Nyt esillä olevassa asiassa väitetiedoksiannosta käy komission mukaan erittäin selvästi ilmi, että komissio aikoi määrätä sakkoja kantajille, joille mainittu tiedoksianto oli osoitettu, eikä siis hierarkian puolivälissä oleville yhdistyksille tai yksittäisille tuottajille. Sen oikeuskäytännön valossa, jossa huomioidaan yhteenliittymien jäsenet, kantajat olisivat varsin hyvin voineet havaita tämän uhan ja puolustautua tältä osin hallinnollisen menettelyn aikana.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

²¹⁷ Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia – erityisesti sakkoja – on yhteisön oikeuden peruseriaate, jota on noudatettava myös luonteeltaan hallinnollisessa menettelyssä (asia T-308/94, *Cascades v. komissio*, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-925, 39 kohta). Tämän periaatteen mukaisesti väitetiedoksianto on olennainen menettelyyn liittyvä tae. Väitetiedoksiannossa on selkeästi mainittava kaikki ne oleelliset seikat, joihin komissio tässä menettelyvaiheessa nojautuu (em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française ym. v. komissio*, tuomion 142 kohta).

²¹⁸ Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan silloin, kun komissio väitetiedoksiannossaan nimenomaisesti ilmoittaa aikovansa tutkia, onko yrityksille määrättävä sakkoja, ja kun se myös ilmoittaa ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun rikkomisen vakavuuden ja keston sekä sen, että rikkomukseen on syyllistytty tahallaan tai tuottamuksesta, se täyttää velvollisuutensa kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluiksi. Tällöin se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden vahvistetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française ym. v. komissio*, tuomion 21 kohta ja em. asia *ABB Asea Brown Boveri v. komissio*, tuomion 78 kohta).

- 219 Kantajat väittävät, että komission olisi pitänyt mainita väitetiedoksiannossaan, että se aikoi ottaa huomioon kantajille maksettujen vuosimaksujen määrän muiden etujärjestöjen kuin FNSEA:n sakkojen määrän määrittämiseksi ja että se aikoi laskea sakkojen määrän kantajien jäsenten liikevaihdon mukaan.
- 220 Tältä osin on todettava ensimmäiseksi, että komissio käytti riidanalaisessa päätöksessään kantajien keräämiä jäsenmaksuja perusteena sakkojen perusmäärän laskemisessa (riidanalaisen päätöksen 169 ja 170 perustelukappale). Todettuaan, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus huomioon ottaen tärkeimmälle maatalouden etujärjestölle (FNSEA) määrättävä sakko on 20 miljoonaa euroa, komissio käytti kunkin muun maatalousalan etujärjestön vuosittain keräämien jäsenmaksujen määrän ja FNSEA:n keräämien vastaavien maksujen määrän välistä suhdetta objektiivisena perusteena eri maatalousalan etujärjestöjen merkityksen määrittämiseksi ja näin ollen niiden kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvan yksilöllisen vastuun määrittämiseksi. Näiksi määräksi siis vahvistettiin yksi viidesosa (FNPL), yksi kymmenesosa (FNB ja FNCBV) ja yksi kahdeskymmenesosa (JA) FNSEA:lle vahvistetusta määrästä.
- 221 Toiseksi on todettava, että kuten komissio on myöntänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle, se otti huomioon kantajien perusjäsenten liikevaihdot tarkastaakseen, noudatettiinko määrättyillä sakoilla asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa käyttöön otettua 10 prosentin enimmäismäärää.
- 222 Yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin todennut, että se, että määrättäväksi aiottujen sakkojen suuruudesta ilmoitettaisiin väitetiedoksiannossa, ennen kuin yritykset ovat voineet esittää huomautuksensa niitä vastaan esitetystä väitteistä, merkitsisi sitä, että komission päätöstä ennakoitaisiin epäasianmukaisella tavalla (ks. em. yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 21 kohta ja em. asia *ABB Asea Brown Boveri* v. komissio, tuomion 66 kohta). Sitä suuremmalla syyllä se, että väitetiedoksiannossa viitataan siihen, noudattaako lopullisessa päätöksessä mahdol-

lisesti määrättävä sakko 10 prosentin enimmäismäärää, merkitsisi myös tämän päätöksen ennakoimista epäasianmukaisella tavalla.

223 Toisin kuin kantajat väittävät, edellä mainittu yhdistetyissä asioissa *Compagnie maritime belge transports ym.* vastaan komissio annettu tuomio ei ole nyt esillä olevan asian kannalta merkityksellinen. Yhteisöjen tuomioistuin nimittäin totesi kyseisen tuomion 143–146 kohdassa, että komissiolla on väitetiedoksiannossa velvollisuus selkeästi ilmoittaa ne henkilöt, joille sakot mahdollisesti määrätään, ja totesi, että väitetiedoksiannolla, jossa rikkojaksi määritellään kollektiivinen yksikkö, ei riittävän selvästi ilmoiteta tämän yksikön muodostaville yhtiöille, että kullekin niistä tullaan määräämään sakkoja, jos kilpailusääntöjen rikkomisen todetaan tapahtuneen, eikä siinä varoiteta riittävällä tavalla kyseisiä yhtiöitä siitä, että sakkojen määrien vahvistaminen perustuu arvioon siitä, missä määrin kukin yhtiö on osallistunut menettelyyn, jolla kilpailusääntöjä väitetään rikutun. Nyt esillä olevissa asioissa komissio ei määrännyt seuraamuksia kantajien suorille tai välillisille jäsenille vaan kantajille itselleen sen mukaan, mikä oli niiden yksilöllinen vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta (riidanalaisen päätöksen 169 perustelukappale ja 1 ja 3 artikla), kuten komissio väitetiedoksiannossa ilmoitti. Kilpailusääntöjä rikkoneen yritysten yhteenliittymän jäsenten liikevaihdon huomioon ottaminen ei nimittäin millään tavoin merkitse, että näille yrityksille on määrätty sakko (yhdistetyt asiat T-39/92 ja T-40/92, CB ja *Europay v. komissio*, tuomio 23.2.1994, Kok. 1994, s. II-49, 139 kohta).

224 Edellä todetun valossa on todettava, että komissio ei loukannut kantajien puolustautumisoikeuksia, koska se ei ilmoittanut väitetiedoksiannossa aikovansa ottaa huomioon kantajien keräämien vuosimaksujen määrän ja niiden jäsenten liikevaihdon laskiessaan sakkojen perusmäärän ja tarkastaessaan, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistettu 10 prosentin suuruinen liikevaihdosta laskettava enimmäismäärä ei ylittynyt.

225 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

E Viides kanneperuste, joka koskee perusteluvollisuuden laiminlyöntiä

1. Asianosaisten lausumat

- 226 Kantajat muistuttavat, että asianosaiselle epäedullinen päätös on perusteltava niin, että yhteisöjen tuomioistuimet voivat tutkia päätöksen laillisuuden ja että asianomainen saa tietää, miksi päätös on tehty, voidakseen puolustaa oikeuksiansa ja tutkia, onko päätös asianmukainen vai ei (asia T-310/94, Gruber + Weber v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1043, 40 kohta).
- 227 Kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole yhtäkään viittausta niiden liikevaihtojen summiin, jotka komissio väittää ottaneensa huomioon sakkojen määrittämisessä, ja että siinä ei myöskään viitata siihen, että komissio tarkasti, että asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädettyä 10 prosentin enimmäismäärää ei saavutettu. Näin ollen komissio ei maininnut, että se päätti laskea kyseisen katon kantajien jäsenten yhteenlasketun liikevaihdon perusteella, eikä se täsmentänyt, mitkä jäsenet olivat kyseessä. Kantajien mukaan nyt esillä olevassa asiassa komissio oli velvollinen perustelemaan päätöstä hyvin tarkkaan, koska se käsitteli ensimmäistä kertaa asiaa, joka liittyi maatalousalan etujärjestöihin, ja koska se aikoi poiketa tiukoista edellytyksistä, joita yhteenliittymän jäsenten liikevaihtojen huomioon ottamiselle on asetettu. Komission 10.1.2003 päivätty tiedonsaantipyyntö ei missään tapauksessa voinut kantajien mukaan korvata näitä puuttuvia perusteluita. Lopuksi tämän perusteluvollisuuden laiminlyönnin on johdettava asian T-217/03 kantajan mukaan riidanalaisen päätöksen kumoamiseen eikä vain päätöksen sakkoja koskevan osan kumoamiseen.
- 228 Ranskan tasavalta toteaa, että riidanalaisella päätöksellä ei noudateta EY 253 artiklasta johtuvaa perusteluvollisuutta. Tätä tilannetta ei voida korjata selityksillä, joita komissio esitti ensimmäisen kerran vastineessaan (ks. asia T-323/99, INMA ja Itainvest v. komissio, tuomio 26.2.2002, Kok. 2002, s. II-545, 76 kohta).

- 229 Komissio väittää ensimmäiseksi, että tämä kanneperuste ei voi olla perusteena riidanalaisen päätöksen kumoamiselle kokonaisuudessaan, vaan vain sen 3 artiklan kumoamiselle, koska tämä väitetty perusteluiden puutteellisuus koskee sakkojen määriä eikä sillä ole vaikutusta tosiseikkojen paikkansapitävyyteen tai niiden oikeudelliseen luonnehdintaan. Joka tapauksessa komissio katsoo noudattaneensa nyt esillä olevassa asiassa perusteluvollisuutta täysin.
- 230 Komissio korostaa, että perusteluvollisuus on täytetty silloin, kun komissio ilmoittaa päätöksessään seikat, jotka se on ottanut huomioon määrittääkseen kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston sakon määrän laskemista varten (asia C-282/98 P, Enso España v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9817, 40 ja 41 kohta; asia C-297/98 P, SCA Holding v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10101, 56–65 kohta ja asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2473, 218 kohta). Komissio ei siis ole velvollinen ilmoittamaan päätöksessään huomioon ottamaansa liikevaihtoa eikä sitä, kuinka suurta prosenttimäärää tästä liikevaihdosta sakko edustaa, koska päätöksen perusteluihin ei kuulu kysymys siitä, täyttyykö 10 prosentin enimmäismäärä vai ei. Tämä 10 prosentin enimmäismäärä on nimittäin määrättävän sakon laillisen enimmäismäärän raja, eikä se kuulu komission mukaan toteutetun toimenpiteen perusteluihin.
- 231 Komissio katsoo myös, että perusteluvollisuutta on arvioitava omassa asiayhteydessään, ja muistuttaa ilmoittaneensa selvästi, että päätös perustuu niiden suuntaviivojen säännöksiin, joiden 5 kohdan c alakohdassa myönnetään komissiolle mahdollisuus määrätä yhteenliittymälle sakko, joka vastaa niiden yksittäisten sakkojen kokonaismäärää, jotka olisi voitu määrätä jokaiselle sen jäsenelle. Kantajat eivät voineet komission mukaan olla tietämättömiä periaatteista, jotka johdattelevat sakon määrän laskentaa, muun muassa siitä, että komissio ottaa huomioon kantajien jäsenten liikevaihdon tarkastaakseen, että 10 prosentin enimmäismäärä ei ylittynyt. Riidanalaisesta päätöksestä seuraa kokonaisuutena, että kantajat eivät rikkoneet kilpailusääntöjä itsensä vaan jäsentensä vuoksi.
- 232 Komissio huomauttaa myös, että 10.1.2003 se pyysi jokaista kantajaa ilmoittamaan jäsentensä liikevaihdot. Asian T-217/03 kantaja toimitti sille nämä tiedot 27.1.2003

päivätyllä kirjeellä. Tämän järjestön toimittamat luvut osoittavat, että 10 prosentin enimmäismäärää ei saavutettu lähellekään. Asian T-245/03 kantajat sen sijaan ilmoittivat komissiolle, että niillä ei ollut mahdollisuutta toimittaa tätä tietoa. Komissio olisi voinut tämän kieltäytymisen johdosta tehdä asetuksen N:o 17 11 artiklan 5 kohdan mukaisen päätöksen ja liittää siihen mahdollisesti uhkasakkoja tai sakkoja ja määrätä nämä tiedot esitettäväksi, mutta komissio vain katsoi saatavilla olevien tietojen perusteella, että asiaan ei liittynyt pienintäkään uhkaa, että 10 prosentin enimmäismäärä kantajien jäsenten liikevaihdosta ylittyisi.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

²³³ Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmentävä toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Perusteluvaatimusta on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille päätös on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, koska tutkittaessa, ovatko toimenpiteen perustelut EY 253 artiklan mukaisia, on otettava huomioon paitsi toimenpiteen sanamuoto myös sen asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt (em. asia *Cheil Jedang v. komissio*, tuomion 216 kohta; asia *T-38/02, Groupe Danone v. komissio*, tuomio 25.10.2005, Kok. 2005, s. II-4407, 96 kohta).

²³⁴ Käsiteltävänä olevassa asiassa kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei esittänyt riidanalaisessa päätöksessä nimenomaisia perusteluja siitä, että määrätyt

sakot eivät ylittäneet asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua 10 prosentin enimmäismäärää niiden liikevaihdosta, ja että se ei esittänyt syitä, joiden vuoksi se saattoi ottaa kyseisen katon noudattamisen tarkistamisessa huomioon kantajien jäsenten liikevaihdot.

235 On todettava, että yhdessäkään riidanalaisen päätöksen perustelukappaleessa ei tarkastella sitä, noudatettiinko sakkoihin sovellettavaa 10 prosentin suuruista liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää. Komissio ei myöskään maininnut riidanalaisessa päätöksessä, että sen arvioimista varten, noudatettiinko kyseistä enimmäismäärää, nyt esillä olevassa asiassa oli otettava huomioon kantajien perusjäsenten liikevaihdot, eikä se näin ollen myöskään perustellut tällaista mahdollisuutta.

236 Komissio kuitenkin katsoo, että 10 prosenttia liikevaihdosta on vain sakon lakisääteisen enimmäismäärän raja ja että se ei kuulu päätöksen perusteluihin.

237 On kuitenkin todettava, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa mainittu enimmäismäärä, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, tarkoittaa kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen sellaisen yrityksen tai yhteenliittymän liikevaihtoa, jolla on päätöksen adressaattina mahdollisuus tarkastaa, onko mainittua rajaa noudatettu. Näissä olosuhteissa kyseisen katon soveltamisen osalta ei edellytetä minkäänlaisia erityisiä perusteluita. Kun komissio kuitenkin poikkeaa tavanomaisesta lähestymistavastaan ja ottaa sakon määräämistä varten huomioon muun liikevaihdon kuin sen päätöksen adressaatin liikevaihdon, jossa määrätään seuraamuksia kilpailusääntöjen rikkomisesta, kuten esimerkiksi sen yhteenliittymän jäsenten liikevaihdot, jolle seuraamus on määrätty, komission on välttämätöntä perustella päätöstään erityisesti tältä osin, jotta päätöksen vastaanottaja voi tarkastaa, että 10 prosentin rajaa on noudatettu sakon määrän laskemisessa.

- 238 Näin ollen kun komissio määrää sakon kilpailusääntöjä rikkoneelle yksittäiselle yritykselle, se ei välttämättä ole erityisten olosuhteiden puuttuessa velvollinen perustelemaan nimenomaisesti sitä, onko enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia kyseessä olevan yrityksen liikevaihdosta, noudatettu. Tämän yrityksen on tiedettävä tämän lakisääteisen rajan olemassaolo ja tunnettava liikevaihtonsa määrä, ja se voi täten arvioida, ylittikö sille määrätty sakko 10 prosentin enimmäismäärän vai ei, myös silloin kun päätöksessä ei ole minkäänlaisia perusteluita.
- 239 Kun komissio sen sijaan määrää seuraamuksia yritysten yhteenliittymälle ja tarkastaa, että sitä lainmukaista enimmäismäärää on noudatettu, joka on 10 prosenttia tämän yhteenliittymän kaikkien tai joidenkin jäsenten yhteenlasketusta liikevaihdosta, sen on nimenomaisesti mainittava tämä päätöksessään ja ilmoitettava syyt, joiden vuoksi jäsenten liikevaihtojen huomioon ottaminen on perusteltua. Näiden perusteluiden puuttuessa asianomaisilla yrityksillä ei ole mahdollisuutta tietää tällaisen päätöksen syitä eivätkä ne voi tarkastaa asianmukaisesti sitä, onko asiassa noudatettu lakisääteistä enimmäismäärää.
- 240 Tätä päätelmää ei voida kumota sen oikeuskäytännön perusteella, johon komissio on vedonnut edellä 230 kohdassa ja jonka mukaan on niin, että kun on kyse sen perusteluvollisuuden laajuudesta, joka koskee yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi määrätyn sakon määrän laskemista, on riittävää, että komissio ilmoittaa päätöksessään, mitkä arviointia koskevat seikat se on ottanut suuntaviivojen mukaisesti huomioon ja minkä seikkojen avulla se kykeni arvioimaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kestoja. Tässä oikeuskäytännössä on nimittäin kyse vain sakon määrän määrittämisestä koskevasta kysymyksestä eikä siitä, joka koskee sen tarkastamista, että lopulta määrätty seuraamus ei ylitä 10:tä prosenttia sen yrityksen tai yhteenliittymän liikevaihdosta, jolle seuraamus on määrätty.
- 241 Näin ollen on todettava, että nyt esillä olevassa asiassa komission olisi pitänyt ilmoittaa riidanalaisessa päätöksessä, että se käytti kantajien perusjäsenten

liikevaihtoja perusteena – ja täsmentää tarvittaessa, olivatko kyseessä kaikki jäsenet vai tietyt jäsenten luokat – sen tarkastamisessa, että määrätyt sakot eivät ylittäneet lakisääteistä 10 prosentin enimmäismäärää. Komission olisi pitänyt myös tuoda esiin, minkä seikkojen vuoksi sillä oli oikeus ottaa tältä osin huomioon kantajien jäsenten yhteenlasketut liikevaihdot.

242 Lisäksi komissio ei voi vedota siihen, että se ilmoitti riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa aikovansa käyttää perusteena suuntaviivoja. Tämä yleinen viittaus on päätöksen osassa, joka koskee sakkojen määrän määrittämistä, ja sen ainoa tarkoitus on muistuttaa kriteereistä, jotka koskevat kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointia. Lisäksi on todettava, että komissio ei viitannut riidanalaisessa päätöksessä kertaakaan suuntaviivojen 5 kohdan c alakohtaan, joka koskee mahdollisuutta ottaa huomioon yhteenliittymän jäsenten liikevaihdot.

243 Komissio ei myöskään voi vedota kantajille 10.1.2003 lähettämiinsä kirjeisiin, joissa se pyysi niitä ilmoittamaan jäsentensä liikevaihdot. Vaikka katsottaisiin, että kantajat olisivat näiden pyyntöjen valossa voineet ymmärtää, että riidanalaisessa päätöksessä otettiin huomioon niiden jäsenten liikevaihdot 10 prosentin enimmäismäärän laskemista varten, näillä pyynnöillä ei kuitenkaan voida korvata riidanalaisen päätöksen tältä osin puuttuvia perusteluita ja muun muassa sitä, että päätöksessä ei lainkaan mainita syitä, joiden vuoksi tällaisia lukuja voitiin käyttää laskettaessa, että kyseinen enimmäismäärä ei ylittynyt.

244 Lopuksi sen seikan osalta, että asian T-245/03 kantajat eivät luovuttaneet komissiolle jäsentensä liikevaihtoja, tämä seikka ei myöskään vapauta komissiota velvollisuudesta ilmoittaa riidanalaisessa päätöksessä syitä, joiden vuoksi se katsoi, että oli aiheellista ottaa huomioon näiden jäsenten liikevaihdot, ja syitä, joiden vuoksi se katsoi nyt esillä olevassa asiassa, että 10 prosentin enimmäismäärä ei ylittynyt.

245 Kaiken edellä todetun valossa on todettava, että komissio rikkoi sille EY 253 artiklassa asetettua perusteluvollisuutta.

II *Vaatimukset, jotka koskevat sakon kumoamista tai sen määrän alentamista*

246 Kantajat esittävät kuusi kanneperustetta tukeakseen vaatimuksiaan, jotka koskevat niille riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista. Ensimmäinen kanneperuste koskee suuntaviivojen lainvastaisuutta. Toinen kanneperuste koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, ilmeistä arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden määrittelyssä. Kolmas kanneperuste koskee arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä sekä suhteellisuusperiaatteen loukkaamista raskauttavien ja lieventävien seikkojen huomioon ottamisessa. Neljäs kanneperuste koskee asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan rikkomista sakkojen määrän vahvistamisessa. Viides kanneperuste koskee seuraamusten kasautumisen kiellon periaatteen loukkaamista. Kuudes kanneperuste koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista ja ilmeistä arviointivirhettä suuntaviivojen 5 artiklan b alakohdassa tarkoitettujen seikkojen huomioon ottamisessa.

A *Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee suuntaviivojen lainvastaisuutta*

1. Asianosaisten lausumat

247 Asian T-245/03 kantajat väittävät ensimmäiseksi, että suuntaviivoilla loukataan suhteellisuusperiaatetta. Ne huomauttavat, että sen arvioiminen, miten sopimukset tai käytännöt vaikuttavat markkinoiden toimintaan, on keskeinen seikka arvioitaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta. Luokitellessaan kilpailusääntöjen rikkomis-

sen erittäin vakavaksi komissio ei kuitenkaan ota kantajien mukaan millään tavoin huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksia, vaan vain sen luonteen ja kyseessä olevien maantieteellisten markkinoiden laajuuden. Lisäksi kun kilpailusääntöjen rikkominen on luokiteltu suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaisesti erittäin vakavaksi, siitä määrätään sakko, jonka määrä on vähintään 20 miljoonaa euroa, mikä kantajien mukaan on vapaaharkintaista ja mielivaltaista. Lisäksi tämä vähimmäismäärä estää komissiota ottamasta huomioon kyseessä olevan yrityksen merkityksen, koon ja luonteen tai hyödyn, jonka se on kilpailusääntöjen rikkomisesta saanut.

248 Kantajat väittävät toiseksi, että suuntaviivoilla rikotaan asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa. Kantajat huomauttavat ensimmäiseksi, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa säädetään komissiolla olevasta mahdollisuudesta vahvistaa sakon perusmääräksi yli miljoonan euron suuruinen summa tai summa, joka vastaa 10:tä prosenttia kilpailusääntöjä rikkoneen yrityksen liikevaihdosta. Kantajat kuitenkin väittävät, että koska asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädetään, että komission on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kestoja koskevat kriteerit sakon perusmäärää arvioitaessa, siinä ei sallita, että tämä perusmäärä – kuten myöskään sakon lopullinen määrä – ylittää mainitut katot. Toiseksi kantajat väittävät, että suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdassa otetaan huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen kestoja koskeva kriteeri vain sakon määrän korottamista varten, minkä johdosta komissio arvioi kantajien mukaan samalla tavalla kilpailusääntöjen rikkomista, joka on kestänyt muutamia päiviä, ja kilpailusääntöjen rikkomista, joka on kestänyt miltei vuoden.

249 Komissio toteaa ensimmäiseksi, että ainoat asetuksen N:o 17/15 artiklassa nimenomaisesti mainitut arviointiperusteet ovat kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ja kesto ja että tässä säännöksessä ei rajoiteta tai täsmennetä harkintavaltaa, joka komissiolla on sakkojen määrän vahvistamisessa, muuten kuin sen osalta, että jokaisen yrityksen liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää on noudatettava. Lisäksi siltä osin kuin erittäin vakavat kilpailusääntöjen rikkomiset ovat käytäntöjä, joiden tarkoitus on itsessään ilmeisellä tavalla sisämarkkinoiden periaatteiden vastainen, ja jotta sakkojen ehkäisevä luonne voitaisiin taata, komission mukaan ei ole mitenkään suhteetonta pitää lähtökohtana 20 miljoonan euron summaa. Joka tapauksessa, toisin kuin kantajat väittävät, komission mukaan erittäin vakavasta

kilpailusääntöjen rikkomisesta on mahdollista määrätä alle 20 miljoonan euron suuruinen sakko. Toiseksi komissio väittää, että sakon enimmäismäärä on määriteltävä sen lopulliseen määrään nähden ja ennen lievennyksen soveltamista ja että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa ei rikota, kun katsotaan, että kilpailusääntöjen rikkomisen lyhyt kesto ei ole sakon määrää alentava tekijä vaan pelkästään neutraali tekijä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 250 Aluksi on korostettava, että vaikka suuntaviivat eivät ole riidanalaisen päätöksen oikeudellinen perusta, koska kyseinen päätös perustuu muun muassa asetukseen N:o 17, niissä määritetään yleisesti ja abstraktisti menetelmä, jota komissio on sitoutunut noudattamaan sakkojen määrän määrittämisessä. Näin ollen käsiteltävänä olevassa asiassa riidanalaisen yksittäispäätöksen ja suuntaviivoista muodostuvan yleisen toimenpiteen välillä on suora yhteys. Koska kantajilla ei ole ollut mahdollisuutta vaatia suuntaviivojen kumoamista, niistä voidaan esittää lainvastaisuusväite (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 274 ja 276 kohta ja asia T-64/02, Heubach v. komissio, tuomio 29.11.2005, Kok. 2005, s. II-5137, 35 kohta).
- 251 Kantajat väittävät ensimmäiseksi, että suuntaviivoilla loukataan suhteellisuusperiaatetta siltä osin kuin niissä ei oteta huomioon erittäin vakavien kilpailusääntöjen rikkomisten luokan määrittelyn osalta kyseessä olevien sopimusten tai käytäntöjen vaikutuksia.
- 252 Tältä osin on muistutettava, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaan erittäin vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia ovat muun muassa ”hintakartellit tai markkinoiden jakaminen horisontaalisin rajoituksin tai muut menettelyt, jotka vaikuttavat sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan, kuten muiden sulkemi-

nen pois kansallisilta markkinoilta”. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hintoja tai markkinoiden eristämistä koskevat yhteistoimintajärjestelyt ovat jo luonteeltaan erittäin vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia (asia T-65/99, Strintzis Lines Shipping v. komissio, tuomio 11.12.2003, Kok. 2003, s. II-5433, 168 kohta; asia T-66/99, Minoan Lines v. komissio, tuomio 11.12.2003, Kok. 2003, s. II-5515, 280 kohta ja yhdistetyt asiat T-49/02–T-51/02, Brasserie nationale v. komissio, tuomio 27.7.2005, Kok. 2005, s. II-3033, 173 ja 174 kohta). Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien katsoo, että komissio ei loukannut suhteellisuusperiaatetta todetessaan suuntaviivoissaan, että tämäntyyppisiä kilpailusääntöjen rikkomisia on pidettävä erittäin vakavina. Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä alakohdassa todetaan joka tapauksessa, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa. Tästä seuraa, että komission on tietyissä olosuhteissa otettava huomioon kyseessä olevan kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset, jotta se voi määrittellä, onko kilpailusääntöjen rikkominen erittäin vakava vai ei.

253 Siltä osin kuin seuraavaksi on kyse väitteestä, jonka mukaan näitä erittäin vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia varten säädetty 20 miljoonan euron suuruinen summa on vapaaharkintainen ja mielivaltainen, on heti aluksi muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on asetuksen N:o 17 yhteydessä harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (em. asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 76 kohta). On myös korostettava, että koska suuntaviivoissa vahvistetut lähtösummat ovat ainoastaan ”mahdollisia”, komissio voi täysin vapaasti vahvistaa alle 20 miljoonan euron suuruisen lähtösumman. Koska suuntaviivoissa asetetut kiinteät määrät ovat vain viitteellisiä, ne eivät näin ollen sinänsä voi merkitä suhteellisuusperiaatteen loukkaamista (em. asia Heubach v. komissio, tuomion 40 ja 44 kohta).

254 Toiseksi kantajat väittävät, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa sakon määrän laskemista varten säädetty menetelmä on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan vastainen siltä osin kuin siinä annetaan mahdollisuus vahvistaa sakon perusmääräksi yli miljoonan euron suuruinen summa tai summa, joka on yli 10 prosenttia kilpailusääntöjen rikkomisesta syytetyn yrityksen liikevaihdosta.

255 Tätä väitettä ei kuitenkaan voida hyväksyä. Kun asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädetään, että komissio voi määrätä sakon, joka on enintään 10 prosenttia kunkin kilpailusääntöjen rikkomiseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, säännöksessä edellytetään vain, että tietylle yritykselle lopulta määrättävää sakkoa pienennetään, jos se on enemmän kuin 10 prosenttia yrityksen liikevaihdosta, riippumatta siitä, millaisia välivaiheen laskutoimituksia on suoritettu kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston huomioon ottamiseksi. Asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa ei näin ollen kielletä komissiota käyttämästä laskutoimitusten aikana väliaikaista lukua, joka on suurempi kuin 10 prosenttia kyseisen yrityksen liikevaihdosta, kunhan yritykselle lopulta määrättävä sakko ei ole tätä enimmäismäärää suurempi (em. asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 287 ja 288 kohta). Tämä toteamus pitää paikkansa myös miljoonan euron enimmäismäärän osalta.

256 Kantajat väittävät lisäksi, että suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdassa rikotaan asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa siltä osin kuin siinä otetaan huomioon kilpailusääntöjen rikkomista koskeva kriteeri vain sakon määrän korottamista varten.

257 On muistutettava, että asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädetään, että sakon määrän määrittämistä varten on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden lisäksi sen kesto. Suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdassa todetaan tältä osin, että kilpailusääntöjen rikkomisen kesto voi johtaa sakon mahdollisen lisämäärän vahvistamiseen sen määrän lisäksi, joka on vahvistettu kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella. Suuntaviivoissa erotetaan täten toisistaan lyhytaikaiset rikkomukset (yleensä alle vuosi), joita varten ei säädetä minkäänlaisesta lisäyksestä, keskipitkän ajan kestävät rikkomukset (yleensä yhdestä viiteen vuotta), joiden osalta tämä lisämäärä voi olla enintään 50 prosenttia rikkomuksen vakavuuden perusteella määrätystä määrästä, ja pitkäaikaiset rikkomukset (yleensä yli viisi vuotta), joita varten säädetään vuotuisesta lisämäärästä, jonka suuruus on 10 prosenttia rikkomusten vakavuuden perusteella määrätystä määrästä. Suuntaviivoissa ei siis oteta huomioon rikkomuksen erittäin lyhyttä kestoja alun perin määrätyn sakon määrän alentamiseksi.

- 258 Se, että kilpailusääntöjen rikkominen kestää lyhyen ajan, ei kuitenkaan vaikuta mitenkään sen vakavuuteen, joka liittyy kilpailusääntöjen rikkomisen luonteeseen. Komissio on siten perustellusti katsonut suuntaviivojensa 1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa, että kilpailusääntöjen rikkomisen lyhytaikainen eli alle vuoden kesto on perusteena ainoastaan sille, ettei rikkomisen vakavuuden perusteella määrättyyn määrään tehdä mitään lisäystä (ks. vastaavasti asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok. 2003, s. II-913, 283 kohta).
- 259 Lopuksi on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan suuntaviivoissa ei mennä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa määriteltyä seuraamuksia koskevaa oikeudellista kehystä pidemmälle. Suuntaviivoissa esitetty sakkojen määrän yleinen laskentamenetelmä perustuu asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa mainittuihin kahteen arviointiperusteeseen eli rikkomisen vakavuuteen ja keston, ja laskennassa noudatetaan kunkin yrityksen liikevaihtoon suhteutettua enimmäismäärää, josta säädetään samassa säännöksessä (em. asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 231 ja 232 kohta; yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok. 2004, s. II-1181, 189 ja 190 kohta ja em. asia Heubach v. komissio, tuomion 37 kohta).
- 260 Kaiken edellä todetun valossa tämä kanneperuste on hylättävä.

B Toinen kanneperuste, joka koske suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, ilmeistä arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden määrittelemisessä

1. Asianosaisten lausumat

- 261 Kantajat väittävät, että komission ei olisi pitänyt määritellä kilpailusääntöjen rikkomista ”erittäin vakavaksi” vaan ”vakavaksi”. Ne uusivat väitteensä, jonka

mukaan komissio ei voinut lukea sopimuksen ”Tuonteja” koskevaa osaa niiden syyksi, ja kiistävät sopimuksen ”Hintoja” koskevan osan keston. Lisäksi ne arvostelevat komissiota siitä, että tämä ei ottanut huomioon sitä, että riidanalaisten toimenpiteiden vaikutus markkinoiden toimintaan oli vähäinen. Tosiseikoista, joista kantajia arvostellaan, ei niiden mukaan aiheutunut minkäänlaista vahinkoa naudanliha-alalle, koska sopimuksella ei ollut mitään vaikutusta hintoihin tai tuonteihin. Näin ollen teurastamot eivät ole koskaan väittäneet, että niille aiheutui vahinkoa sopimuksesta, joka koski hinta-asteikkoa ja jolla ei lisäksi ollut mitään vaikutusta kuluttajahintoihin. Kantajien mukaan komissio ei kuitenkaan pohtinut kyseessä olevan taloudellisen sektorin merkitystä eikä sopimuksen todellista vaikutusta. Kantajien mukaan komissio ei voi vedota vain siihen, että sopimuksen todellisia vaikutuksia on mahdoton mitata riittävän täsmällisesti. Kantajat väittävät myös, että komissio ei ottanut huomioon käsiteltävänä olevan asian oikeudellista ja taloudellista tilannetta kokonaisuudessaan, muun muassa alan kriisiä ja yhteisön toimenpiteiden tehottomuutta kriisin voittamisessa. Lopuksi kantajat väittävät, että kilpailusääntöjen rikkomisessa oli kyse vertikaalisesta eikä horisontaalisesta sopimuksesta.

- 262 Komissio väittää, että kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen ja kyseessä olevien markkinoiden maantieteellisen laajuuden vuoksi kilpailusääntöjen rikkominen oli selvästi erittäin vakava.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 263 Aluksi on muistutettava, että on jo todettu, että komissio ei tehnyt virhettä määrittellessään riidanalaisen sopimuksen keston ja laajuuden. Väitteet, jotka liittyvät kyseisen sopimuksen vakavuuteen ja jotka perustuvat kilpailusääntöjen rikkomisen keston ja laajuuden virheelliseen huomioon ottamiseen, on siis hylättävä.
- 264 Seuraavaksi on todettava, että kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomiset eli naudanlihan tuontien keskeyttäminen tai rajoittaminen ja vähimmäishinta-asteikon vahvistaminen ovat erityisen vakavia. Kuten komissio aivan oikein toteaa

suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kolmannessa luetelmakohdassa, käytännöt, joiden tarkoitus on muiden sulkeminen pois kansallisilta markkinoilta, ovat pääsääntöisesti erittäin vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia. Samalla tavoin hintojen vahvistamista koskevat toimenpiteet muodostivat nyt esillä olevassa asiassa erittäin vakavan kilpailusääntöjen rikkomisen. Riidanalaisen sopimuksen tämän osan tarkoitus oli nimittäin vähimmäishintojen vahvistaminen tietyille nautojen luokille, ja sen tavoite oli näiden hintojen tekeminen pakollisiksi kaikille kyseisten markkinoiden taloudellisille toimijoille (ks. edellä 85 kohta). Tätä päätelmää ei osoita vääräksi se kantajien väite, jonka mukaan riidanalainen sopimus oli vertikaalinen sopimus. On nimittäin muistutettava, että kyseisen sopimuksen laativat etujärjestöt, joissa on edustettuna erittäin huomattava osa Ranskan karjankasvattajista ja teurastamoista, jotka ovat kaksi naudanliha-alan tuotantoketjun porrasta (ks. edellä 88 kohta). Lisäksi kilpailusääntöjen rikkomiset, joista seuraamuksia on määrätty, vaikuttivat Euroopan tärkeimpiin naudanlihamarkkinoihin, ja nämä kilpailusääntöjen rikkomiset ylittivät tuontien rajoittamisen vuoksi pelkän kansallisen asiayhteyden. Sitä ei ole myöskään kiistetty, että 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittaneet järjestöt ovat tärkeimmät nautakarjan kasvattajien ja teurastamoiden toimialan etujärjestöt Ranskassa.

265 Sopimuksen vaikutusten huomioon ottamisen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että nyt esillä olevassa asiassa komissio arvioi oikein suuntaviivojen 1 kohdan A alakohtaa, jossa mainitaan konkreettisen vaikutuksen huomioon ottaminen markkinoilla, joilla kilpailusääntöjen rikkominen on tapahtunut, tämän rikkomisen vakavuuden arviointia varten vain silloin, kun tämä vaikutus on mitattavissa. Tältä osin on todettava, että komissio tarkasteli riidanalaisessa päätöksessä sitä, miten Ranskaan suuntautuvat naudanlihan tuonnit ja eri naudanlihaluokkien keskimääräiset hinnat kehittyivät riidanalaisen sopimuksen johdosta, mutta totesi kuitenkin, ettei se kykene mittaamaan tämän sopimuksen todellisia vaikutuksia yhteisön sisäiseen kauppaan ja hintoihin (riidanalaisen päätöksen 78, 81 ja 167 perustelukappale). Lopuksi, kun on kyse nyt esillä olevan asian taloudellista tilannetta koskevista väitteistä, on todettava, että komissio otti tämän tilanteen huomioon riidanalaisessa päätöksessä, muun muassa suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan soveltamista varten (ks. jäljempänä 350–361 kohta). Tätä kysymystä tarkastellaan kuitenkin yksityiskohtaisemmin jäljempänä.

266 Edellä todetun valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että nyt esillä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkomisen luokittelu ”erittäin vakavaksi” oli perusteltua.

267 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

C Kolmas kanneperuste, joka koskee arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä sekä suhteellisuusperiaatteen loukkaamista raskauttavien ja lieventävien seikkojen huomioon ottamisessa

268 Kantajat riitauttavat sakkojen määrän korottamisen, joka perustui eräisiin komission toteamiin raskauttaviin seikkoihin, toisin sanoen siihen, joka liittyy sakon jatkamiseen salassa, ja siihen, joka liittyy väkivallan käyttämiseen. Lisäksi asian T-217/03 kantaja vaatii usean lieventävän seikan huomioon ottamista. Kantajat katsovat, että komissio teki näiden raskauttavien ja lieventävien seikkojen huomioon ottamisessa arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä ja loukkasi suhteellisuusperiaatetta.

1. Raskauttava seikka, joka koskee sopimuksen jatkamista salassa

a) Asianosaisten lausumat

269 Kantajat kiistävät 24.10.2001 tehdyn sopimuksen jatkamisen salassa ja riitauttavat näin ollen tästä syystä määrätyn sakkojen perusmäärän korottamisen 20 prosentilla.

270 Komissio pysyy väitteessään, jonka mukaan sopimusta jatkettiin salassa ja muuten kuin kirjallisesti sen jälkeen, kun 24.10.2001 tehty sopimus päättyi.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

271 On todettava, että 26.11.2001 komissio osoitti kantajille varoituskirjeen, jossa se ilmoitti niille, että sen tiedossa olevat tosiseikat, kuten 24.10.2001 tehty sopimus, olivat osoitus yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta, joka kantajien oli lopetettava. Kantajat vastasivat komissiolle, että kyseinen sopimus päättyy 30.11.2001 ja että sitä ei jatketa (ks. edellä 15 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin katsonut kantajien väitteiden vastaisesti, että ne jatkoivat sopimustaan 30.11.2001 jälkeen salassa komission varoituksesta huolimatta ja komissiolle tekemiensä vakuutteluiden vastaisesti (ks. edellä 185 kohta). Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että komissiolla oli oikeus arvostella kantajia tästä kilpailusääntöjen rikkomisen jatkamisesta ja ottaa se huomioon raskauttavana seikkana (ks. vastaavasti em. asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 324 kohta) ja korottaa täten sakkojen määrää 20 prosenttia.

272 Tämä väite on siis hylättävä.

2. Raskauttava seikka, joka koskee väkivallan käyttämistä

a) Asianosaisten lausumat

273 Asian T-245/03 kantajat riitauttavat sen, että FNSEA:lle, FNB:lle ja JA:eille määrättyjen sakkojen määrää korotettiin 30 prosenttia, koska niiden jäsenien väitettiin käyttäneen väkivaltaa saadakseen teurastamot allekirjoittamaan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen ja valvoakseen tämän jälkeen sen soveltamista.

- 274 Kantajat toteavat, että ennen 24.10.2001 paikallisten toimien tavoite oli ensisijaisesti saada Ranskan hallitus toteuttamaan tiettyjä toimenpiteitä ja saada yleisö ymmärtämään, että vain karjankasvattajat kärsivät kriisin seurauksista. Epätoivoinen tilanne aiheutti sen, että yksi näistä toimenpiteistä johti 15.10.2001 erittäin vakaviin väkivaltaisuuksiin. FNSEA ei kuitenkaan kehottanut teurastamoiden piirittämiin eikä sitä suuremmalla syyllä väkivaltaisuuksiin.
- 275 Länsi-Ranskassa tämä toiminta jopa paheni huomattavasti, erityisesti 23.10.2001. Tässä äärimmäisen jännittyneessä ilmapiirissä Ranskan maatalousministeri teki aloitteen kantajien ja teurastamoiden etujärjestöjen saamiseksi koolle kiireellisesti. Kantajat päättelevät tästä, että karjankasvattajien kansalliset etujärjestöt eivät käyttäneet väkivaltaa saadakseen teurastamot allekirjoittamaan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen, vaan että väkivaltaisudet saatiin loppumaan tämän sopimuksen allekirjoittamisen myötä. Kantajien mukaan tilanne oli 24.10.2001 tehdyn sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen erilainen eri alueilla, koska lukuisat paikallisten yhdistysten tai departementtien yhdistysten edustajat eivät toimineet samalla tavoin. Joka tapauksessa toimet, joita saatettiin toteuttaa tietyissä departementeissa, toteutettiin paikallisten yhdistysten tai departementtien yhdistysten järjestötoiminnan yhteydessä, eikä kantajien siis voida katsoa olevan niistä vastuussa.
- 276 Kantajat väittävät lopuksi, että komissio on velvollinen noudattamaan seuraamusten yksilökohtaisuuden periaatetta (asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9693, 78 ja 79 kohta) ja että se saattoi ottaa toiminnan väkivaltaisuuksien huomioon raskauttavana seikkana vain, jos se esitti konkreettista näyttöä siitä, että jokainen kyseessä olevasta kolmesta etujärjestöstä todellakin kannusti jäseniään tällaiseen toimintaan.
- 277 Komissio huomauttaa, että kantajat eivät kiistä väkivaltaista toimintaa eivätkä sitä, että niiden välilliset jäsenet olivat tämän toiminnan takana. Tämä toiminta voidaan siis laskea kantajien syyksi, koska ne kehottivat yhdistyksiä ryhtymään toimenpitei-

siin ja saivat usein tiedon niiden operaatioiden tuloksista, joita yhdistykset järjestivät ja toteuttivat varmistaakseen, että kansallista sopimusta sovellettiin, ja joihin kantajat joskus kannustivat. Komissio siis katsoi aivan oikein, että tämä toiminta muodostaa kantajien syyksi luettavan raskauttavan seikan.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

278 Riidanalaisen päätöksen 173 perustelukappaleessa todetaan, että karjankasvattajat, jotka ovat asian T-245/03 kantajien jäseniä, käyttivät väkivaltaa pakottaakseen teurastamoiden etujärjestöt hyväksymään 24.10.2001 tehdyn sopimuksen ja että he käyttivät fyysisiä pakkokeinoja sopimuksen soveltamisen valvomista koskevien keinojen, kuten lihan alkuperän laittomien valvontatoimenpiteiden, käyttöön ottamiseksi.

279 Asiakirja-aineistosta käy nimittäin ilmi, että karjankasvattajien ryhmät toteuttivat Ranskassa useita muun muassa teurastamoyrityksiin kohdistuneita toimenpiteitä saadakseen ne noudattamaan vähimmäishintoja nautojen ostojen yhteydessä ja estääkseen naudanlihan tuonnit. Asiakirja-aineistosta käy myös ilmi, että joidenkin näiden toimenpiteiden yhteydessä esiintyi väkivaltaisuuksia, toisin sanoen teurastamoiden piirityksiä, lihan tuhoamista, yritysten turmelemisia ja laittomia tarkastuksia.

280 Asian T-245/03 kantajat myöntävät, että tällaista tapahtui. Ne kiistävät kuitenkin, että toimenpiteet voidaan lukea niiden syyksi, koska niitä eivät toteuttaneet näiden kantajien suorat jäsenet vaan paikallisten yhdistysten tai departementtien yhdistysten jäsenet. Lisäksi ne vakuuttavat, etteivät ne ole koskaan kehottaneet tällaisiin väkivaltaisuuksiin.

- 281 Tältä osin on todettava heti aluksi, että asian T-245/03 kantajilla, muun muassa FNSEA:lla, FNB:lla ja JA:eilla oli ratkaiseva osuus sen järjestötoiminnan määrittämisessä ja järjestämisessä, jonka tavoite oli asettaa vähimmäishintojen noudattaminen pakolliseksi tiettyjä nautojen luokkia varten ja keskeyttää naudanlihan tuonnit Ranskassa. Tämän toiminnan toteuttivat muun muassa useat maatalousalan etujärjestöt ja yhdistykset, kantajien suorat tai välilliset jäsenet ja karjankasvattajien ryhmät, joiden osalta ei ole kiistetty, että ne olivat usein näiden maatalousalan etujärjestöjen jäseniä.
- 282 Näin ollen 16.10.2001 FNSEA:n, FNB:n, JA:ien ja FNPL:n edustajien välillä pidetyn koordinoitukokouksen pöytäkirjasta käy ilmi, että FNB ehdotti, että määrätään ”eri luokkien teurasnautoista kasvattajille maksettavia hintoja koskevasta asteikosta”. Pöytäkirjassa todetaan myös, että järjestöstrategia, jota ehdotettiin, jotta tämä asteikko olisi voitu saattaa pakolliseksi, edellytti erityisesti ”lihan alkuperää koskevaa valvontaa muun muassa [ravitsemisliikkeissä]” ja ”kaikkien tuottajien kannustamista toimimaan tämän tavoitteen puolesta, toisin sanoen kieltäytymistä myymään alhaisemmilla hinnoilla ja/tai niiden ilmiantamista, jotka ostavat halvemmalla”. Lopuksi tässä pöytäkirjassa viitataan tarpeeseen ”saada verkosto ryhtymään toimenpiteisiin tämän uuden strategian noudattamiseksi”. Samalla tavoin FNB:n naudanlihajaostoille 19.10.2001 osoittamassa ilmoituksessa kehoitetaan ”jatkamaan ja tehostamaan naudanlihajaostojen toimenpiteitä FNB:n johdon määrittelemien suuntaviivojen osalta teurasnautojen vähimmäishinta-asteikon toteuttamiseksi”. Siinä todetaan näin ollen, että ”tätä tavoitetta varten järjestön on ehdottomasti toimittava voimakkaasti”, että ”tämän toiminnan tavoitteena oli oltava, että yritykset saadaan noudattamaan tätä periaatetta”, ja täsmennetään, että ”on välttämätöntä, että kaikki tuottajat toimivat yhtenäisesti ja koordinoitusti”.
- 283 Sen jälkeen kun 24.10.2001 tehty sopimus oli allekirjoitettu, asian T-245/03 kantajat totesivat jäsenilleen 25.10.2001 osoittamassaan yhteisessä ilmoituksessa seuraavaa: ”Meistä jokaisen on vastedes oltava tarkkaavaisia, jotta tätä sopimusta sovelletaan tarkasti koko maassa.” Lisäksi toisessa yhteisessä ilmoituksessa, joka on päivätty 13.12.2001, ”koko FNSEA-verkosto[n jäseniä]” kehoitetaan ”ryhtymään toimenpiteisiin – – sen tarkastamiseksi, minkälaisia hintoja teurastamot noudattavat” ja näin ollen ”järjestämään yhteydenotot kaikkiin [niiden departementissa] sijaitseviin teurastamoihin”.

284 Edellä todetusta on pääteltävä, että paikallisten yhdistysten paikallinen toiminta oli osa kantajien järjestämää strategiaa. Lisäksi useista asiakirja-aineiston asiakirjoista käy ilmi, että tietyt kyseessä olevista väkivaltaisuuksista tapahtuivat tämän toiminnan yhteydessä.

285 Lehtiartikkelissa, joka on päivätty 17.10.2001, kerrotaan Fougèresissä sijaitsevan teurastamon kylmiöiden tuhoamisesta, jonka yhteydessä karjankasvattajat hakkasivat näitä kylmiöitä rautatangoilla ja polttivat naudanruhoja. Artikkelissa todetaan, että ”raivostuneet karjankasvattajat vastasivat FDSEA:n ja JA:ien antamaan kansalliseen viestiin”. Artikkelissa todetaan myös seuraavaa:

”Mayennen departementin FDSEA:n puheenjohtaja syyttää ulkomaisen lihan tuonteja. Ruhot ja pahlilaatikoiden kasat palavat valtavassa nuotiossa hänen takanaan. Löysimme etsimämme. Tänne varastoitu liha on teurastettu Hollannissa, Itävallassa, Saksassa tai Italiassa.”

286 Samalla tavoin 25.10.2001 julkaistu lehtiartikkeli kertoo naudanlihan jalostamoiden, teurastamoiden ja tukkuliikkeiden piirittämisistä, joita ranskalaiset maatalousalan etujärjestöt toteuttivat edellisten päivien aikana. Lehtiartikkelissa todetaan ensin, että etujärjestöjen johtajat vakuuttivat, että näiden piiritysten päättymisestä huolimatta ”heidän joukkonsa pysyisivät valmiustilassa, koska ’vierailuja’ yritysten toimitiloihin oli suunniteltu sen tarkastamista varten, että yritykset noudattavat kauppasulkua”, ja siinä toistetaan tämän jälkeen FNSEA:n puheenjohtajan erään lehdistötilaisuuden yhteydessä sivuhuomautuksena esittämät seuraavat toteamukset: ”Heitä käydään tapaamassa. Jos viesti ei mene perille, meillä on vakuuttavia keinoja.” Lisäksi lehtiartikkelissa todetaan, että ”ranskalaiset karjankasvattajat kehottavat – ranskalaisia boikotoimaan ulkomaista naudanlihaa ja uhkailevat lisäksi yrityksiä, jotka tulisivat ostamaan ulkomaista naudanlihaa 29.10. jälkeen”.

- 287 Lopuksi 4.12.2001 tehdyssä haastattelussa FNB:n varapuheenjohtaja vakuutti, että jotta hinta-asteikkoa voitaisiin soveltaa, ”karjankasvattajien oli ryhdyttävä toimenpiteisiin kentällä” ja että jos teurastamoiden ehdottamat hinnat eivät olleet myönnettyjen hintojen mukaiset, karjankasvattajat tulisivat piirittämään kyseessä olevat teurastamot.
- 288 Lisäksi kantajien se väite on hylättävä, jonka mukaan karjankasvattajien etujärjestöt eivät käyttäneet väkivaltaa saadakseen teurastamot allekirjoittamaan 24.10.2001 tehdyn sopimuksen, vaan että tämä allekirjoittaminen pikemminkin mahdollisti väkivaltaisuuksien loppumisen. Ensinnäkin kyseisessä sopimuksessa todetaan nimenomaisesti, että teurastamoita edustavat järjestöt allekirjoittivat sopimuksen ”vastineeksi teurastamoiden piirityksen loppumisesta”. Toiseksi koska tämä toiminta tapahtui usein asian T-245/03 kantajien aloittaman järjestötoiminnan yhteydessä, nämä viimeksi mainitut eivät voi perustella tällaisen sopimuksen tekemistä sillä, että oli tarpeellista palauttaa yleinen järjestys kyseisellä toiminnalla aiheutettujen häiriöiden vuoksi.
- 289 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että komissiolla oli oikeus lukea FNSEA:n, FNB:n ja JA:ien syyksi raskauttava seikka, joka koskee väkivallan käyttöä, ja korottaa täten niille määrättyjä sakkoja 30 prosentilla.
- 290 Tästä seuraa, että tämä väite on hylättävä.

3. Lieventävien seikkojen huomioimatta jättäminen

a) Asianosaisten lausumat

- 291 Asian T-217/03 kantaja väittää, että komissio ei ottanut huomioon kaikkia suuntaviivoissa tarkoitettuja lieventäviä seikkoja. Kantaja viittaa muun muassa

siihen, että sopimuksella ei ollut vaikutusta markkinoihin, ja siihen, että kilpailusääntöjen rikkominen päättyi heti komission ensimmäisten toimenpiteiden myötä. Asian T-217/03 kantaja vetoaa myös siihen, että sen osuus kilpailusääntöjen rikkomisen toteuttamisessa oli yksinomaan passiivinen sen edustajien väitteistä huolimatta. Sen mukaan komission olisi näiden seikkojen perusteella vapautettava se sakosta kokonaan.

292 Komissio vastaa tähän, että kantajan perustelut ovat oikeudellisesti ja tosiseikkojen osalta paikkansapitämättömiä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

293 Ensimmäiseksi on todettava, että perustelu, jonka mukaan kantaja lopetti kilpailusääntöjen rikkomisen heti komission ensimmäisten toimenpiteiden jälkeen, ei pidä tosiseikkojen osalta paikkaansa. Toisin kuin kantaja väittää, on nimittäin todettu, että kantajat jatkoivat sopimustaan 30.11.2001 jälkeen komission 26.11.2001 antamasta varoituksesta huolimatta ja komissiolle tekemiensä vakuutteluiden vastaisesti (ks. edellä 271 kohta).

294 Toiseksi on todettava, että asian T-217/03 kantajan puheenjohtajan ilmoitukset ovat ristiriidassa kantajan sen väitteen kanssa, jonka mukaan sen osuus kilpailusääntöjen rikkomisen toteuttamisessa oli puhtaasti passiivinen. Asian T-217/03 kantajan puheenjohtaja nimittäin totesi 9.11.2001 FNSEA:n puheenjohtajalle osoittamassaan kirjeessä seuraavaa: ”[Asian T-217/03 kantajalla] oli aktiivinen osuus 24.10. käydyissä neuvotteluissa, joissa päästiin sopimukseen nautojen vähimmäishinta-asteikosta. Vaikka neuvottelut olivat hankalat – – niissä päästiin kuitenkin melko nopeasti eteenpäin vähimmäishinta-asteikon periaatteen osalta, ja mielestäni meidän yhdistyksemme vaikutti asiaan merkittävästi.” Joka tapauksessa komissio alensi

kantajalle määrätyn sakon määrää 60 prosentilla ja otti huomioon kaksi lieventävää seikkaa, jotka liittyvät siihen, että Ranskan maatalousministeri tuki voimakkaasti sopimusta, ja siihen, että kantajan jäsenten toimitiloja piirrettiin laittomasti. Näitä lieventäviä seikkoja voidaan tietyissä määrin perustella sillä, että kantajan rooli kilpailusääntöjen rikkomisessa ei ollut merkittävä tai kovin aktiivinen, koska sen osallistuminen johtui ainakin osittain esillä olevan asian erityisistä olosuhteista.

295 Kolmanneksi komissiota ei voida arvostella siitä, että se ei hyväksynyt nyt esillä olevassa asiassa lieventävää seikkaa, joka perustuu väitteeseen, jonka mukaan riidanalaisella sopimuksella ei ollut vaikutusta markkinoihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nimittäin katsoo, toisin kuin kantaja väittää, että asiakirja-aineistosta ei käy ilmi, että riidanalaisella sopimuksella ei vaikutettu kyseessä oleviin markkinoihin. Erityisesti se seikka, että komissio ei kyennyt mittaamaan sopimuksen todellisia vaikutuksia hintoihin ja yhteisön sisäiseen kauppaan (riidanalaisen päätöksen 167 perustelukappale), ei merkitse, että sopimuksella ei ollut lainkaan vaikutuksia. Joka tapauksessa on todettava, että arviointi, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksia markkinoihin, on suoritettava tarvittaessa siinä yhteydessä, kun arvioidaan kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutusta markkinoihin sen vakavuuden arvioimista varten, eikä siinä yhteydessä, kun arvioidaan kunkin yrityksen erillistä käyttäytymistä raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden määrittämistä varten (em. asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 189 kohta).

296 Tästä seuraa, että nyt esillä olevassa asiassa komissio saattoi perustellusti katsoa, että yhtäkään näistä lieventävistä seikoista ei voida ottaa huomioon asian T-217/03 kantajan tapauksessa.

297 Näin ollen tämä väite on hylättävä.

298 Tämä kanneperuste on täten hylättävä kokonaisuudessaan.

D Neljäs kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomista sakkojen määrän vahvistamisessa

1. Asianosaisten lausumat

299 Asian T-245/03 kantajat väittävät heti aluksi, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan komissio ei voi määrätä yritysten yhteenliittymälle, jolla ei ole liikevaihtoa, yli miljoonan euron suuruisia sakkoja. Tätä säännöstä on tulkittava suppeasti, koska siinä säädetty seuraamukset ovat luonteeltaan rangaistuksia.

300 Asian T-217/03 kantaja väittää puolestaan, että kaikkiin sakkoihin sovelletaan enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, vaikka sakon määrä olisi alle miljoona euroa. Tämän katon ylittävän sakon salliminen on tämän kantajan mukaan yhdenvertaisuuden periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen vastaista, ja se saattaisi pienet yritykset johdonmukaisesti epäedulliseen asemaan.

301 Kantajat väittävät, että riidanalaisella päätöksellä määrätyt sakot ylittävät enimmäismäärän, joka on 10 prosenttia niiden liikevaihdosta. Näin ollen koska asian T-217/03 kantajan tulot olivat vuonna 2002 1 726 864 euroa, 480 000 euron suuruisen sakko on yli 25 prosenttia sen liikevaihdosta. Asian T-245/03 kantajille määrätyt sakot ovat niiden mukaan 200 prosenttia FNSEA:n vuosimaksuista, 240 prosenttia FNB:n vuosimaksuista, 80 prosenttia FNPL:n vuosimaksuista ja 200 prosenttia JA:ien vuosimaksuista.

- 302 Kantajat väittävät tältä osin, että sitä, onko kyseistä enimmäismäärää noudatettu, ei voida laskea ottamalla huomioon näiden kantajien suorien tai välillisten jäsenten liikevaihdot.
- 303 Kantajat esittävät, että oikeuskäytännön mukaan yritysten yhteenliittymien jäsenten liikevaihtojen huomioon ottaminen 10 prosentin enimmäismäärän laskemista varten on mahdollista vain, jos kyseessä oleva yhteenliittymä voi sääntöjensä nojalla tehdä jäseniään sitovia päätöksiä (asia C-298/98 P, Finnboard v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10157, 66 kohta; em. yhdistetyt asiat CB ja Europay v. komissio; tuomion 136 kohta, asia T-29/92, SPO ym. v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 385 kohta; em. yhdistetyt asiat SCK ja FNK v. komissio, tuomion 252 kohta ja asia T-338/94, Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1617, 270 kohta). Jäsenten liikevaihto on täten otettava huomioon vain, jos riidanalainen yhteistoimintajärjestely kuului kyseessä olevan yhteenliittymän sääntöjen mukaisen tarkoituksen piiriin tai jos yhteenliittymällä oli sääntöjensä mukaan oikeus tehdä jäseniään sitovia päätöksiä (ks. vastaavasti asia T-18/96 R, SCK ja FNK v. komissio, määräys 4.6.1996, Kok. 1996, s. II-407, 33 ja 34 kohta).
- 304 Kantajat kuitenkin väittävät, että ne eivät voi tehdä jäseniään sitovia päätöksiä. Asian T-217/03 kantaja väittää täten, että sillä on vain toimivalta puolustaa jäseniään aatteellisesti ja ammatillisesti ja edustaa näitä viranomaisissa tai ammatillisissa järjestöissä ja että se ei ole yhteenliittymä, joka huolehtii jäsentensä kaupallisista eduista tai tekee näiden puolesta sopimuksia. Myös asian T-245/03 kantajat vakuuttavat, että yhdessäkään lain säännöksessä tai niiden säännöissä ei myönnetä niille toimivaltaa tehdä sitovia päätöksiä jäsentensä puolesta. Erityisesti niillä ei ole mahdollisuutta tehdä päätöksiä ”niiden jäseninä olevien liittojen jäsenyhdistysten jäsenten” puolesta, toisin sanoen paikallisten yhdistysten jäseninä olevien luonnollisten henkilöiden puolesta.
- 305 Asian T-245/03 kantajat väittävät lopuksi, että vaikka niillä olisi ollut sääntöjensä mukaan toimivalta tehdä sitovia päätöksiä jäsentensä puolesta, komissio ei

kuitenkaan voinut soveltaa nyt esillä olevassa asiassa menetelmää, jonka mukaan näiden viimeksi mainittujen liikevaihdot lasketaan yhteen sakkojen määrän laskemista varten nyt esillä olevassa asiassa. Kantajat eivät nimittäin ole toisistaan riippumattomia etujärjestöjä, vaan niillä on yhteisiä jäseniä. Näin ollen jokaisen etujärjestön osalta olisi pitänyt ottaa huomioon vain pelkästään kyseisen järjestön jäsenenä olevien karjankasvattajien tulojen yhteenlaskettu määrä.

306 Komissio väittää aluksi, että perustelut, joiden mukaan se ei voi määrätä yritysten yhteenliittymälle, jolla ei ole liikevaihtoa, yli miljoonan euron suuruista sakkoa, perustuvat asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan virheelliseen tulkintaan.

307 Lisäksi komissio väittää, että tämän säännöksen sanamuodon mukaan sillä on velvollisuus arvioida, onko 10 prosentin suuruista liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää noudatettu, vain silloin, kun se määrää yli miljoonan euron suuruisen sakon (em. yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 119 kohta). Koska asian T-217/03 kantajalle määrättiin 480 000 euron suuruinen sakko, komissio ei siis voinut rikkoa mainittua enimmäismäärää kyseisen kantajan osalta.

308 Komissio huomauttaa, että suuntaviivojen 5 kohdan c alakohdassa todetaan, että yritysten yhteenliittymiä koskevissa asioissa, kun yhteenliittymien jäseninä oleville yrityksille on mahdotonta määrätä erillisiä sakkoja, yhteenliittymälle on määrättävä yhteinen sakko, joka vastaa kaikkien niiden erillisten sakkojen yhteenlaskettua määrää, joita olisi voitu määrätä kullekin yhteenliittymän jäsenelle. Jos komissio rajoittaisi tarkastelunsa koskemaan yhden etujärjestön budjettia, se ei mitenkään voisi ottaa huomioon sopimuspuolten todellista painoarvoa.

309 Komissio kiistää tulkinnan, jonka kantajat ovat tehneet edellä 303 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä. Komissio huomauttaa, että tämän oikeuskäytännön mukaan 10 prosentin enimmäismäärä voidaan laskea yritysten yhteenliittymän jäsenten liikevaihdon mukaan ”ainakin silloin, kun yhteenliittymä voi sääntöjensä nojalla tehdä jäseniään sitovia päätöksiä”. Komissio väittää, että ilmaisu ”ainakin silloin, kun” ei merkitse samaa kuin ”sillä edellytyksellä, että”, vaan pikemminkin samaa kuin ”ainakin” tai ”joka tapauksessa”. Komission tässä oikeuskäytännössä ei suljeta pois sitä, että muiden erityisten olosuhteiden vuoksi on perusteltua ottaa huomioon yhteenliittymän jäsenten liikevaihdot. Näin ollen komissio huomauttaa, että nyt esillä olevissa asioissa kansalliset etujärjestöt tekivät sopimuksen jäsentensä etujen mukaan. Sen mukaan kantajat eivät harjoittaneet taloudellista toimintaa, eikä puhtaasti kaupallisesta sopimuksesta ollut taloudellista etua muille kuin sen jäsenille. Etujärjestöjen ja niiden jäsenten intressit vastasivat komission mukaan täysin toisiaan, koska kantajilla ei ole minkäänlaista omaa intressiä sopimuksen tekemiseen.

310 Komissio väittää joka tapauksessa, että kantajilla oli nyt esillä olevassa asiassa toimivalta tehdä jäseniään sitovia päätöksiä edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla. Komissio huomauttaa, että yhteenliittymän säännöissä ei välttämättä tarvitse mainita tätä toimivaltaa, koska se voi olla seurausta eri sääntöjen yhdistelmästä. Samalla tavoin edellytys, jonka mukaan yhteenliittymän on voitava tehdä jäseniään sitovia päätöksiä, ei komission mukaan merkitse toimivaltaa tehdä niiden puolesta oikeudellisia sitoumuksia. Kantajien sääntöjen tarkastelusta käy kuitenkin ilmi, että ne voivat tehdä jäseniään sitovia päätöksiä.

311 Komissio katsoo, että jos laskutoimituksen perustana pidetään kantajien perusjäsenten liikevaihtoja, määrätyt sakot eivät ylittäneet 10 prosentin enimmäismäärää. Siltä osin kuin ensimmäiseksi on kyse asian T-217/03 kantajasta, sen 27.1.2003 päivätyssä kirjeessä esitettyjen arvioiden mukaan sakon määrä on täysin marginaalinen sen jäsenten liikevaihtoihin nähden. Toiseksi komissio huomauttaa asian T-245/03 kantajien osalta, että kun otetaan huomioon FNSEA:n itsensä ilmoittama jäsenmäärä ja jaetaan sakkojen kokonaismäärä sen jäsenenä olevien maataloustuot-

tajien kesken, saadaan 48,68 euroa jäsentä kohti. Näin ollen on riittävää, että keskimääräinen vuosittainen liikevaihto jäsentä kohti on 500 euroa, jotta enimmäismäärä ei ylity. Koska naudanliha-alan liikevaihto vuonna 2002 oli noin 4,4 miljardia euroa ja koska FNSEA ilmoittaa edustavansa 70:tä prosenttia Ranskan maatalousalan toimijoista, sen jäsenten liikevaihdon pitäisi näin ollen olla noin 3 miljardia euroa. Sakkojen kokonaismäärä saavuttaa enimmäismäärän, joka on 10 prosenttia FNSEA:n naudankasvattajien liikevaihdosta, vain jos naudankasvattajien liikevaihto on alle 160 miljoonaa euroa, toisin sanoen jos nämä naudankasvattajat muodostavat 3,5 prosenttia naudanliha-alasta. Vaikka lopuksi otetaan huomioon, että kasvattajat ovat usean järjestön jäseniä, laskun tulos pysyy samana. Näin ollen kun FNSEA:n sakko jaetaan sen 270 000 sellaisen jäsenen kesken, jotka eivät ole JA:ien jäseniä, luku on 44,44 euroa tuottajaa kohti.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

312 Asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädetään, että komissio voi määrätä yrityksille ja yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 euroa ja enintään 1 000 000 euroa taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta.

313 Toisin kuin asian T-245/03 kantajat väittävät, tässä säännöksessä ei aseteta komissiolle kieltoa määrätä yli miljoonan euron suuruisia sakkoja sellaisille yhteenliittymille, jotka eivät väitetysti tuota liikevaihtoa. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa käytetty yleisluonteinen ilmaus ”rikkomus” koskee erotuksetta sopimuksia, yritysten välisiä yhdenmukaisesti menettelytapoja sekä yritysten yhteenliittymien päätöksiä, ja sen käyttö osoittaa, että tässä säännöksessä säädetyt enimmäismäärät soveltuvat samalla tavalla

sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin sekä yritysten yhteenliittymien päätöksiin (ks. em. asia Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, 270 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kuten jäljempänä täsmennetään, kun yritysten yhteenliittymällä ei ole omaa taloudellista toimintaa tai kun sen liikevaihto ei kerro vaikutuksesta, joka tällä yhteenliittymällä voi olla markkinoihin, komissio voi tietysin edellytyksin ottaa huomioon yhteenliittymän jäsenten liikevaihdon sille määrättävän sakon enimmäismäärän laskemista varten.

314 Sen kysymyksen osalta, koskeeko 10 prosentin suuruinen liikevaihdosta laskettava enimmäismäärä vain yli miljoonan euron suuruisia sakkoja, on todettava, kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa *Musique Diffusion française ym. vastaan komissio* antamassaan tuomiossa, että asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan sanamuodon mukaan ainoa nimenomainen viittaus yrityksen liikevaihtoon koskee sellaisen sakon ylärajaa, joka on suurempi kuin miljoona euroa (tuomion 119 kohta). On kuitenkin todettava, että suuntaviivojen 5 kohdan a alakohdassa todetaan, että lopullinen 1–3 kohdassa säädetyn kaavan mukaan laskettu sakkosumma ei saa ”missään tapauksessa” ylittää 10:tä prosenttia yrityksen koko maailmasta kertyvästä liikevaihdosta asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan mukaisesti. Koska komissio on velvollinen noudattamaan suuntaviivoja, on todettava, että 10 prosentin suuruista liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää on noudatettava nyt esillä olevassa asiassa myös siltä osin kuin on kyse alle miljoonan euron suuruisista sakoista, kuten asian T-217/03 kantajalle ja JA:eille määrättyistä sakoista (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, *Tokai Carbon ym. v. komissio*, tuomio 15.6.2005, 388 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

315 Asianosaisten välillä on selvää, että kantajille tässä asiassa määrätty sakot ovat enemmän kuin 10 prosenttia kunkin kantajan liikevaihdosta, jos liikevaihdoksi katsotaan kantajien tulojen, joita ovat muun muassa niiden jäsenten maksamat liittymismaksut ja niille myönnettyt tuet, kokonaissumma. On kuitenkin pohdittava, voidaanko, kuten komissio väittää, kyseisen katon noudattaminen laskea nyt esillä olevassa asiassa kantajien jäsenten liikevaihtojen mukaan.

- 316 On muistutettava, että suuntaviivojen 5 kohdan c alakohdassa todetaan, että asioissa, joissa on kyse yritysten yhteenliittymistä, on tärkeää osoittaa mahdollisuuksien mukaan päätökset näiden yhteenliittymien jäseninä oleville yrityksille ja määrätä yksittäisiä sakkoja näille yrityksille. Siinä tapauksessa, että tällainen menettely ei ole mahdollinen (esimerkiksi jos jäsenyrityksiä on useita tuhansia), yhteenliittymälle olisi kuitenkin määrättävä kokonaissakko, joka vastaa niiden yksittäisten sakkojen kokonaissummaa, jotka tämän yhteenliittymän jokaiselle jäsenelle olisi voitu määrätä.
- 317 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan 10 prosentin suuruinen liikevaihdosta laskettava enimmäismäärä on laskettava kunkin kyseisen sopimuksen tai yhdenmu-kaistetun menettelytavan osapuolena olevan yrityksen liikevaihdosta tai yhteenliittymään kuuluvien yritysten yhteenlasketusta liikevaihdosta ainakin silloin, kun yhteenliittymä sisäisten sääntöjensä mukaan pystyy tekemään jäseniään sitovia päätöksiä. Tätä mahdollisuutta ottaa tältä osin huomioon jokaisen yhteenliittymän jäsenyrityksen liikevaihto voidaan perustella sillä, että vahvistettaessa sakkojen määrää voidaan ottaa huomioon muun muassa vaikutus, joka yrityksellä on voinut olla markkinoihin esimerkiksi sen koon ja taloudellisen vallan vuoksi, joiden osalta yrityksen liikevaihto antaa viitteitä, sekä ehkäisevä vaikutus, joka näillä sakoilla on oltava. Vaikutus, joka yritysten yhteenliittymällä voi olla markkinoihin, ei riipu sen omasta liikevaihdosta, joka ei paljasta sen kokoa eikä sen taloudellista valtaa, vaan sen jäsenten liikevaihdosta, joka on osoitus yhteenliittymän koosta ja taloudellisesta vallasta (em. yhdistetyt asiat CB ja Europay v. komissio, tuomion 136 ja 137 kohta; em. asia SPO ym. v. komissio, tuomion 385 kohta ja em. asia Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, 270 kohta).
- 318 Tässä oikeuskäytännössä ei kuitenkaan suljeta pois mahdollisuutta, että erityis-tapauksissa yhteenliittymän jäsenen liikevaihto otetaan huomioon, vaikka yhteenliittymällä ei ole muodollista toimivaltaa tehdä jäseniään sitovia päätöksiä, koska sille ei myönnetä tällaista toimivaltaa sen sisäisissä säännöissä. Komissiolla oleva mahdollisuus määrätä asianmukaisia sakkoja kyseessä olevista kilpailusääntöjen rikkomisista voisi muuten joutua kyseenalaiseksi, koska yhteenliittymille, joiden liikevaihto on hyvin pieni mutta joihin kuuluu suuri määrä yrityksiä, joiden yhteenlaskettu liikevaihto on merkittävä, ja joilla ei ole toimivaltaa tehdä jäseniään muodollisesti sitovia päätöksiä, voitaisiin määrätä vain hyvin pieniä sakkoja, vaikka

niiden toteuttamalla kilpailusääntöjen rikkomisilla voi olla huomattava vaikutus kyseessä olevilla markkinoilla. Tämä seikka olisi lisäksi ristiriidassa sen kanssa, että on varmistettava yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisista määrättävien seuraamusten ehkäisevä vaikutus.

319 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että paitsi sisäisillä säännöillä, joiden nojalla yhteenliittymä voi tehdä jäseniään sitovia päätöksiä, myös muilla erityisillä olosuhteilla voidaan perustella kyseessä olevan yhteenliittymän jäsenten yhteenlaskettujen liikevaihtojen huomioon ottaminen. Kyseessä ovat erityisesti tapaukset, joissa yhteenliittymän kilpailusääntöjen rikkominen koskee sen jäsenten toimintaa ja joissa yhteenliittymä toteuttaa kyseessä olevan kilpailuvastaisen toiminnan suoraan jäsentensä hyväksi ja niiden kanssa yhteistyössä, koska yhteenliittymällä ei ole objektiivista ja sen jäsenten eduista riippumatonta intressiä. Vaikka komissio voi joissakin tällaisissa tapauksissa määrätä yksilöllisiä sakkoja jokaiselle kyseessä olevan yhteenliittymän jäsenyritykselle sen lisäksi, että se määrää sakkoja yhteenliittymälle, tämä voi olla erityisen vaikeaa tai jopa mahdotonta, jos jäsenyrityksiä on erittäin paljon.

320 Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa on ensimmäiseksi todettava, että kantajana olevien etujärjestöjen ensisijainen tehtävä on puolustaa ja edustaa perusjäsentensä, siis maataloustuottajien, osuuskuntien ja teurastamoyritysten, etuja. Asian T-245/03 kantajien osalta FNSEA:n tavoite on edustaa ja puolustaa maatalousalan ammatinharjoittajien etuja, ja tässä tarkoituksessa se järjestää, koordinoi ja yhdenmukaistaa kaikkia etujärjestöjen jäseninä olevien maataloustuottajien ammatillisia etuja (FNSEA:n sääntöjen 8 artikla), FNB:n tarkoitus on järjestää, edustaa ja puolustaa kaikkien naudanlihan kasvattajien yhteisiä etuja (FNB:n sääntöjen 7 artikla), FNPL:n tehtävänä on kaikkien maidon- ja maitotuotteiden tuottajien etujen koordinointi,

järjestäminen, edustaminen ja puolustaminen (FNPL:n sääntöjen 6 artikla) ja JA:ien tehtävänä on muun muassa edustaa nuoria maatalousalan toimijoita ja puolustaa heidän etujaan (JA:ien sääntöjen 6 artikla). Asian T-217/03 kantajan osalta sen sääntöjen 2 artiklan 1 kohdan sanamuodon mukaan sen tehtävänä on muun muassa puolustaa aatteellisesti ja ammatillisesti sen jäseniä, joita ovat karjankasvattajien ryhmittymät ja niiden tytäryhtiöt, jotka suorittavat karjan teurastamisen.

321 Toiseksi riidanalainen sopimus ei koskenut kantajien itsensä toimintaa vaan niiden perusjäsenten toimintaa. Kantajat eivät nimittäin myy, osta tai maahantuo naudanlihaa. Tuontien keskeyttämistä koskeva sitoumus tai vähimmäishinta-asteikon vahvistaminen eivät siis koske kantajia suoraan. Riidanalaisessa sopimuksessa vahvistetut toimenpiteet vaikuttivat vain kantajien perusjäseniin, joiden oli lisäksi tarkoitus soveltaa näitä toimenpiteitä.

322 Kolmanneksi on havaittava, että riidanalainen sopimus tehtiin suoraan kantajien perusjäsenten eduksi. Maataloustuottajien etujärjestöjen osalta sopimuksen tarkoitus oli mahdollistaa niiden jäsenille, jotka ovat naudankasvattajia, niiden tuotannon myynti sekä kannattavat hinnat, jotta nämä voivat vastata alalla tosiseikkojen tapahtuma-aikana vallinneeseen kriisitilanteeseen. Teurastamoiden etujärjestöjen osalta on todettava, että vaikka toteutetut toimenpiteet, joko vähimmäishintojen vahvistaminen tai tuontien keskeyttäminen tai rajoittaminen, voivat vaikuttaa teurastamoyritysten etujen vastaisilta, koska ne saattoivat merkitä niille kustannusten kasvua, riidanalaisen sopimuksen tarkoitus oli kuitenkin käsiteltävänä olevan asian kiristyneessä tilanteessa tarjota näille yrityksille mahdollisuus jatkaa toimintaansa ja vähentää tiettyssä määrin tähän toimintaan kohdistuvia uhkia. Näin ollen kyseisessä sopimuksessa todetaan nimenomaisesti, että teurastamoita edustavat etujärjestöt tekivät sopimuksen ”vastineeksi teurastamoiden piirityksen lopettamisesta”.

- 323 Neljänneksi on todettava, kuten on jo todettu, että riidanalainen sopimus pantiin täytäntöön muun muassa departementtien yhdistysten ja maatalousalan etujärjestöjen paikallisten yhdistysten – siis asian T-245/03 kantajien jäsenten – ja teurastamoyritysten välisillä paikallisilla sopimuksilla (ks. edellä 112–115 kohta). Lisäksi sopimuksen noudattamisen ja soveltamisen valvominen toteutettiin usein karjankasvattajien ryhmittymien konkreettisilla toimilla.
- 324 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että tässä asiassa oli perusteltua ottaa huomioon kantajien perusjäsenten liikevaihdot asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun 10 prosentin enimmäismäärän laskemista varten. Erityisesti vain näiden jäsenten liikevaihdot osoittivat asianmukaisella tavalla kantajien taloudellista voimaa ja siis vaikutusvaltaa, joka niillä oli kyseessä olevilla markkinoilla.
- 325 Tämä mahdollisuus ottaa huomioon kantajien perusjäsenten liikevaihdot on kuitenkin tässä asiassa rajattava niihin jäseniin, jotka toimivat aktiivisesti markkinoilla, joihin vaikutettiin kilpailusääntöjen rikkomisilla, joista riidanalaisessa päätöksessä määrätään seuraamuksia, eli naudankasvattajiin ja teurastamo- ja lihanjalostusyrityksiin. On todettava, että FNB:a ja vähemmässä määrin FNPL:tä lukuun ottamatta vain pienellä osalla kantajien suorista tai välillisistä jäsenistä oli intressejä naudankasvatuksen alalla, kun on kyse asian T-245/03 kantajasta, tai nautojen teurastuksen alalla, kun on kyse asian T-217/03 kantajista. Sopimus ei nimittäin koskenut kantajien sellaisten jäsenten toimintaa, jotka eivät toimineet aktiivisesti naudanlihan markkinoilla, sitä ei tehty näitä jäseniä varten eivätkä nämä jäsenet todennäköisesti osallistuneet riidanalaisien toimenpiteiden täytäntöönpanoon. Näin ollen niiden liikevaihtoja ei voida nyt esillä olevassa asiassa käyttää 10 prosentin enimmäismäärän laskemista varten.
- 326 Sitä, ylittivätkö kantajille riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa asetetun 10 prosentin enimmäismäärän, on tarkasteltava edellä esitettyjen toteamusten valossa.

327 Näin ollen asian T-217/03 kantajan osalta tämän kantajan 27.1.2003 komissiolle osoittamassa kirjeessä esittämistä arvioista käy ilmi, että sille määrätty sakko vastasi 0,05–0,2:ta prosenttia teurastamo- ja jalostusalan osuuskuntien, jotka ovat sen jäseniä, vuoden 2002 liikevaihdosta sen mukaan, otetaanko ne yritykset huomioon vai ei, jotka ovat samanaikaisesti kantajan ja Syndical national de l'industrie des viandesin (SNIV), tämän alan suurten teollisuusyritysten erityisetujärjestön, jäseniä.

328 Asian T-245/03 kantajien osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella ei ole täsmällisiä tietoja siihen kuuluvien naudankasvattajien liikevaihtojen määristä. Kantajat ovat nimittäin väittäneet, vastauksena ensin komission hallinnollisen menettelyn aikana esittämään pyyntöön ja tämän jälkeen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tässä menettelyssä esittämään pyyntöön, että ne eivät voineet toimittaa niiden jäseninä olevien karjankasvattajien liikevaihtoja vastaavia lukuja edes likimääräisinä. Kantajat eivät ole myöskään kyenneet kertomaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle sitä, kuinka monta naudankasvattajaa on FNSEA:n ja JA:ien perusjäsenenä, ja ne väittivät, että FNB:lla ja FNPL:llä ei ole varsinaisia perusjäseniä.

329 Asian T-245/03 kantajat ovat kuitenkin ilmoittaneet, että vuonna 2002 naudanliha-alan tuotantoa Ranskassa koskeva liikevaihto oli 4 552 miljardia euroa ja että nautojen teurastusta koskeva liikevaihto oli 3 430 miljardia euroa. Jos otetaan huomioon näistä luvuista pienempi, on todettava, että kantajille määrätty sakot eivät ylittäneet 10 prosentin suuruista niiden jäsenten, jotka ovat naudankasvattajia, liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää, jos tämä liikevaihto vastaa kokonaisliikevaihdosta vähintään 3,5:ttä prosenttia FNSEA:n osalta, 0,42:ta prosenttia FNB:n osalta, 0,18:aa prosenttia JA:ien osalta ja 0,42:ta prosenttia FNPL:n osalta. Yksikään kantaja ei kuitenkaan ole kiistänyt sitä, etteivätkö sen jäsenet edustaisi huomattavaa osaa nautojen teurastusta koskevasta liikevaihdosta Ranskassa. Tältä osin ensimmäisen

mäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että vastauksena väliitoimista päättävän tuomioistuimen esittämään kysymykseen asian T-245/03 kantajat myönsivät, että FNSEA:n jäsenistä voi muodostua noin 50 prosenttia niistä yli 240 000 tuottajasta Ranskassa, joilla on enemmän kuin viisi nautaa (asia T-245/03 R, FNSEA ym. v. komissio, määräys 21.1.2004, Kok. 2004, s. II-271, 89 kohta).

330 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo näin ollen, että on osoitettu riittävällä tavalla, että asian T-245/03 kantajille määrätyt sakot eivät ylitä 10 prosentin suuruista niiden jokaisen jäsenen liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää.

331 Tätä päätelmää ei voida kumota kantajien väitteellä, jonka mukaan, koska niillä on yhteisiä jäseniä, komission olisi pitänyt ottaa huomioon jokaisen etujärjestön osalta vain niiden kasvattajien yhteenlasketut tulot, jotka ovat vain kyseisen etujärjestön jäseniä. Kuten kantajat toteavat, kaikki FNB:n, FNPL:n tai JA:ien suorat tai välilliset jäsenet ovat todellakin samanaikaisesti FNSEA:n välillisiä jäseniä. Sen tarkastamiseksi, onko 10 prosentin suuruista liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää noudatettu, on tässä asiassa riittävää, että asian T-245/03 neljälle kantajalle määrättyjen sakkojen yhteenlaskettu määrä on vähemmän kuin 10 prosenttia niiden karjankasvattajien liikevaihdosta, jotka ovat FNSEA:n, joka on kolmen muun kantajana olevan etujärjestön kattojärjestö, perusjäseniä. Jotta tämä enimmäismäärä ei ylity nyt esillä olevassa asiassa, on riittävää, että niiden karjankasvattajien liikevaihto, jotka ovat FNSEA:n perusjäseniä, on vähintään 4,52 prosenttia liikevaihdosta, joka koskee nautojen teurastamista Ranskassa. Edellä esitetyistä syistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että asia on näin nyt esillä olevassa asiassa.

332 Lopuksi asian T-245/03 kantajat eivät voi myöskään väittää, että FNB:lla ja FNPL:llä ei ole varsinaisia perusjäseniä, koska maatalousalan toimijat eivät liity sen jäseniksi suoraan tai välillisesti. On todettava, että departementtien yhdistykset maksavat jäsenmaksuja näille etujärjestöille (departementin karjan lukumäärän ja departementissa tuotettujen maitolitrojen mukaan). Näiden departementtien yhdistysten jäseniä ovat paikalliset yhdistykset, joiden jäseniä ovat karjankasvattajat. Näin ollen naudankasvattajia voidaan 10 prosentin suuruisen liikevaihdosta laskettavan enimmäismäärän laskemista varten pitää FNB:n ja FNPL:n perusjäseninä samalla tavoin kuin niitä pidetään FNSEA:n perusjäseninä.

333 Kaiken edellä esitetyn valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantajille riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot eivät ylitä 10 prosentin suuruista niiden jokaisen jäsenen liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää.

334 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

E Viides kanneperuste, joka koskee seuraamusten kasautumisen kiellon periaatteen loukkaamista

1. Asianosaisten lausumat

335 Kantajat huomauttavat, että seuraamusten kasaantumisen kiellon periaatteella tai ne bis in idem -periaatteella estetään, että samalle henkilölle määrätään useita

seuraamuksia samasta teosta. Kantajien mukaan tätä periaatetta, joka vahvistetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännän lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, sovelletaan jatkuvasti yhteisön kilpailuoikeudessa (asia 7/72, Boehringer Mannheim v. komissio, tuomio 14.12.1972, Kok. 1972, s. 1281, Kok. Ep. II, s. 59, 3 kohta), ja se on yhteisön oikeuden perustavanlaatuisen periaate (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 59 kohta).

336 Kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä määrättiin useita seuraamuksia samoille henkilöille samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, koska FNB, JA:t ja FNPL ovat FNSEA:n jäseniä. Luonnolliset henkilöt, jotka ovat karjankasvattajia, jotka liittyvät paikallisiin yhdistyksiin, voitiin välillisesti kytkeä FNSEA:iin, FNB:een ja FNPL:hen (jos he omistivat lypsylehmiä) ja lopuksi JA:eihin (jos he ovat alle 35-vuotiaita). Samalla tavoin tietyt asian T-217/03 kantajan jäsenet ovat myös FNSEA:n jäseniä. Tästä syystä nämä henkilöt maksavat epäsuorasti useita sakkoja, vaikka komissio saattoi moittia niitä, välillisesti, vain yhdestä ja samasta teosta. Kantajat kiistävät komission väitteen, jonka mukaan ne bis in idem -periaatetta ei sovelleta nyt esillä olevassa asiassa sen vuoksi, että kyseessä on vain yksi menettely. Tässä asiassa menettelyt, jotka komissio on samanaikaisesti aloittanut kantajia vastaan, aiheuttivat niille määrättyjen seuraamusten toistumisen. Lisäksi tämän periaatteen soveltamista ei voida rajoittaa tapauksiin, joissa useat kilpailuviranomaiset ovat aloittaneet menettelyitä yritystä vastaan saman kilpailusääntöjen rikkomisen johdosta.

337 Lisäksi asian T-245/03 kantajat toteavat, että vahvistaessaan sakkojen perusmäärän komissio käytti perusteena FNSEA:n keräämien vuosimaksujen määrän ja jokaisen muun kyseessä olevan järjestön keräämien vuosimaksujen määrän välistä suhdetta. Näiden kantajien mukaan suhdeluvut, joita komissio käytti, ovat kuitenkin virheelliset, koska FNB ja FNPL maksavat FNSEA:lle osan keräämistään vuosimaksuista (toisin sanoen vuonna 2001 noin 10 prosenttia eli 60 979 euroa FNB:n osalta ja noin 15 prosenttia eli 181 670 euroa FNPL:n osalta). Näitä suhdelukuja on siis alennettava vastaavasti.

338 Ranskan tasavallan mukaan on kiistatonta, että tässä asiassa luonnolliset henkilöt ovat eri etujärjestöjen jäseniä, vaikka tämä johtuisi vain siitä, että tietyt järjestöt ovat FNSEA:n jäseniä, ja että näille henkilöille on siis määrätty kaksinkertainen sakko yhdestä ja samasta kilpailuoikeuden rikkomisesta. Näille henkilöille määrättyt sakot ovat näin ollen liian suuria ja niillä loukataan suhteellisuusperiaatetta.

339 Komissio huomauttaa, että yhteisön oikeuskäytännössä *ne bis in idem* -periaatetta sovelletaan tapauksiin, joissa yritykselle, jolle on määrätty (tai jolle voidaan määrätä) sakko yhteisön tasolla kilpailusääntöjen rikkomisista, on määrätty (tai voidaan määrätä) seuraamuksia toisen menettelyn yhteydessä kolmannessa valtiossa tai jäsenvaltiossa (ks. vastaavasti asia 14/68, Wilhelm ym., tuomio 13.2.1969, Kok. 1969, s. 1, Kok. Ep. I, s. 377 ja em. asia Boehringer Mannheim v. komissio). Komission mukaan vain se, että tosiseikat ovat samat, ei riitä perustelemaan tämän periaatteen soveltamista, koska tarvitaan myös, että asianomaiset ovat samat. Nyt esillä olevassa asiassa jokainen etujärjestö on joutunut edesvastuuseen omasta osallistumisestaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska jokainen on oman markkinoille kohdistamansa vaikutuksensa vuoksi ollut tarpeellinen sopimuksen tehokkuuden kannalta. Se seikka, että tietyt henkilöt ovat useiden näiden etujärjestöjen jäseniä, ei millään tavoin tee tyhjäksi sitä seikkaa, että jokainen kantaja oli osallisena sopimuksessa. Lopuksi useille etujärjestöille, joilla on yhteisiä jäseniä, määrättyjen sakkojen oikeasuhteisuus taataan sillä, että niiden määrä ei ylitä 10 prosentin suuruista liikevaihdosta laskettavaa enimmäismäärää, mutta se ei voi johtaa siihen, että nämä jäsenet vapautetaan sakoista.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

340 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että *ne bis in idem* -periaate on yhteisön oikeuden yleinen periaate, jonka noudattamisen tuomioistuimet varmistavat. Yhteisön kilpailuoikeuteen liittyvissä asioissa tämä periaate estää komissiota toteamasta yritystä uudelleen syylliseksi tai ryhtymästä sitä vastaan uudelleen toimenpiteisiin sellaisen kilpailua rajoittavan käyttäytymisen johdosta, josta yritykselle on jo

määrätty seuraamus tai jonka osalta yritys on todettu syyttömäksi sellaisella aiemmalla komission päätöksellä, johon ei enää voida hakea muutosta (asia T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2597, 85 ja 86 kohta ja em. yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, 130 ja 131 kohta). Ne bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta käyttäytymisestä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siten kiellettyä (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 338 kohta).

341 Nyt esillä olevassa asiassa komissio määräsi kantajana oleville etujärjestöille seuraamuksia jokaisen etujärjestön osallistumisen vuoksi ja sen mukaan, mikä on kullekin niistä kuuluva osavastuu rikkomisesta (ks. riidanalaisen päätöksen 169 perustelukappale ja 1 ja 3 artikla). Kaikki kantajat osallistuivat kilpailusääntöjen rikkomiseen, josta riidanalaisessa päätöksessä määrätään seuraamuksia, vaikka osallistumisen asteet ja merkitykset vaihtelivat. Erityisesti kaikki kantajina olevat etujärjestöt allekirjoittivat 24.10.2001 tehdyn sopimuksen. Näin ollen komissio saattoi perustellusti määrätä seuraamuksia jokaiselle etujärjestölle, joka osallistui riidanalaiseen sopimukseen, ja käyttää perusteena jokaisen etujärjestön yksilöllistä osuutta sopimuksen allekirjoittamisessa ja soveltamisessa ja kullekin järjestölle ominaisia lieventäviä ja raskauttavia seikkoja.

342 Toisin kuin asian T-245/03 kantajat väittävät, se seikka, että FNB, FNPL ja JA:t ovat FNSEA:n jäseniä, ei voi kumota tätä toteamusta. Nämä järjestöt ovat itsenäisiä oikeushenkilöitä, ja niillä on erilliset budjetit ja tavoitteet, jotka eivät aina vastaa toisiaan. Näin ollen ne vastaavat omasta järjestötoiminnastaan ja puolustavat omia erityisiä intressejään (ks. edellä 320 kohta). Se seikka, että nyt esillä olevassa asiassa nämä järjestöt koordinoivat paljon omaa ja jäsentensä toimintaa yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi, ei johda siihen, että nämä järjestöt eivät ole vastuussa omasta osuudestaan kilpailusääntöjen rikkomisessa.

343 Lisäksi toisin kuin kantajat ilmeisesti väittävät, riidanalaisella päätöksellä ei määrätty sakkoja niiden suorille tai välillisille perusjäsenille. Yritysten yhteenliittymän jäsenten liikevaihdon huomioon ottaminen 10 prosentin enimmäismäärän määrittämisessä ei merkitse, että niille on määrätty sakko tai edes että kyseessä olevalla järjestöllä on velvollisuus vyöryttää sakon kustannukset jäsenilleen (em. yhdistetyt asiat CB ja Europay v. komissio, tuomion 139 kohta). Koska riidanalaisessa päätöksessä ei ole määrätty seuraamuksia yksittäisille maataloustuottajille, jotka ovat asian T-245/03 kantajina olevien etujärjestöjen välillisiä jäseniä, ei voida katsoa, että se seikka, että FNB:n, FNPL:n ja JA:ien perusjäsenet ovat myös FNSEA:n jäseniä, oli esteenä sille, että komissio määräsi erikseen seuraamuksia jokaiselle näistä järjestöistä. Vastaavasti asian kannalta ei ole merkitystä sillä, että tietyt asian T-217/03 kantajana olevan järjestön jäsenet ovat myös FNSEA:n jäseniä.

344 Tästä seuraa, että tässä asiassa kilpailusääntöjen rikkojat eivät ole samoja, koska riidanalaisessa päätöksessä ei määrätä useita seuraamuksia samoille yksiköille tai henkilöille samojen tosiseikkojen perusteella. Näin ollen on todettava, että ne bis in idem -periaatetta ei ole loukattu. Koska kantajien suorille tai välillisille jäsenille ei ole määrätty kaksinkertaisia sakkoja yhdestä ja samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, toisin kuin Ranskan tasavalta väittää, käsiteltävänä olevassa asiassa ei ole myöskään loukattu suhteellisuusperiaatetta.

345 Lisäksi on hylättävä asian T-245/03 kantajien väitteet, joiden mukaan komissio laski sakkojen perusmäärän vahvistamisen yhteydessä virheellisesti FNSEA:n keräämien vuosimaksujen ja FNB:lle ja FNPL:lle maksettujen jäsenmaksujen välisen suhteen. Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ollut velvollinen mukauttamaan FNB:n ja FNPL:n lukuja vähentämällä näistä summista jäsenmaksut, jotka ne maksoivat FNSEA:lle. Koska näiden jäsenmaksujen määrä otettiin huomioon objektiivisena

osoituksena jokaisen etujärjestön suhteellisesta merkityksestä, komissiolla oli oikeus katsoa, että merkitykselliset luvut olivat niiden jokaisen kokonaisuudenmaksuja vastaavat luvut, jotka kuvastavat sitä, kuinka paljon jäseniä kullakin kantajalla oli.

346 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

F Kuudes kanneperuste, joka koskee suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdassa säädettyjen seikkojen huomioon ottamisessa tapahtunutta ilmeistä arviointivirhettä

1. Asianosaisten lausumat

347 Asian T-217/03 kantaja väittää, että sakon määrän alentamista 60 prosentilla, josta komissio päätti suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan nojalla ottaakseen huomioon naudanliha-alan kriisin erityiset olosuhteet, olisi pitänyt soveltaa sakon perusmäärään, eikä summaan, joka saadaan soveltamalla sakon perusmäärään korotuksia ja alennuksia, jotka vastaavat raskauttavia ja lieventäviä seikkoja. Tämän kantajan mukaan ei ole mitään syytä poiketa suuntaviivojen 2 kohdassa mainitusta sakkojen määrittämisen periaatteesta, jonka mukaan ensin lasketaan perusmäärä, jota tämän jälkeen alennetaan tai korotetaan tietyllä prosenttimäärällä. Toissijaisesti kantaja väittää, että komission olisi pitänyt harkita taloudellisen tilanteen huomioon ottamista lieventävänä seikkana, kuten se kantajan mukaan on tehnyt muissa asioissa.

348 Asian T-245/03 kantajat puolestaan väittävät, että soveltaessaan suuntaviivojen 5 kohdan b alakohtaa komissio ei tehnyt asianmukaisia johtopäätöksiä seuraavista, riidanalaisessa päätöksessä esitetyistä (ks. 181 ja 184 perustelukappale) seikoista: ensimmäiseksi kantajat eivät tavoitelleet taloudellista etua; toiseksi kyseessä olevan maataloustuotteen erityispiirteet; kolmanneksi se seikka, että komissio määräsi

ensimmäistä kertaa seuraamuksia yhteistoimintajärjestelystä, joka tehtiin vain etujärjestöjen välillä ja joka koski perusmaataloustuotetta, jonka tuotantoon osallistuvat kaksi tuotantoketjun linkkiä; neljänneksi poikkeuksellisen kriisitilanteen erityispiirteet. Kantajat huomauttavat tältä osin, että Yhdistyneen kuningaskunnan kilpailuviranomaiset eivät määränneet 3.2.2003 tekemässään päätöksessä sakkoja pohjoisirlantilaiselle naudanlihan tuottajien yhdistykselle, joka oli tehnyt hintoja koskevan sopimuksen, koska ne ottivat huomioon asiayhteyden, jossa sopimus oli tehty ja jolle oli myös ominaista hullun lehmän -kriisi ja suu- ja sorkkatauti-epidemia. Kantajat huomauttavat, että nyt esillä olevassa asiassa komissio ei mukauttanut sakkoja asianmukaisella tavalla tällaisten seikkojen vuoksi ja että sakkojen lopulliset määrät ovat kohtuuttoman suuret.

349 Komissio väittää, että asian T-217/03 kantajan väite, joka koskee suuntaviivojen 5 kohdan b alakohtaan liittyvän alennuksen laskemisessa käytettävää menetelmää, on suuntaviivojen sanamuodon ja hengen vastainen. Väite, jonka mukaan taloudellinen tilanne olisi pitänyt ottaa huomioon lieventävänä seikkana, on komission mukaan uusi peruste, jota ei siis voida ottaa tutkittavaksi. Asian T-245/03 kantajien perusteluiden osalta komissio huomauttaa, ettei se ole aikaisemmassa päätöskäytännössään alentanut sakon määrää 60 prosentilla, kuten se on nyt käsiteltävänä olevassa asiassa tehnyt.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

350 Suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdassa todetaan seuraavaa:

”Sen jälkeen kun edellä mainitut laskelmat on tehty, on syytä tarkastella olosuhteiden mukaan tiettyjä objektiivisia tietoja, kuten erityistä taloudellista ympäristöä, rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamia taloudellisia tai rahoituksellisia etuja, kyseessä olevien yritysten ominaispiirteitä sekä niiden todellista maksukykyä erityisessä sosiaalisessa toimintakentässään, jotta voitaisiin lopullisesti mukauttaa suunniteltujen sakkojen määrä.”

- 351 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio otti huomioon asian taloudellisen asiayhteyden, johon kuului naudanliha-alan vakava kriisi, ja alensi 60 prosentilla summaa, joka oli seurausta sakkojen perusmäärien korottamisesta tai alentamisesta huomioon otettujen raskauttavien tai lieventävien seikkojen mukaan.
- 352 Ensimmäiseksi on hylättävä asian T-217/03 kantajan väite, jonka mukaan 60 prosentin alennusta olisi pitänyt soveltaa sakon perusmäärään eikä määrään, jota jo oli korotettu ja alennettu huomioon otettujen raskauttavien ja lieventävien seikkojen mukaan. Suuntaviivojen 2 ja 3 kohdassa nimittäin käsitellään raskauttavia tai lieventäviä seikkoja, ja ne koskevat ”perusmäärän korottamista” ja ”perusmäärän alentamista”. Suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdassa sen sijaan todetaan, että muita seikkoja otetaan huomioon ”sen jälkeen kun edellä mainitut laskelmat on tehty” ja että niiden avulla voidaan ”lopullisesti mukauttaa suunniteltujen sakkojen määrä”. On siis todettava, että komission käyttämä laskentamenetelmä oli suuntaviivojen mukainen.
- 353 Siltä osin kuin toiseksi on kyse asian T-217/03 kantajan toissijaisesti esittämästä väitteestä, jonka mukaan taloudellinen tilanne olisi pitänyt ottaa huomioon lieventävänä seikkana, on todettava, että siihen ei vedottu vastineessa vaan vastauskirjelmässä ja että se on näin ollen uusi peruste, joka on työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaisesti jätettävä tutkimatta. Joka tapauksessa on todettava, että suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdassa viitataan nimenomaisesti asian erityisen taloudellisen ympäristön huomioon ottamiseen ja että tätä arviointiperustetta ei sen sijaan mainita nimenomaisesti suuntaviivojen 3 kohdassa, jossa on kyse lieventävistä seikoista. Komissio ei siis tehnyt virhettä ottaessaan huomioon käsiteltävänä olevan asian taloudellisen ympäristön suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan mukaisesti eikä lieventävänä seikkana, kuten kantaja vaati.

- 354 Siltä osin kuin kolmanneksi on kyse viittauksesta Yhdistyneen kuningaskunnan kilpailuviranomaisten 3.2.2003 tekemään päätökseen, riittää, kun muistutetaan, että päätökset, joita kansalliset viranomaiset ovat tehneet muissa, enemmän tai vähemmän samankaltaisissa asioissa, eivät sido komissiota sen arvioidessa asian olosuhteita.
- 355 Neljänneksi on vastattava kantajien niihin perusteluihin, joiden mukaan komissio ei tehnyt kaikkia asianmukaisia päätelmiä nyt esillä olevaan asiaan liittyvistä seikoista ja joiden mukaan komission olisi pitänyt suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan mukaisesti alentaa sakkojen määriä vielä enemmän.
- 356 On todettava, että komissio otti riidanalaisessa päätöksessään huomioon, kyseistä säännöstä soveltaessaan, muun muassa sen seikan, että riidanalaisessa päätöksessä määrättiin ensimmäistä kertaa seuraamuksia yhteistoimintajärjestelystä, joka tehtiin vain kansallisten etujärjestöjen välillä ja joka koski perusmaataloustuotetta, jonka tuotantoon osallistuu kaksi tuotantoketjun linkkiä, sekä asian erityisen taloudellisen tilanteen, jossa oli kyse vakavammasta asiasta kuin hintojen romahduksesta tai hyvin tunnetun taudin olemassaolosta. Tälle taloudelliselle tilanteelle olivat ominaisia seuraavat seikat: ensimmäiseksi naudanlihan kulutuksen romahdus, joka oli seurausta muun muassa hullun lehmän -kriisistä, joka osui jo vaikeassa tilanteessa olleeseen toimialaan; toiseksi se, että yhteisön viranomaiset ja kansalliset viranomaiset toteuttivat toimenpiteitä, joilla pyrittiin palauttamaan naudanlihan markkinoiden tasapaino; kolmanneksi tilanne, jossa kuluttajat menettivät luottamuksensa hullun lehmän -tautiin liittyvien pelkojen vuoksi; neljänneksi niiden maataloustuottajien asema, jotka Ranskassa sovelletuista yhteisön mukauttamistoimenpiteistä huolimatta olivat tilanteessa, jossa nautojen hinnat teurastamoon tuonnin vaiheessa laskivat jälleen, vaikka kuluttajahinnat puolestaan pysyivät vakaina (riidanalaisen päätöksen 181–185 perustelukappale).

357 Näiden seikkojen vuoksi komissio päätti alentaa kantajien sakkojen määrää 60 prosentilla suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan nojalla.

358 On muistutettava, että vaikka komissiolla on harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on kuitenkin asetuksen N:o 17/17 artiklan mukaan EY 229 artiklassa tarkoitettu täysi harkintavalta tutkiessaan kanteet päätöksistä, joilla komissio on määrännyt sakon, joten se voi poistaa määrätyn sakon taikka alentaa tai korottaa sitä.

359 Nyt esillä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että ne eri seikat, jotka komissio on yksilöinyt ja ottanut huomioon riidanalaisessa päätöksessä suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan nojalla, ovat luonteeltaan hyvin poikkeuksellisia. Tämä poikkeuksellinen luonne johtuu sekä kantajien, niiden tehtävien ja toimialojen erityisistä ominaisuuksista että erityisemmin nyt esillä olevan asian taloudelliselle tilanteelle ominaisista seikoista.

360 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sakkojen määrän alentaminen 60 prosentilla, josta komissio päätti suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan mukaisesti, on tosin huomattava, mutta siinä ei huomioida riittäväällä tavalla näitä poikkeuksellisia seikkoja.

361 Näin ollen komission riidanalaisessa päätöksessä yksilöimien seikkojen huomioimiseksi kokonaan ja asianmukaisella tavalla ja kun otetaan huomioon, että komissio määräsi ensimmäistä kertaa seuraamuksia tämäntyyppisestä kilpailusääntöjen vastaisesta toiminnasta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo täyden harkintavaltansa nojalla, että kantajille suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan mukaisesti myönnettävä sakkojen määrän alentaminen on aiheellista vahvistaa 70 prosenttiin.

III *Sakon laskentamenetelmä ja lopullinen määrä*

362 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut edellä 241 ja 245 kohdassa, että komissio rikkoi riidanalaisessa päätöksessä sille kuuluvaa perusteluvollisuutta siltä osin kuin se ei ilmoittanut käyttäneensä kantajien perusjäsenten liikevaihtoja laskeakseen, ettei asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu 10 prosentin enimmäismäärä ylittynyt, eikä esittänyt, minkä seikkojen perusteella se saattoi ottaa huomioon nämä yhteenlasketut liikevaihdot. On kuitenkin todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut edellä 324 ja 325 kohdassa, että komissiolla oli oikeus ottaa tässä asiassa huomioon kantajien perusjäsenten liikevaihdot kyseisen katon laskemista varten, kunhan kyseessä ovat niillä markkinoilla aktiivisesti toimivat jäsenet, joihin kilpailusääntöjen rikkomisilla, joista riidanalaisessa päätöksessä määrätään seuraamuksia, oli vaikutusta.

363 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että näissä olosuhteissa edellä mainitut puutteelliset perustelut eivät johda riidanalaisen päätöksen kumoamiseen, koska päätöksen kumoaminen merkitsee vain uuden, kumotun päätöksen kanssa sisällöltään samanlaisen päätöksen tekemistä (ks. vastaavasti asia T-16/02, Audi v. SMHV (TDI), tuomio 3.12.2003, Kok. 2003, s. II-5167, 97 kohta), eivätkä muutoksiin sakkojen määrässä.

364 Sen sijaan kuten edellä 361 kohdassa todetusta seuraa, kantajille määrättyjen sakkojen määrää on alennettava soveltamalla suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan nojalla 70 prosentin suuruista alennusta komission soveltaman 60 prosentin suuruisen alennuksen sijaan. Näin ollen näiden sakkojen määrät on vahvistettava seuraavalla tavalla:

- 360 000 euroa asian T-217/03 kantajalle

- 9 000 000 euroa FNSEA:lle

- 1 080 000 euroa FNB:lle

- 450 000 euroa JA:eille

- 1 080 000 euroa FNPL:lle.

Oikeudenkäyntikulut

365 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi. Käsiteltävänä olevassa asiassa on päätettävä, että kantajat vastaavat omista

oikeudenkäyntikuluistaan, jotka ovat aiheutuneet pääasian oikeudenkäynnistä, ja kolmesta neljäsosasta komission oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet tästä menettelystä. Komissio vastaan yhdestä neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan, jotka ovat aiheutuneet pääasian oikeudenkäynnistä ja kaikista välitoimimenettelyistä aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.

³⁶⁶ Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 4 kohdan nojalla väliintulijana esiintynyt Ranskan tasavalta vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(ensimmäinen jaosto)

on ratkaissut asiat seuraavasti:

- 1) Fédération nationale de la coopération bétail et viande, joka on asian T-217/03 kantaja, määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 360 000 euroa.**
- 2) Asian T-245/03 kantajille määrättyjen sakkojen määräksi vahvistetaan 9 000 000 euroa Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricolesille, 1 080 000 euroa Fédération nationale bovinelle, 1 080 000 euroa Fédération nationale des producteurs de lait'lle ja 450 000 euroa Jeunes agriculteursille.**

- 3) **Kanne hylätään muilta osin.**
- 4) **Kantajat vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan pääasian oikeudenkäyntikulujen osalta ja kolmesta neljäosasta komission oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet tästä menettelystä.**
- 5) **Komissio vastaa yhdestä neljäosasta omia oikeudenkäyntikulujaan, jotka ovat aiheutuneet pääasian oikeudenkäynnistä, ja kaikista välitoimimenettelyistä aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.**
- 6) **Ranskan tasavalta vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

García-Valdecasas

Cooke

Labucka

Julistettiin Luxemburgissa 13 päivänä joulukuuta 2006.

E. Coulon

J. D. Cooke

Sisällys

Asiaa koskevat oikeussäännöt	II - 5002
Tosiseikat	II - 5003
I Toinen niin sanottu ”hullun lehmän” -kriisi	II - 5004
II Riidanalaisen sopimusten tekeminen ja hallinnollinen menettely komissiossa	II - 5005
III Riidanalainen päätös	II - 5008
Asian käsittelyn vaiheet ja asianosaisten vaatimukset	II - 5013
Asiakysymys	II - 5016
I Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset	II - 5016
A Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamis-	
delytysten arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja	
oikeudellisia virheitä	II - 5016
1. Kantajien määrittelemisen yritysten yhteenliittymiksi	II - 5017
a) Asianosaisten lausumat	II - 5017
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5018
2. Jäsenvaltioiden välistä kauppaa koskevan tuntevan vaikutuksen puuttu-	
minen	II - 5021
a) Asianosaisten lausumat	II - 5021
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5022
3. Kilpailun rajoittamisen puuttuminen	II - 5025
a) Asianosaisten lausumat	II - 5025
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5028

4. Etujärjestötoiminnan määrittäminen	II - 5033
a) Asianosaisten lausumat	II - 5033
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5034
B Toinen kanneperuste, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden ja keston arvioinnissa tapahtuneita ilmeisiä arviointivirheitä ja oikeudellisia virheitä	II - 5036
1. Alustavat kysymykset	II - 5037
a) Paikallisten sopimusten huomioon ottaminen	II - 5037
Asianosaisten lausumat	II - 5037
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5038
b) Asiakirja-aineiston asiakirjojen järjesteleminen ja valinta, niihin viittaaminen ja niiden tulkinta	II - 5042
Asianosaisten lausumat	II - 5042
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5043
2. Tuonteja koskevan sopimuksen lukeminen kantajien syyksi	II - 5044
a) Asianosaisten lausumat	II - 5044
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5046
3. Vuoden 2001 marraskuun jälkeen tehdyn salaisen suullisen sopimuksen lukeminen kantajien syyksi	II - 5052
a) Asianosaisten lausumat	II - 5052
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5055
Sopimuksen jatkamisen valmistelu	II - 5056
	II - 5127

	Sopimuksen jatkaminen 29.11. ja 5.12.2001 pidetyissä kokouksissa	II - 5057
	– 29.11.2001 pidetty kokous	II - 5058
	– 5.12.2001 pidetty kokous	II - 5061
	Sopimuksen soveltaminen vuoden 2001 marraskuun lopun jälkeen	II - 5062
	Päätelmät	II - 5063
C	Kolmas kanneperuste, joka koskee asetuksessa N:o 26 säädetyn poikkeuksen soveltamatta jättämistä	II - 5064
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5064
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5066
D	Neljäs kanneperuste, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista.	II - 5072
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5072
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5074
E	Viides kanneperuste, joka koskee perusteluvollisuuden laiminlyöntiä ...	II - 5077
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5077
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5079
II	Vaatimukset, jotka koskevat sakon kumoamista tai sen määrän alentamista ...	II - 5083
A	Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee suuntaviivojen lainvastaisuutta ...	II - 5083
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5083
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5085

B	Toinen kanneperuste, joka koske suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, ilmeistä arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden määrittelyssä	II - 5088
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5088
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5089
C	Kolmas kanneperuste, joka koskee arviointivirhettä ja oikeudellista virhettä sekä suhteellisuusperiaatteen loukkaamista raskauttavien ja lieventävien seikkojen huomioon ottamisessa	II - 5091
	1. Raskauttava seikka, joka koskee sopimuksen jatkamista salassa	II - 5091
	a) Asianosaisten lausumat	II - 5091
	b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5092
	2. Raskauttava seikka, joka koskee väkivallan käyttämistä	II - 5092
	a) Asianosaisten lausumat	II - 5092
	b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5094
	3. Lieventävien seikkojen huomioimatta jättäminen	II - 5097
	a) Asianosaisten lausumat	II - 5097
	b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5098
D	Neljäs kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan rikkomista sakkojen määrän vahvistamisessa	II - 5100
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5100
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5104
		II - 5129

E	Viides kanneperuste, joka koskee seuraamusten kasautumisen kiellon periaatteen loukkaamista	II - 5112
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5112
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5114
F	Kuudes kanneperuste, joka koskee suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdassa säädettyjen seikkojen huomioon ottamisessa tapahtunutta ilmeistä arviointivirhettä	II - 5117
	1. Asianosaisten lausumat	II - 5117
	2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 5118
III	Sakon laskentamenetelmä ja lopullinen määrä	II - 5122
	Oikeudenkäyntikulut	II - 5123